FRANCIS JAMMES

Gospodin ozeronski župnik

— *Roman* —

Preveo s franceskoga

Dr. Fran Binički

Sarajevo 1924.
KAPTOL VRHBOSANSKI
Tiskara »Bosanske Pošte«.

Francis Jammes:

Gospodin ozeronski župnik.

Roman.

Naklada Kaptola Vrhbosanskoga u Sarajevu.
Tiskara „Bosanska Pošta“.

Uvod.

Dne 3. kolovoza 1917., prije nego ću zaobliti ovu knjigu, zajecah baš u času kad me htjedoše probuditi k misi.

U snu ugledah dva mladića: jedan pristajaše uz vjeru koja nije moja, drugi mi bijaše katolički prijatelj.

Oba su imala gusle. Nijesam mogao postići da osjetim išta od onoga što je prvi svirao.

Shvatih da drugi htijaše da prati neku riječ svetog Franje asiškoga. On spusti gudalo.

Motiv ovoga napjeva bijaše puka cvrka šturka, siromašna, ozbiljna, gola, ganutljiva do suza, uzvišenija od svega što prije osjećah. A kad se probudih, čuh ove riječi nepoznate pjesme:

S h v a t a m n e m o ć l j e t a.

Ako je ljeto zemlje, gdje je odjeknula taka pjesma, tako daleko od nebeskoga ljeta, a šta će ovo biti, oj čista Ljubavi?

Prva glava.

Nebo. I, opojene tim srpanjskim jutrom, kao kćerke lahora, poznajući samo svoju brzinu, kričeći ovijaju vijencem zvonik, odapete kao strjelice, pomamne, bez težine, nabujale od vedra uzduha, i, svaki časak, kanda će razbiti svoje majušne šuplje lubanje o nevidljivu zapreku: lastavice!

Spuštaju se, dižu se, pospješuju svoj lijet koji je poput vrtoglavice. Okrenu se. Još jače zaoštre glasove što prosijecaju prostor, dok nalijevo, u sunčanom modracu, sjaje savršen mjesec. Hladno je pod teškom žegom što tinja. A ozeronska je crkva širom otvorena, na ulazu je sjena, a u dnu Naš Gospodin Isus Krist.

Na ozeronskom se trgu čuje voda gdje teče iz željeznih cijevi kamenoga zdenca, zračna voda, boje svijetla, koja draži na žeđu, cvokoćući još jer je prostrujala neprozirnu debelu tamu zemlje, nekom lakom okretnošću nama nepoznatom. Već ovaj gutljaj tekućega neba ne zvuči kao noću. Zdenci imaju svoj glas, kad sve sniva, a ima samo dvije note, jer ga ne prati ničiji glas, van u proljeće slavujeva tužaljka, a ljeti šuštanje lišća kad kroza nj munu teške sove. Zdenci imaju svoj glas, kad se bude pozdravi anđeoski, ptice, sluškinje i staje, onda on živahno zvoni i žubori i čavrlja i trese svojim srebrenim lancima. Zdenci imaju svoj glas u podne, kad opet zazuji blagoslovljeno zvono zadahnuto lijepim vremenom kao cvijet zvončićev sitnim praškom, kad drijema seljak a kokoš se kostruši. A taj glas onda zveči dubok do u dno srca, hropi i kvoče. Zdenci imaju svoj glas, kad se završi dan i zamni još ozbiljnije pozdrav anđeoski, kad selište iza večere prikazuje Bogu svoj sveti znoj a djeca već spavaju. Onda taj glas trepti poput kose što koseći pada, on se moli i hoće da odahne.

Voda je ovoga zdenca sama svjetlost i pjesma, kao i ona dolje vijugasta praznina: gorski potok. Pravo bi se reklo da gorski potok silazi s neba, s onoga pokrivača na kojem su zvijezde sestre svjetlucavoga poplavljenog šljunka. Gorski se potok spusti, još bez oblika, na goru s anđeoskim snijegom, kojega je crta kao Božji potpis. Sipeći skače, šarolik, i pada u nizinu, puni praznine kamenitoga krša, nabuji, teče sporije, a iza nekoliko se milja vijuga ravnicom, izvezenom zlatom i zelenilom poput Abrahamova odijela na nekim slikama. A lastavice ga gledaju gdje se bljeska, s onoga visokog zvonika gdje vežu i razvezuju svoje nerazmršljivo čislo. A u najsjajniju će uru poletjeti k njemu u dolinu, udarat će ga svojim lijetom, držeći ga onim što i jest, rudnom žicom koja se otkinula od gromade uzduha.

Gospodin ozeronski župnik iziđe iz stana kome je predvorje posve jednostavni protegnuti kameni luk s krugljom na svakoj strani. Nad modri se zabat što ga obuhvata ovaj luk spušta grana platane. Gospodin župnik prođe ispod nje. Časak ga prate pas i mačka.

Pas zijevne i ulekne hrptenicu. Mačka podigne rep, ukoči se i splošti poput daske. Ozeronski župnik uđe u crkvu. Ispovjedi dvije tri osobe, pa započne misu.

Malo je svijeta, a među njima i seljakinja Veronika. Velika je, pa i klečećke. Nosi crni ogrtač, a može joj biti šezdeset godina. Krasne joj ruke drže molitvenik i sjaju uz nabore ogrtača. To je majka gospodina župnika. Majka i sin siđoše s Neba među selišta neke doline što je sunce puni hladnom sjenom, u predio koji obiluje orasima, jasenima i pašnjacima. Priprost život otvorio im svoja vrata u razmaku od dvadeset godina. Veronika se udade u devetnaestoj za pastira koji je ostavi udovicom iza pet mirnih zima, a s njom i ovoga jedinca. Nije bilo zamršeno ono što je onda činilo život ovoga djeteta: zvuk frule na stijenama, janje što se baš ojanjilo, pastir, što podiže glavu da u svoje oko stavi sve svoje stado. Nu najviše je ljubio crkvu i župni stan na podnožju stravičnih brda, kojima se pošumljeno runo ljeskalo zlatnim i zadimljenim strijekama kroz rupe guste magle. Silvan, tako mu je bilo ime, steče lako naklonost abrekavskoga župnika, koji ga je krstio. Sve je znanje, sva umjetnost, sva mudrost za ovoga mališa bila u onom propelu kričećih šara, u blještećem svetom Josipu, u oskudnoj knjižnici u sobi apostolovoj, i u kaležu što je u mračnoj i povoštenoj sakristiji sjao među misnicama zelenim poput proljetnih livada, ili pozlaćenim kao ljetna žetva, ili crvenim poput jesenskoga lišća, ili bijelim kao zimska površina. Kako je rastao, sve je zagonetnije bivalo sinu udovice Veronike kad je vidio svoga svetog prijatelja gdje se kadikad popodne penje na abrekavsku goru a silazi

istom naveče. Nešto kasnije, kad mu je bilo deset godina, pratio je Božjega čovjeka na gorske zaravanke. Svećenik nije bio brbljav ni njegov mali pratilac preradoznao. A ipak je Silvan na ovim šetnjama naučio mnogo stvari koje su veće od drugih. Za nj bijaše pouka i kad bi svećenik sio na povišu stijenu i mukom mučao. Berući cvijeće ili listajući po starčevu časoslovu, da se divi slikama što su resile stranice, Silvan bi potiho bacao na nj dugačke poglede. Njegov bi lik mogao porediti s likom blaženoga arskog župnika na nekom kipu tako poniznu te je kao remek djelo puka. Cipele pod čistom i iznošenom svećeničkom haljinom čovjeka, kojega je dječak motrio, potkovane i kožnom uzicom zakopčane, bile su lijepe kao one o kojima govori Evanđelje, vazda spremne da ih pospe pepeo cestâ. Nu u planinskoj ih je visini cjelivala Gospodnja mahovina vlažnim usnama. Trouglasti mu je šešir, s kojega je gdjegdje opala dlaka, vjesio na rukama sklopljenim na koljenima, preko kojih je položio štap. Nevinost je lepršala oko dugih bijelih kosa. Zube je dao malo po malo povaditi na seoskim sajmovima, pa su mu se bolje isticale fine usnice. Oči su mu bile zagasito smeđe kao iza kiše neka vrsta kamenčića nagomilanih pokraj puta, a ustrmio ih je tamo u nevid. To je držanje djelovalo na Silvana kao neka nijema molitva. O ovome je jednostavnom upravitelju župe znao Silvan samo ono, što su o njemu pripovijedali abrekavski župljani kod kojih je služio već nekih dvadeset godina: da je imao prilično imetka, ali da je sve razdavao; da je plemenita roda, ali da mu ga odaje samo srce; da mu kadikad dolaze u pohode i ljudi,

koji izgledaju kao knezovi, nu on da se vazda drži kao pastir.

Već je poodavna Silvan slušao pouke starca svećenika što u župnom dvoru što napolju. Kad ga je poučio čitati, pisati, katekizam, biblijsku povijest, francesku povijest, prirodopis, zemljopis i račun, dade se i na latinštinu. Nu Božji se čovjek čuvao, da od svoga učenika ne zahtijeva nekih stvari koje bi mu bile dosadne. Tako bi na priliku, mjesto pukoga nabrajanja riječi koje se upotrebljuju kao primjeri kod sklonidbe, upotrebio neke pjesničke rečenice, što ih je mališ mogao lako razumjeti, i u kojima su bile: rosa — ruža; dominus — gospodin; puer — dječak; templum — hram; soror — sestra; corpus — tijelo; avis — ptica; manus — ruka; cornu — rog; dies — dan:

Ružu prinosi **dječak Gospodinu** u **hramu**.

Moja **sestra** osjeća da joj **tijelo ptice** dršće u **ruci**.

Mjesečev je **rog** po **danu** blijed.

Vidiš, rekao bi učitelj učeniku, kako je sve lijepo, kako su riječi što ih sklanjamo žive, pa i kad ih izgovaramo po slovničkom redu! A Silvan je u neizrecivom mirisu šimšira shvatao ove priproste i same po sebi veleumne stvari. Kad bi silazili, ubrao bi ružu iz gorskoga potoka te bi je privio kiti cvijeća, što je bila na oltaru, dok se je glasio pozdrav anđeoski. A na ulici je što se uspinjala pazio, da li sestra kojega prijatelja ne drži zasužnjena vrapca u ruci. A mjesec se uspinjao na još svijetlu nebu, poput koze od koje se ne vidi ništa do li samo jedan rog.

Tako je tekao uzgoj sina Veronikina u ovoj samoći i prekidao joj muk. Jer se opet naskoro evanđeoski uzgojitelj vraćao k svojoj sabranosti u kojoj je dječak uživao kao paprat u sjeni.

Prvu je svoju pričest imao Silvan u jedanaestoj godini, i primao je Našega Gospodina Isusa Krista, kome je već na ranoj misi pristupao, tako marljivo, te bi ga, kad je zorom zapao preveliki snijeg, župnik donio na svojim leđima u crkvu. Onda se mališ sprijateljio sa Sinom Božjim koji mu je, u lijepom hvalospjevu, govorio jezikom doline:

Sunce i mjeseče, blagosivajte Gospoda... Zvijezde nebeske, blagosivajte Gospoda... Kiše i rose, blagosivajte Gospoda... Ognju i ljetna vrućino, blagosivajte Gospoda... Mrazu i zimska studeni, blagosivajte Gospoda... Rose i magle, blagosivajte Gospoda... Brda i humci blagosivajte Gospoda... Biljke što ničete iz zemlje, blagosivajte Gospoda... Studenci, blagosivajte Gospoda... Pitome i divlje životinje, blagosivajte Gospoda...

A kad je mali crkveni podvornik skakao preko stijena gdje cvate majčina dušica, gledao je živo sveto Pismo: žetve kako se žute ukočene, šumu gdje se ustaklila pod pepelom pahuljica, otavu koja vlaži drvene cipele, maglu gdje se otvara na zelenom suncu dolinâ te se razvlačeći se diže, krumpir gdje lijepo uspijeva, tustiku, šumaricu, jetrenjaču, srčanik, gdje rese šumsko tlo, izvore gdje žubore, teške vodopade gdje šume, i stado gdje se polako penje u krajeve kuna, bijelih jarebica i orlova.

Silvan je pod vodstvom staroga župnika do četrnaeste godine provodio ovaj život, što ga je uzgajao kraj koji mu je bio okvirom, i razmišljanje i obuka davana ili slušana na naslagama vapnenca.

Nakon toga, upravo po savjetu i pomoću abrekavskog župnika, ode dječak u gimnaziju susjednoga gradića.

Majka bi ga i zaštitnik išli posjetiti kadikad, na sajmeni dan, na kolicima punim janjaca i sira. Polako bi se odmatao lijepi prizor sa svojim kolibicama, drvećem, pastirima, stokom i klinčacima. Ispregnuli bi u svratištu. Kupili bi kolača da povećaju svežnjić kobasica. I razgovarali bi se u troje u zavodskoj sobi za razgovore, i bili bi vrlo zadovoljni, jer su profesori hvalili učenika koji je, gotovo i neznalice, čednog i uzvišenog držanja, krenuo vječnim putom što mu ga je zacrtao njegov prvi učitelj. A ondje je, uostalom, bilo lijepo, u dvorištu pod vjernim drvećem, i u školskim sobama gdje su se na crnim pločama bijeljele rečenice i brojke; u blagovaonici gdje su stolovi bili od domaćega mramora; u spavaonici gdje san nije poznavao lijenosti; u kapeli gdje se nemirno srce zaklanjalo u Euharistiju kao poplašena pčela što se skriva u slaku.

Veliki je školski raspust bio blagdan, taj povratak u Abrecave, k majčici Veronici i gospodinu župniku s kojim se je kao i prije penjao na goru, ali u visinu sve više božansku. Kao i prije, rijetko su izmjenjivali jednako kao i onda priproste, ali dublje misli. Nije im se mililo raspravljanje u nedogled, u kojemu se često gube pobožne duše. Dosta im je bila istina. A držali

su posve prirodno da oko ne može proniknuti tamne pećine iz koje pada ova istina poput izvora što zablještuje. Kako ne bi čovjeka, koji je zabluda i laž na svakom koraku zabunjivalo i u najdubljem osjećanju vrijeđalo tvrđenje Onoga koji se ne vara niti vara? Otajstvo je najlogičnija zbilja, jer bivuje u nutarnjem Nebu ponizne vjere.

Ni Silvan dakle ni njegov učitelj nisu bludili, smijem li tako reći, po gori, jer se njihova vjera opirala o Crkvu više nego li se tlo samo o sebi drži u ravnoteži. Privlačila ih je narav preobražena u Boga, kukci i cvijeće, sve što je Silvan već bio nabrojio u peći ljubavi onoga hvalospjeva koji se govori kao molitva zahvalnica. Imao je naskoro navršiti osamnaestu, a župnik šezdeset i sedmu godinu. Na veče, na Veliku Gospu, zamijeti Silvan da je držanje čovjeka Božjega postalo još svečanije. Svećenik je motrio nebo, a iz očiju su mu se izmakle krupne suze što ih je tro rđavim išaranim rupcem.

U predvečerje su bile u Abrecave došle osobe iz odličnog svijeta i donijele mu tako krasnu kitu cvijeća da ljudi iz doline nisu nikad vidjeli slične. On ju je metnuo u crkvu pred noge nebeske Kraljice. A Silvan je onda, na onom istom oltaru, uz prekrasnu kitu, opazio uski vijenac bijelih umjetnih ruža koji se, redovito, mogao ondje vidjeti samo na Veliku Gospu i na Tijelovo. Sam ga je gospodin abrekavski župnik metao onamo i opet uzimao da ga, za ostalo vrijeme godine, objesi nad propelo u svojoj sobi.

Još jednu godinu proboravi Silvan u gimnaziji, a tu mu o Uskrsu, prije nego će u sjemenište, dopu-

stiše da obuče svećeničku halju. Tako su se učitelji pouzdavali u ovoga dječaka, pa o tom nisu ni raspredali. Zbilja se, usred očevidne tajne života, ovoj duši vjera prikazala kao vrhunac pomiješan s nebom pa se barem o njezinu opstanku nije moglo dvoumiti. Taj je opstanak već, sam po sebi, bio odgovor na pitanje stvorova. A bilo je posve lako vjerovati tome odgovoru jer je Silvan, u svečanoj povorci što se razvijala odozdo gore, brojio ljude poput svetoga abrekavskog župnika, žene poput svoje majke Veronike i one siromašice koje razumiju bezbrojni topot mališa što ih otimlju gladi, žalosti da su bez majčice i paklu.

Kad je Silvan navršio devetnaest godina, pođe u veliko sjemenište i tu ostade do dvadeset i šeste. Vrućica mu šesnaest mjeseci prekide filozofske nauke i prisili ga da se liječi u Abrecave-u odakle se vrati ojačan. Kad iznovice nastavi nauke, bili su mu srce i razum spremniji nego ikada da bez napora sabiru dobro zrnje, jer su mu, još za oporavka, primali njegu abrekavskog evanđeoskoga orača. Pun veselja započe opet onaj uredni život košnice, gdje se srče med Anđeoskoga Naučitelja. I kad je opet na nekoliko dana došao u svoj rodni zaselak, preljevala se je njegova zahvalnost onoj koja ga je dojila svojim mlijekom, i onome koji ga je hranio hljebom života.

Gotovo je do ushita razmišljao u sjeni svodova staroga samostana, ili pod gustim lišćem što ga je Bog micao kao u biblijskom vjetru. A na oltaru je kapele stajala knjiga kao ruka, koja se kune, Onoga koji se ne kaje.

Bio je zaređen u svećenika i zarudjela je zora njegove mlade mise. Bilo mu je dvadeset i šest godina. Sunce se ukazalo. Njegovi su rođaci i prijatelji iz sela došli u gradsku kapelu. Pomagao mu je abrekavski župnik, stojeći mu uz bok, stari službenik koji pazi da ništa ne zapinje u službi u koju uvodi mladoga. Niko, osim misnika, ne bi mogao potpuno da shvati uzbuđenosti ovakova početka. Kad, pred oltarom, Silvan izusti riječi psalma:

I unići ću k žrtveniku Božjemu...

... zašumi vjetar kao s abrekavskih vrhunaca, prostruja i rasplamti mu dušu. Riječi su evanđeoske zujale poput pčela što u kamenje slažu med, a Credo je lebdio nad žitnim plodom i nad rodom trsovim od kojih je levit prinosio žrtvu. Kad je svećenik prema svjetlosti podignuo ruke, rekao bi da u vatri zore prši snježak. Izreče riječi pretvorbe. A srce Krista, Sina živoga Boga, uze kucati pod prilikama kruha i vina. I ponizno čedo doline uze u ruke svoga Otkupitelja i pokaza ga. A onaj koji je stvorio nebo i zemlju, bez kojega nije ništa učinjeno, uđe u glineni sud učenikov i ne razbi ga. Pred ovom je tajnom stari abrekavski župnik stajao nepomičan, ali mu se iz grudi izvijala Simeonova zahvalnica kao kâd prema čestičnjaku što ga je držao Silvan pričešćujući vjernike.

Duhovno mu dijete siđe niza stube. Veronika je napolak zatvorila oči, licem okrenuta prema ovom natprirodnome sinu koji joj je dao blagovati život i izvabio joj suze što su kapale na stolnjak ove gozbe.

Kada je poslije zadnjeg evanđelja, a prije nego će nastaviti zahvalu, Silvan skidao misno odijelo u sakri-

stiji gdje ga je abrekavski župnik sav u suzama izgrlio, opazi gdje uđe jedan par krasan poput mlade ljubavi. Mužu je moglo biti dvadeset i pet godina, ženi jedva dvadeset. Približiše se abrekavskome pastiru koji se bijaše povukao u sjenu i upraviše na nj nekoliko rečenica koje je Silvan čuo samo prekidice:

— Znali smo... dođosmo... nametljivi smo... molimo vas... oprostite nam...

Onda vidje mladi svećenik gdje stari apostol blagosivlje ona dva dražesna bića, koja klečahu pred njim. Kad se digoše, lijepa žena otvori svoju misnu knjigu i pruži je abrekavskome župniku, koji se je skanjivao da je uzme; nu ona se smiješila tako umiljato, tronuto i bezazleno, te on prihvati misal. Pođe k stolu i perom koje je škripalo na čistoj stranici molitvenika napisa blijedim crnilom, debelim slovima:

Gospođi Vojvotkinji (i napisa velikaško francusko ime).

Ko može naći jaku ženu?

Vrednija je od biserja.

(Riječ iz **Poslovica.** Ispisao njezin ponizni sluga. Župnik abrekavski.).

Ljupko stvorenje porumeni kao ruža. Pruži knjigu svome mužu. On pročita, nakloni se i opet zatvori knjigu. Ona se još smijala, i ustrmiv oči u muža, odriješi bisernu ogrlicu. A muž joj uzvrati smiješak, kad vidje gdje dragocjeni nakit daje onome koji ih je netom bio blagoslovio i koji je sad čuo riječi:

— Nadam se da ću biti jaka, nu ovo je biserje mnogo dragocjenije od mene.

A kad se sveti starac nije usudio primiti, dodade glasom koji zapovijeda:

— Za vaše siromahe treba da se odrečem koje stvari što je volim.

On spusti nakit u istrošenu sutanu.

Silvan se žurio pred žrtvenik, pa je jedva zamijetio čin mlade žene. Uostalom, seljačko dijete, ne bi ni znao vrijednosti toga dara, da nije čuo gdje mu gospodin abrekavski župnik reče, kad je naveče ispratio majku i njega k siromaškim kolicima, na kojima su se oni imali vratiti kući:

— Moje dijete, Providnost je obilježila tvoju mladu misu. Abrekavski mlinar koji je baš predan sudu..

— A što, gospodine župniče?

— Nosim mu natrag njegov mlin u džepu, t. j. petnaest do dvadeset tisuća franaka. A u istom je džepu jednaka svota za one, koji nisu nikad imali mlina.

Pete godine iza mlade mise svrši Silvan kapelansku službu i bi imenovan župnikom u Ozeronu gdje živi ima osamnaest godina s Veronikom do onoga časa kad ga mi susrećemo, oko godine 1897.

Abrekavski župnik predade Bogu dušu kao starac od osamdeset i dvije godine, dvadeset i dva mjeseca nakon što je Silvan ustoličen u Ozeronu. Ozbiljni mu je i siromaški grob udešen tako te su noge svećenikove okrenute prema crkvi kojoj je služio, a glava se naslanjala na brijeg.

Tik spram ovoga groba vidi se kamen, samo s ovim imenom i godinom:

Marija, 1838.

Druga glava.

Premučat ću predobro poznato ime ovoga dušobrižnika, što je četrdeset godina u gorskom seocu Abrecave neumorno i sa žarom radio i prije smrti podignuo Silvana k Bogu. Rodio se 1809., sučelice modrim brežuljcima bijelih Pireneja, u kući glasovitoj sa svojega poštenja i milostiva srca. Od onih je do naših dana veći razmak nego li ga mjeri vrijeme, premda se oni čine tako blizu. Gledam oko sebe. Ljeto je, a sa sve većim svojim nevoljama. Lišće je pljesnivo, voće gubavo. A prema ovome su ratu[1]) bile samo djetinjske igre borbe od 1814., što su bile u onome kraju gdje se dizao očinski dvor kasnijega abrekavskog župnika. Bilo mu je onda pet godina.

Kako se ondašnji lipanj, srpanj i kolovoz razlikuju od naših! Da ih ugledaš u naponu snage, treba ti samo zaklopiti oči i u noći unutarnje sabranosti promatrati vatru na granama krupnih trešanja nad međama debelih livada, i mirne i teške usjeve u plavilu. Da im osjetiš sklad, treba ti samo zatvoriti uši buci novoga vijeka i slušati anđeosko pozdravljenje što je pred sto godina slalo suncu rojeve svojih bronzenih košnica. Da ih uzmogneš udisati, treba ti se odvratiti od bočica plemkinjâ i milosnicâ i upijati miris malina što se čine da drijemaju čekajući beračicu kojoj je priprosta odjeća mirisala samo čistim uzduhom. Da ih kušaš, treba ti samo otvoriti staru kuharsku knjigu u kojoj slika prikazuje doručak priređen u veselju dragoljubâ i različaka.

[1]) Svjetski rat god. 1914.—1918.

Da ih se dotakneš, treba ti samo sklopiti ruke i pustit da srce otpočine na mrtvim stvarima.

Jer kamo bismo sa srcem, ako ne u prošlost, kad nas sadašnjost zavarava? Poziv u prošlost jest i poziv u budućnost. A prije svega je poziv u onu blaženu vječnost što je naziru samo sveci, djeca i pjesnici. Nu još je pred nekoliko godina sama priroda po sebi mnogo više vrijedila nego danas, kad bujica zla podgriza temelje svijeta. Godina koje se rodio kasniji abrekavski župnik bijaše manje udaljena od razdoblja kad su polja Abrahamova i Boozova obasjavala zemlju, nego naš vijek od prećašnjega. Što smo učinili u ovo razmjerno kratko vrijeme? Tako smo propinjali Našega Gospodina Isusa Krista, te su šume sagnjile, hostija je postala plijenom žižaka a grozd plijenom neizmjerno malenih.

Bila je dakle mnogo manje od današnje propala ona zemlja što ju je, svetačkim i pjesničkim očima, otkrio dječak od pet godina. Činilo se da se anđeo s plamenim mačem, postavljen za stražara Edenu, prema njemu ne drži dobivenog naloga. Kroz pukotinu je vrata, što su stajala na dnu perivoja, nevini dječak gledao obećanu zemlju. A žita je kisela vonja, i grožđa uvela mirisa, što se je iz tih nepoznatih krajeva donosilo, bilo toliko obilje te mu je dolazilo da zaplače.

Jednog ga dana obasja božanska krasota. Bijaše to za najveće žege. On uđe u radnu sobu svoga djeda, kojega ne bijaše u kući, i opazi na štioniku otvorenu golemu knjigu. Popne se na klupicu i pred njim se otvori jedan svijet na suncu što je proždiralo stranicu ukrašenu slikama. Tu su bili nekakvi kao konji kojima su

noge i vrat bili tako dugi te im je glava mogla doseći prvo vrlo visoko lišće drveća, što je zasjenjivalo zdenac. Konji su bili grbavi. Neki su pružali prema rubu zdenca svoj tako dugi i vitki vrat, te se ovaj činio kao da puže. Dva su se grlila propinjući se cijelim trupom. A čovjek je što ih je čuvao nastojao da uhvati uzde što su nehajno lepršale i svojim zavojima svijale velike osmice. Drugi je čovjek klečeći odrješivao mješine s kojima se činilo da se jedna životinja, nalična na one neke posude s dugim i svinutim vratom, hoće da sljubi. Dječaka su nada sve zanosile dvije osobe posred slike. Jedna je lijepa žena držala u rukama vrč koji je primakla žednim ustima nekoga putnika. Kroz drveće se zapažao grad i most koji su izgledali da spavaju i sanjaju.

Dječarac je bio blijed, od neke svete uzbuđenosti koja je kao pršila od slike kao što se miris izvija iz istočnjačkoga drveta. Uto uđe djed, ugleda ga onako ushićena, zagrli ga i prozbori:

— Ta knjiga što je motriš knjiga je dobroga Boga.

Otada se ovome mališu od šest sedam godina život pokazivao kao prožet duhom ove stare knjige. Nu on nije više tražio da je otvori, jer je bio smjeran i tih. Samo, kad bi ušao u djedovu knjižnicu, sio bi na stočić tako te bi podignuvši glavu mogao na jednoj polici vidjeti i svezak s pergamentnim hrptom. To je knjiga dobroga Boga, ponavljao je sam u sebi. A u njegovoj je pameti oživljavala nevidljiva slika gdje su se velike tovarne životinje micale, večernji je lahor šuštio u paomama, gončin je devâ kričao, svježa se

bistra voda caklila na bradi onoga što je pio. A dječak je, koji je imao jednoč biti župnikom zabitnog abrekavskog zaseoka, već žeđao za onom čistom vodom koja u nama mora postati izvorom što ključa za vječni život.

Pogledajte toga jedinca, kojemu je majka prerano preminula, gdje raste daleko od svojih vršnjaka, uz oca veoma dobra ali tužna, i posve zaokupljena upravom golema imanja, i uz djeda koji je svoje vrijeme razdijelio na dvoje: jedan dio za duboki vjerski život, a drugi za proučavanje bilja i kukaca. Nije se znalo šta je ovome starcu podavalo tako odličan i tako ljubak izgled, nu nije ga niko mogao zaboraviti ko mu se je jednom približio.

Da ne šalje unuka u gimnaziju, poučavao ga je ne samo koliko mu je trebalo, nego i puno više, jer je njegov mladi duh resio posvećujući ga.

Kad je osamljenom dječaku bilo deset godina, Božja se knjiga što je dosele stajala na polici, otvarala za pouke svako jutro s novim slikama, sestrama one što ga je bila očarala. Djed je razlagao dijelove svete povijesti što su ih prikazivale slike. Glas mu je onda bivao još miliji i ozbiljniji, kao večernji lahor u Gospodnjem voćnjaku. Mališ se bez muke navikao na društvo patrijara, proroka, apostola, evanđelista, mučenika. Bilo je tako lako u sebi proživjeti patrijare s njihovim dugim bradama, s njihovim stadima i žetvama! Štovao je njih, a i proroke s njihovim pločama na gromovitoj gori ili u pustinji! I apostole, koji sebe žrtvujući za bližnjega, radili su o svom niskom zanatu. I evanđeliste, kojima je iz pera tekao čisti

jezik Našega Gospodina Isusa Krista! I mučenike, kojih je krv, kao živi oganj, kadikad užizala mrtve savjesti.

Uz pratnju i pod okriljem ovih izabranika pristupi dječak k prvoj pričesti, među ocem i djedom, u crkvi tik dvorca. Turobna svečanost! Suze dvaju vjernika smočiše lice sirotici bez majke.

Uzgajanje se nastavilo. Stari je plemenitaš svome učeniku govorio o slavi junakâ svjetovne povijesti koji postadoše dikom svoje zemlje određujući joj i braneći međe, istražujući je ili opijevajući njene krasote. Poučavao ga je i o dostojanstvu žene, supruge i majke i posve prirodno, nakon što mu je ujutro, pomoću knjige Božje, govorio o preodličnoj kreposti Blažene Djevice, naveče mu je razlagao o stvorovima koji pomno vrše porodičnu dužnost, pa tako dolaze u nebo, kako je to bilo sa ženama njihove loze.

Dobri je humanist često govorio o onima, što prikazuju prirodne krasote i ganuća srca; i ne moreći pameti svoga učenika, čitao mu je najljepše bukolične i čuvstvene prizore. Tako su s Boozovih polja prelazili na Vergilove njive; Noin ih je kovčeg prekrcavao na jedrenjake Lusijadâ; u noći su grčkih tragika slušali jeku Abelova kriča; ulovljena ih je riba mladoga Tobije podsjećala da zavire u Teokritove vrše, golgotski je isop namirisavao Linnèjev opis.

Nisi mogao zamisliti ništa tako razumno čista kao ovoga mladića, uzgojena u tome skladnom zatišju, kad je nastupio petnaestu godinu. Bijaše tjelesno dosta nježan ali krasnih linija, što je kao i crnomanjastu put naslijedio od pokojne majke. Ponosno čelo — rekao bi da su mu oštre crte brušene u stancu kamenu; oči te kao

u stare slike svuda prate; tanki, jedva odignuti nos; već asketska usta s kratkim sjajnim zubima, malko oduga i uzvinuta brada, lijepe, ako i malo oklopljene uši

Namjeravali su ga dati da uči za poslaničku službu, ali je on šutio o svojim osnovama.

Djed je držao da u ovome uzgoju ne smije ništa zanemariti pa mu je, iza kako ga je naučio ljubav prema Bogu, neprisiljeno govorio o ljubavi čovječjoj. Učeći ga tako, htio ga je pripraviti da zna razlikovati ljepotu dostojnu da bude posvećena, od one žarke naslade koja tjera u ludilo i u smrt. I ovaj kršćanin, rođen oko 1764., koji je vazda davao primjer stroge ozbiljnosti, dočaravao je u dušu svoga unuka sjaj starozavjetnih zaruka, umiljatost lovica i pastirica pjesničkih zbirki, i dražest čistih, snatrivih vršnjakinja učenikovih, što se kroza strune harfe smiju plavomu polju. Takovi su eto bili osjećaji ovoga mladića, kadno mu neko jesensko popodne, kad je vjetar poput spore ptice zaronio u zarudjelu guštaru, prozbori njegov otac:

— Sjutra ćeš biti veoma umiljat prema djevojčici tvojih godina što će sjutra u nas blagovati s porodicom koju je pratila u kupalište Sv. Jakova. Pariskinja je. Ime joj je Cecilija.

— Odavno nas ne posjetiše prijatelji, primijeti djed. Okrene se k unuku pa će:

— Otkada već, moj Bože! Od smrti tvoje majke tako je pusto! Živimo kao sovure.

Ime Cecilija dirnu mladića pa bijaše poput snježne pahuljice što mu se je spustila na srce. Sam nije znao zašto. Znao je da se tako zvala kršćanska djevica, slavna rimskoga roda, i mučenica II. vijeka.

I odmah iste večeri potraži u Životu Svetaca što mu je bio na porabu povijest Cecilijinu. Pročita onu zgodu njezina mučeništva gdje ostade neozlijeđena usred ognja, dok joj ne odsjekoše glavu, pa drugu zgodu, kadno joj, nakon četrnaest stotina godina, iskopaše tijelo odjeveno zlatnom tunikom natopljenom ljudskim grimizom, netaknuto kao u trenutak vječnoga pira.

Kako mora biti ljubezna, pobožna i krasna mala Cecilija, za koju javiše da će doći sjutra, kad je pretječe sjaj take zaštitnice! I nije se prevario onaj koji ju je čekao tako nestrpljivo.

Među zelenim sanducima narančinih stabalaca zablistaše na sjajnome jutru s kola šarena odijela a zrak zapucketa od bičeva kočijaša u osalskom odijelu. Kad se je ona penjala uza stube, mogaše se među svima prepoznati. Bijaše lijepa kao mladost, bijela kao lijer, a šeširom kao da joj lijepo vrijeme ziblje. Nisu li njene starije sestre prijašnjih vremena u sličnom odijelu stupale pred lavove koji nisu znali drugo nego lizati njihove bose noge? Kako su, Gospodine, divni tvoji stvorovi! Kako je dostojna ljubavi glinena posuda, napunjena vodom krštenja!

Cecilijinim se roditeljima žurilo, ali pristadoše da ostanu u dvorcu do ujutro A naveče se, iza večere, zanjiše na mjesečini fina tkanina livada. Djevojka je, ogrnuta velikim rupcem, malko drhtala sjedeći sama na svinutoj kamenoj klupi terase, pod krovom od ružâ. On joj se približi, sjedne uz nju i zaplače.

— Vi nemate majke, kaže mu ona.

On je šutio. Ona odveže s vrata lanac na kojem je visio križ i prikopča ga oko vrata siroti. Bili su zaručeni.

Tri je godine koje mu se pričiniše kratke — toliko se je njegovo razmišljanje uzdiglo do onih visina gdje već nema odsutnosti — mladić skrovito gajio ljubav koju je i Cecilija od svoje strane njemu očuvala. Odonda se više ne vidješe; a ne bi se usudili ni dopisivati se. Nu bijahu sigurni jedno za drugo kao lijer za svoj miris: a da i ne zna. Sastadoše se istom 1829., u Parizu gdje je ona stanovala i kamo je on došao, kad je svršio ozbiljne nauke, da se uputi u službu što su mu je željeli otac i djed. On je prepozna, ali time ljepšu što ju je dulje gledao kao kroz više neba.

A onda se dogodi sigurno jedinstven slučaj u povijesti naše knjige. U skromnom iznajmljenom stanu, napisa on u petnaest mjeseci najčišći spijev o ljubavi što je dotada ikada zaromonio. A kad je dovršio, jednakim mirom kao što je stvarao ovu umjetninu u kojoj je živjelo sve što mu je otkrila božanska i čovječja ljepota, napisa na prvoj stranici: **Cecilija**. Ne reče nikome ni slovca, zatvori ovaj sveščić od pergamenta u kovčeg i izvadi ga istom 1831. da ga daruje zaručnici kao vjenčani dar.

U velikom gradu je Cecilijino zdravlje stradalo te su se za nj počeli uznemirivati. Stoga se preseliše u porodični dvorac gdje je prije šest mjeseci preminuo djed, a šest mjeseci nakon njihova dolaska i otac sveto primio smrt.

Život im je u braku bio onaj isti što ga je predvidjela veličajna pjesma, sve dok godine 1834. Cecilija ne ostavi zemlju u času kad je dala život djevojčici koju prozvaše Marijom. Udovac od dvadeset i pet godina na srce privinu dijete koje mu ga je skršilo.

Uze ga ljubiti neizrecivom ljubavlju, ljubavlju s kojom se kad se posve razvije ne može isporediti ništa. To je ona najveća ljubav, slika ljubavi kojom Bog Boga ljubi, ljubav što rasplamćuje srce onome koji više ne sluša svoga života: očinska ljubav. Sam je on, s pomoću nekih seljakinja, na koje bijaše i ljubomoran, pitao to djetešce mlijekom od krave koju je izabrao na rascvjetanom polju. Lijegao je svoje dijete u svojoj sobi, osluškivao je njegov dah i moleći se, držao je njegovu slabašnu ručicu u sklopljenim rukama. Duša mu je pokojnice bila tako blizu te je tom nježnom brigom šutke vršio materinske želje. U zoru bi se tiho obukao, pošao bi k misi gdje bi se pričestio i samo bi iza toga kratko vrijeme u crkvi proboravio u zahvaljivanju da što manje ostavi Mariju samu s čuvaricom, što bi je pustio kraj kolijevke. Gledati svoju kćerku i razmišljati, to je sada bio sadržaj njegova života. Zanemarivao je dapače i obradbu svojih zemalja, a to je bilo tim žalosnije što je sada kao sigurno znao da su njegovi predšasnici, otac a donekle i djed, bili postali plijenom lukavih zakupnika pa da su se bili i zadužili. Ali zar je on mario što bi sve moglo propasti? Njegovo mu se je dijete nasmiješilo, njegovo je dijete htjelo da prohoda.

Naskoro se prestade Marija razvijati. Blijedjela je. Trbuh joj oteče a noge omršaše i uzeše poklecavati. I kad je jednoga dana njezin otac, svaki dan nemirniji, promatrao nevinašce kad je uskinulo jedan listić u vrtu, opazi na svojoj mezimici onaj čudni oblik što ga dobiva nožni splet u neke djece. I on začu svoj vlastiti jecaj zatomljen u svome srcu: dijete mi je grbavo!

Nije to bio zločest san. On ga je proživljavao, uvjerivši se o žalosnoj istini, taj isti dan, taj isti sat, taj isti tren. I uspevši se u onu istu knjižnicu gdje je, malim dječakom, motrio Božju knjigu, pred propelom je cjelivao gluhu zemlju.

Tada će on, koji je nekada vanrednom vidovitošću opjevao ljubav prema ženi, tom istom vidovitošću početi plakati ljubav prema svome čedu. Za četrnaest mjeseci (četrnaest postaja golgotskih) završi ovu uzvišenu pjesničku molitvu u kojoj je zahvaljivao Bogu što mu je naprtio taj živi križ. A kad je na to novo remek-djelo napisao jednostavni napis: **Marija,** osam dana poslije toga Marija preminu. On je pokopa i o podnožje raspela, u njihovoj zajedničkoj sobi, objesi uski vijenac od umjetnih bijelih ruža što je htjela da joj se splete pa ga je jednog dana i nosila.

Onda ovaj potišteni otac začuje bolni i slatki poziv Milosti. Šest godina poslije Marijine smrti prodade dvorac, plati vjerovnike, razdijeli rijetko pokućstvo Cecilijinim rođacima i stupi u sjemenište. A ona dva uzvišena pjesmotvora što, po njegovu nalogu, biše i ostadoše gotovo nepoznati, dao je u ruke blizim rođacima one mlade gospođe, štono mu dade svoju lijepu ogrlicu zato što je pjesme čitala, shvatila, i jer je znala da je on siromah nad siromasima.

Za svećenika bi zaređen godine 1846., a bijaše mu tada nekih četrdeset godina. Dvadeset je mjeseci kapelanovao u nekom sreskom glavnom mjestu gdje se uputio u dušobrižništvo, a onda postade župnikom u Abrecave-u gdje počiva, nekoliko milja udaljen od Cecilije, a tik do svoga anđela Marije, koju je ljubomorno sobom ovamo bio prenio.

Treća glava.

Dakle, među mačkom i psom, gospodin ozeronski župnik pije bijelu kavu. Svršio je misu za koje se nije zaboravio spomenuti pokojnoga abrekavskog pastira, koji mu je prije de.et godina pomogao uspeti se na oltar. Gospodin ozeronski župnik odiše dobrohotnošću i bezazlenošću. Pa kako i da ne bude mio i ljubežljiv kad se je toliko danomice družio s plemićem u trošnoj sutani koji ga je milovao kao sina? Koje sjeme nije proklijalo, što ga je u nj posijao abrekavski duhovni otac? Blago Gospodnjemu radniku, čijim je podrijetlom bila ublažena prebolna kadikad osjetljivost svećenika-pjesnika!

Veronika otvori vrata od blagovaonice. Marta želi govoriti s gospodinom župnikom. Marta je ozeronska župljanka, seljakinja od četrdeset godina. Gospodin ozeronski župnik dade komadić sladora psu, umoči komadić kruha u vrhnje i dade mački, savije ubrus i pođe u sobu za primanje. Ta soba nije raskošna, nu u njoj visi uski vijenac bijelih umjetnih ruža što je vjenčao bolno čelo grbavoga djeteta. Visi tu svu godinu, osim Velike Gospe i Tijelova, kad ga vješa u crkvi, kao što je radio i u Abrecave-u stari mu prijatelj! Taj je vijenac abrekavski župnik ostavio gospodinu ozeronskome župniku povjerljivom primjedbom dodanom oporuci kojom mu je zapisao svotu od dvadeset tisuća franaka ovim riječima:

»Ova je svota od dvadeset tisuća franaka polovica od onih četrdeset tisuća što sam dobio za prodanu bisernu ogrlicu koju mi je, iz ruke u ruku, za siromahe,

dala gospođa vojvotkinja..., pred svojim mužem i gospodinom ozeronskim župnikom, na dan njegove mlade mise.

»Drugih sam dvadeset tisuća, što sam bolje mogao, upotrebio da pomognem u posebnoj nevolji. A preostalih dvadeset tisuća, navedenih u ovome zapisu, uložio sam u franceske državne papire. Papiri su u mome pisaćem stolu a ja molim sadanjega gospodina ozeronskoga župnika da ih po svome sudu upotrijebi za dobrotvorne svrhe. Ovu sam svotu od dvadeset tisuća franaka mogao sačuvati netaknutu, jer su nakon upotrebe one prve svote dostajale kamate da ublažim neke omanje potrebe u svojoj župi. Nu može se u Abrecave-u, u Ozeronu, ili drugdje, desiti velika nevolja koju će baštinik prosuditi i doskočiti joj prema svome razboru. Dragi prijatelj, što ga imenujem izvršiocem moje oporuke, neka se sjeća da svaka ova tisuća franaka predstavlja biser što ga je kao suzu ronio Ocean, po velikoj Božjoj darežljivosti, da siromasima pomogne do svagdanjega kruha: »M o r a i r i j e k e, b l a g o s i v a j t e G o s p o d a.....«

Nešto kasnije, bi još pripisano iza povjerljive primjedbe: »Rukopise dviju pjesama pod naslovom C e c i l i j a i M a r i j a, koji su u rođaka one gospođe što mi je darovala ogrlicu, a na moju naročitu želju nisu bili ni tiskani ni prepisivani, hoću da posjednik spali čim dozna za ovu odredbu oporuke. One su pjesme, dobrotvornošću plemenite žene, urodile rodom, pa sad želim da se uklone mogućoj ljudskoj slavi. Amen.«

Gospodin je ozeronski župnik s počitanjem uzeo siromašni vijenac, kojemu je poznavao povijest. Podi-

gnuo je dvadeset tisuća franaka i obavijestio rođaka vojvotkinje, koji je odmah odgovorio da je pokojnikova volja izvršena; a uostalom da je već od dana, a davno je to bilo, otkad su mu predani rukopisi, oprezno, samo izabranim kršćanima, dao čitati iz njih.

Marta motri uski Marijin vijenac, obješen pod slikom abrekavskoga župnika, kad u sobu za primanje uđe gospodin ozeronski župnik. Marta je metnula golemu košaru uz naslonjač, uzela je k sebi, pa je opet tamo metnula. Pripovijeda gospodinu župniku da dolazi iz Abrecave-a gdje je proboravila tjedan kod rođakâ. Hoće da mu javi novosti iz seoca u kojem se je on rodio. Vrijedno je da mu ispriča novosti. Abrecave, svakako, nije preblizu Ozeronu. Ako hoćeš iz Ozerona u Abrecave, najprije treba uzeti kola koja se tako njišu te bi rekao, da će konja na svaki skok dići težina putnika pa će ostati viseći u zraku među rudama. Čini ti se da je pred tobom ljuljajka gdje na jednom kraju dijete izgleda da je u pogibelji te na vijeke ostane prikovano u zraku, a drugi kraj pritište drugo dijete. Marta znade dobro, je li, gospodine župniče, da je od Ozerona do najbliže željezničke stanice sedam kilometara? Ima gotovo uvijek sedam kilometara od sela do sela, a kad je lijepo doba godine, zdesna je i slijeva putu kukuruz i pšenica. Kad dođeš tamo, eto ti odmah gostionice sa trsovom sjenicom i s oleandrima; eto ti dućana koji vonja octom i duhanom i prašni mu je pod poliven vodom. Tu je i potkivačeva radionica kojoj se vatra takmi sa rascvalim geranijama na suprotnom balkonu. Tu je i žandarmerija i njezine misirače. Marta pozna tako dobro ove slike da nikada na njih nije ni pazila. A međutim se moraš požuriti, hoćeš li da uzmeš voznu kartu. Je li, gospodine župniče? Željeznica ne čeka. Imala sam par pilića, vrećicu graha, a na krilu u košari tri duzine jaja i svinjsku kobasicu. Treba se malo pogostiti, je li, gospodine župniče, sa rođacima koji nam na smrti mogu što ostaviti? A onda za tri četvrti sata prelaziš u drugi voz. Prevariš li se pa uđeš u drugi razred a ne u treći, istjeraju te činovnici. Napokon, eto za časak stanice, ali to nije Abrecave. Kraj se već posve promijenio. Nije ti to zrak što ga gledaš kao ovdje sve oko sebe, nego zemlja, a samo u visini kutić modroga neba. Siđeš iz vagona, ali vi znate, gospodine župniče, da to još nije Abrecave. Nu rođaci su ljubezni. Čekaju me na stanici s kolicima i magarcem. Onda evo tu je i Abrecave. Lijepo pozdravljaju vas, gospodine župniče, i gospođu Veroniku. Ljudi vas nisu zaboravili. Vi mi pričaste: kad pođeš u Abrecave, pođi svakako na grob prijašnjega župnika. Pa eto, pođoh. Obrastao je divljom travom, ne paze ga kako bi trebalo. Ja kazujem sve gospodinu župniku. Ima tamo jedna porodica, koja vas ima duboko u svom srcu: to su mlinarevi. Kaišari su ih dugovima gotovo bili izjeli. Nu pričaju da im je pokojni abrekavski župnik otkupio mlin za petnaest tisuća franaka a najstarijemu je sinu dao pet tisuća za put u Ameriku. I otišao je. A sad se, nakon dvanaest trinaest li godina, povratio s dvorcem i sa ženom. Žena mu je poput carice. Nosi iskićeni šešir. A on je dao metnuti dva kola u mlin svoga oca i elektriku. Ne gizda vam se on. Dođe ti van pa mi kaže: Marto, pokojni je gospodin abrekavski župnik, koji je ovdje pokopan, bio svet čovjek. On nas je spasio. On nam je

iznovice kupio mlin a meni je platio put i dao za početak u Buenos Ayres-u. Usto je izjavio: neću da mi se novac ikad vrati. I to je istina. Nu ja sam utuvio u glavu: vratit ću dug. I evo, sad sam bogat. Pogledaj me, Marto! Stari kamen našega mlina nije toliki, da bi na njemu moglo stati moje zlato. Ja hoću da vratim dug; dug što ga je župnik dao mojim starcima i meni. Hoću da ga vratim siromasima, jer smo i mi bili siromasi. Hoću da vratim glavnicu i kamate. Ovdašnjega gospodina župnika nema više. Ne mogu više njemu vratiti. Marta, čuj me dobro: hoću da novac dadem gospodinu ozeronskome župniku, kojega je pokojnik ljubio i koji je pravedan pa će upotrijebiti novac za dobra djela. Marta, ti se sjutra vraćaš u Ozeron. Marta, evo svote; predat ćeš mu glavnicu i kamate, po deset postotaka, kako je onamo dolje običaj, od god. 1885., a to je četrdeset i četiri tisuće franaka. To je za čast, za sirомahe. Sjutra ćeš mu uručiti bilježnicu s omotom. Rekoh: četrdeset i četiri tisuće franaka. Starci su slušali sina. I plakali su.

Marta pridigne košaru i izvuče iz nje najprije zeca.

— Ovoga zeca ubiše prekjuče u Abrecave-u preda mnom. Nosim ga za gospodina župnika. Dođe najmanje dijete pa veli: tata, eno zeca u vrtu. Vidjeh ga gdje dođe s polja. Počekajte, kaže otac, idem po pušku. Gdje je zec? Kod kupusa? Ah, dobro. Niko s mjesta, ni riječi! Pušku skine iznad peći. Strijeljat ću odozgo. Uspne se posve polako. Opazi zeca kroz okno. Čujemo silan prasak. Ubio je zeca kroz prozor. Evo ga,

gospodine župniče. Lov je završen. Stoga za svega puta i nije bio u košari van u vreći pod salatom.

Marta drži za uši zeca kojemu vise duge zadnje noge.

Gospodin se ozeronski župnik divi životinji i sad se nasmiješi. Nije ni usta otvorio, kad se seljakinja bila razglagoljala. Zatomio je svoju uzbuđenost. Zovne Veroniku pa će joj:

— Odnesi ovoga zeca u kuhinju. Marta nam ga je donijela iz Abrecave-a. Lijep dar.

Gospodin župnik, koji pozna Martu i njoj slične opet umukne. Strpljivo čeka što će još dodati i učiniti. Ona istegne iz košare nove sandale pa će razložiti:

— Kupila sam ih jer su mi druge već istrošene. Imam žuljeve.

Metne opet sandale u košaru, iz koje napokon istegne lisnicu i pruži je gospodinu župniku a on je primi.

— Ej, gospodine župniče, u njoj je četrdeset tisuća franaka? Ko bi to vjerovao? Ta nije teža od dva lista španaća. Ah, sigurno, gospodin župnik može sad dobro tvoriti u Ozeronu. Oj, već je mnogo i učinio. Dok mi je na putu bila bilježnica u košari, rekoh sama sebi: Marta, to bi bilo lijepo osiguranje za tvoje stare dane. A da to izgubiš? Ili da te ko ubije kao što ubiše listonošu što je nosio novčani list? I vidite, gospodine župniče, kad mi ta misao sunu u glavu, uznojih se. I sad se znojim.

Zbilja se okruglo i crveno Martino lice sve sjaje.

— Gospodine župniče, u našoj župi ima siromaha, ima i bogataša, a ima i ljudi u neprilici. Žetva

je bila rđava. Bilo je mnogo drača. Rekoh sama sebi da bih sad kupila svinju. Ali da! Moj muž udri karaj: Marta, to ne bi bilo pametno. A ja rekoh i ponavljam: ima svuda ljudi u neprilici. Ja bih ipak svinji davala spirina. Kotac je čist. Ali danas stoji praščić pedeset franaka. Stari abrekavski mlinari imaju tri svinje koje im je darovao onaj sin iz Amerike. On ih sam ima deset u kočićima tako čistim, da je milota. A ja bih, sirota, bila zadovoljna i s jednim prasetom. O zastalno, nije to, da ga ištem. Možete mi vjerovati, gospodine župniče.

— Moja dobra Marto, odgovori gospodin ozeronski župnik, od svega ti srca želim dobro. Ti si pošteno izvršila nalog. Nu ne mogu ti reći da bih od ove svote, pa da je ne znam kolika, mogao što uzeti da kupiš svinju. Javit ću plemenitome darovatelju da sam primio ove četrdeset i četiri tisuće franaka, koje su namijenjene da se utišaju veće nevolje nego što je nestašica jedne svinje.

Gospodin se ozeronski župnik igra malko sa svojom župljankom, koja je izgledala razočarana. On nastavi:

— . . Veće nevolje nego što je s nestašice jedne svinje. Nu opet, Marta, ja ću vam dati svinju iz svoje blagajne.

Gospodin župnik otvori sto, uzme banku i dade je seljakinji koja se čini smetena a zapravo je razdragana. Ona upita:

— A zašto ne, gospodine župniče, od novca iz bilježnice?

A on, misleći na ono biserje vojvotkinje što mu ga je Ocean namaknuo, i na svrhu u koju ga je namjenjivala čestita ali sebična seljakinja, odgovori:

— Margaritas ante porcos.[1])

A Marta odlazeći izjavi:

— Gospodine župniče, trebalo bi da uvijek govorite latinski.

Gospodin ozeronski župnik sjedne uz pisaći sto i uzme brojiti svežanj banaka. U srcu zahvaljuje i vojvotkinji, i dragome pokojniku, i najstarijemu sinu abrekavskoga mlinara. Prijašnjih dvadeset tisuća franaka i one četrdeset i četiri tisuće franaka iznose glavnicu od šezdeset i četiri tisuće franaka u službi bijednika. A sve to potječe od četrdeset zrna bisera! Gospodin se ozeronski župnik sjeća lijepih riječi iz oporuke abrekavskoga župnika; „svaka tisuća franaka predstavlja biser što ga je, velikom Božjom darežljivošću, ronio Ocean, da se pomogne siromasima do svagdanjega kruha . . ."

Tako je bio predviđen ovaj dragulj, kad je Bog stvarao svijet. Petoga je dana Postanka zasjala biserna školjka, dragocjene su sjemenke zorile u njenim škrinjicama. Vijekove je to biserje pripravljano pod težinom neba što teče. Onda se počelo zametati u ljuskama, upilo je olujno svijetlo što se u njemu zgusnulo, u onome grkom vrtu u koji je čovječja mašta smjestila mitologiju manje čudesnu od zbilje. Četrdeset je začaranih sestara, začaranih više nego u ijednoj pripovijesti Tisuću i jedne noći, raslo, gotovo iste dobi. Čekale su svoj udes. A onda je, kao dobar neki duh,

[1]) „Bisere pred svinje". (Mat. 7, 6.)

zaronio Indijac u bezdan pun čudovišta. I donio je nekoliko lijepih zrna, a ljudi su ih na zemlji združili da nakite lijepi vrat vojvotkinjine prababe. A vojvotkinja je, darežljiva kao u priči, ove kćerke Neptuna i Amfitrite dala skromnome abrekavskome svećeniku i pjesniku. A morske su djevice, premda možda rastavljene, prognate, lutajući po svijetu, i dalje radile za ljepotu. U isto su vrijeme i obasjavale čovječju ilovaču i rasvjetljivale sjenu siromaha, vraćale su im mahovinom obrasli veseli mlin što ga izgubiše i gdje se u vodi odsijevao sjaj bisera. Onda njih pet, nevidljivih poput Giga, prebrodi valovlje što je gledalo njihov porod, usreći najstarijega mlinarskog sina, preplovi opet pučinu, još povećaje šum gorske bujice nad vitlovima, konačno nađe opet svoje sestre u pisaoniku siromašnog seoskog župnika. Oj, kako je imao pravo sveti abrekavski čovjek da usklikne:

„Mora i rijeke, blagoslovite Gospoda!"

Gospodin ozeronski župnik napisa najstarijemu sinu abrekavskih mlinara list u kojem ga poredi sa slugom što je korisno upotrebio talente koje mu je povjerio Gospodar. On će mu doći naustice zahvaliti, jer želi doći da pogleda grobove svoga duhovnog oca i male Marije. Je li još uz njih brekinja na kojoj je prebirao drozd? A ne želi samo hodočastiti u Abrecave, kamo nije već odavno išao, nego je naumio poći i u časno mjesto kojega i ne pozna: u onaj kraj gdje se diže dvorac što je gledao kad se je rodio, gdje raste, moli, ljubi, trpi i odlazi ono bolno biće, koje zauvijek živi u svjetlosti bez zalaska uza svoje drage pokojnike.

Rodni ovaj kraj abrekavskoga župnika nekih je trideset kilometara daleko od Ozerona, u divljem kraju s rđavim putevima; ali je slikovit, plodan, na obronku što ga plače plitka, modra rijeka. Nikakva željeznica ni tvornica nije razbijala teške sjete ovoga kraja. Kao u davne dane, i danas se onom stranom penju poštanska kola krcata puna vašarskim trgovcima i svežnjima robe a praporci na kljusadi usporeno zvekeću.

Dok gospodin ozeronski župnik zatvara zahvalno pismo, nastoji da predoči sebi onu okolicu kojoj podaje grku i pobožnu dražest. Pođe iz sobe za primanje pa će materi:

— Svakako će trebati da koji dan upotrebim te izvršim nakanu i pohodim kolijevku pokojnoga abrekavskog župnika. Znam da već ondje ne boravi njegova porodica, da novi vlasnici ne mare za uspomene koje nam diraju u srce. Nu ja ne želim toliko gledati zemlju gdje je živio naš prijatelj van nebo što je pokriva. Na ovaj me put goni neki nutarnji glas, onaj slatki glas što smo ga davno slušali u svome rodnom seocu. Moram najstarijemu sinu abrekavskih mlinara zahvaliti na veličajnome daru što ga je dao našim siromasima, a to mi je prilika da nekoliko sati proboravim u našim planinama. Pa zašto ne bih ovu priliku upotrebio da se na povratku svratim i u mjesto puno onoga kojemu dugujemo sve?

— Pravo je, odvrati Veronika. Dobri Bog može to samo odobriti. Neko kuca na vratima. To je Zefirin. Dobar dan, Zefirine. Vi imate razgovora s gospodinom župnikom. Evo ga, gle. Razgovorite se. Ja nosim ovaj list na poštu.

— Kako je, Zefirine? Čim ti mogu poslužiti? Hodi amo Ti si posve uzrujan? Što je?

Zefirin, mršav čovjek, smeđ, napržica, zanatom je krpo. On odvrati:

— Gospodine župniče, dođoh k vama da zapriječite ubojstvo . . . Pa još . . neznam neću li ga ipak počiniti.

— Ti se šališ, Zefirine?

— Ne, ne šalim se.

— Daj govori!

— Našao sam Fazana obješena na mojem cimeru.

Fazan je bio Zefirinov pitomi pijetao, a dao mu ga je gospodin ozeronski župnik radi lijepoga zlatnog perja što se prelijevalo na suncu.

— Vidite, gospodine župniče, onaj mi je lupača Poli bio zavidan zbog njega. Činio mu se je prepametna životinja. Da gospodine župniče, prepametna. Ne niječite. On je to rekao. Gospodine župniče, da sam ja našao Polija gdje vješa Fazana, a on ga je objesio, i to uzicom što mi je ukrao prekjuče, a bila je baš uz moj lonac za smolu, i da sam imao u ruci moj krajač, oh gospodine župniče, bio bih onome nitkovu prerezao grlo.

Zefirin brizne plakati, otare suze modrom pregačom koja zaudara po koži.

— Ti sumnjičiš Polija, a ne znaš zastalno je li on kriv.

— Stalan sam da je on, gospodine župniče. On vam je vucibatina, lovokradica koji nema drugoga posla van izvlači uzicom jegulje, ili traga za jarebičinim gnijezdima, pa im jaja meće u kajganu. Zna se, gospodine župniče, da je on ukrao vašega kunića i da ga je tri milje podalje smazao s nekom ženom.

— Pa kako ti tumačiš da je samo objesio tvoga pijevca? Kad je već dotle došlo pa ga je imao u rukama, mogao ga je i svariti?

— Iz zlobe, gospodine župniče, iz zlobe. Rekao je: ovaj je pijetao prepametan, znade brojiti puceta na cipelama. Zefirin ga mora vidjeti mrtva pa neka ga to zadavi isto kao da ga guta skupa s perjem.

Zefirin se raspaljuje sve više:

— Ja ću ga zaklati ovim krajačem.

— Čuj, Zefirine . .

— Zaklat ću ga ovim krajačem.

— Zefirine, znam da me ljubiš. Često si kazivo da si za me spreman i u smrt.

— I u smrt, gospodine župniče, otkad mi onako lijepo smjestiste moga dječaka.

— Znam da si nagao, nemojder učiniti zla. Zločin je brzo počinjen. Uzmimo za časak da je Poli izveo to žalosno djelo. Ti znaš dobro da Bog zahtijeva od nas te oprostimo bližnjemu uvrede, eda se i nama oproste naše. Bog dapače izjavljuje da zaslužuje pakao onaj koji s mržnjom udari svoga brata. Bi li ti pristao da zaboraviš tu kašu što ti je Poli skuhao, kad bi on od srca požalio i platio ti pijetla?

— Iz ljubavi prema Vama, gospodine župniče. . Ali Poli neće priznati, neće se ispričati ni platiti.

— Obećavaš li mi, sretneš li za dva dana Polija, da mu ne ćeš ni predbaciti, a ni izazovno ga gledati?

— Da, gospodine župniče.

— Od tebe sam, Zefirine, i očekivao tu dobru odluku. Pouzdajem se u tvoju riječ. Posjeti me sjutra oko jedanaest. Još nešto. Kad je Fazan zadavljen?

— Poli ga je morao objesiti oko ponoći.

— Što si ti uradio od njega?

— Zamotao sam ga u novine. Kad prođu oružnici, predat ću im ga da istraže.

— Zefirine, ne predaji im pijetla.

— Dobro, gospodine župniče. Do vidova, gospodine župniče.

A kad je, istoga dana popodne, gospodin ozeronski župnik, pod lovorovom sjenicom, zaklopio časoslov, opazi Polija gdje se žuri stazom što duž živice vodi ka gorskome potoku. Poli je visok, mršav, plavokos. Ima modre oči, uzvinut nos.

— Ej! Kamo ti, Poli?

— Oh! Dobar veče, gospodine župniče!

— Dakle više ne ideš u nedjelju k misi?

— Vidite, gospodine župniče, to je za me velik gubitak, jer vas uvelike štujem. Kad slušam vašu misu, čini mi se da je bolja od druge. Nu već osam nedjelja boluje moja tetka pa idem trinaest kilometara do nje. Usput pribivam misi, gdje se već desi. Nu znajte dobro, to nije vaša glazba. Ne, nipošto. U nedjelju idem k tetki, jer naradost nalazim kod nje i tetka. Kroz tjedan radi on u tvornici, daleko od žene.

— Poli, ti mi tu razlažeš mnogo zašto te ne pitam, a ja hoću da mi razložiš nešto drugo. Prijeđi preko plota kraj kukuruza i dođi da časak pročavrljamo, okušat ćeš moga vina.

Poli obiđe polje. Gospodin ga ozeronski župnik uvede u blagovaonicu i kucne se s njim.

— U vaše zdravlje, vino je vrlo dobro, gospodine župniče.

— Poli, ti nisi onaki kakvim bih te ja htio. Dvoumim jesi li zreo, pa i samo za čistilište.

— Oj, gospodine župniče, jer kadikad ulovim kradomice pastrvicu?

— Ne pozvah te, Poli, radi pastrve, van radi pijevca.

Poli pocrveni. Krivo se drži da hajduk ne zna više pocrvenjeti.

— E dobro. Sad već ne dvoumim. Dosta mi te je pogledati. Ti si objesio Zefirinova pijetla. Ne odgovaraš?

— Gospodine župniče, nisam nikad znao lagati. Odmah se smetem.

— Dakle si ti?

— Jer je gospodin župnik odgonetao.

— Pa šta ti je skrivila ona ptica?

— Nije me razdražio pijevac, van Zefirin.

— Poli iz tvojih riječi udara zločesti kvas što ti je razjedio živce a donio si ga iz velikoga grada. A zašto da te razdražuje Zefirin? Ta on je čestit čovjek, dašto malko osjetljiv, ali radin, a ti si danguba.

— Pa to me i draži, gospodine župniče. Kad sav bogoviti dan gledam njegovu smolenicu, njegov čekić i krajač, njegove čavle i uzice, sit sam ga do vrh glave.

— Dakle priznaješ da si poslušao svoj zločesti osjećaj. Poli, ti si pametan, srčan, za velikoga si požara spasio život starici, pa je ružno da smućuješ selo ta-

kim žalosnim zgodama. Šutiš. Pa dobro. Hoću da od tebe zatražim junaštvo poput onoga što ga spomenuh. Poći ćeš k Zefirinu i reći ćeš mu: Ja sam objesio Fazana. Oprosti mi. Uradio sam kao prosti lupež. Evo ti sto sua[1]). Više ti neću dosađivati.

— Vi hoćete da me ponizite.

— Nuder ne mlati prazne slame.

— A ako me opali šakom ili krajačem po licu?

— Neće toga učiniti.

— A onih sto sua, gospodine župniče . . :

— Evo ti ih. I još ću vam dati sto sua i bocu vina, ako se složite da ćete pijetla pojesti zajedno.

Zefirin su se i Poli naveče o Zdravoj Mariji već bili pomirili i odlučili da će pijetla prirediti na maslinovu umaku.

Gospodin je ozeronski župnik u ovim zgodama skromnoga apostolata radio mudro, a kad je lijegao nehotice se nasmiješio. A dok je mislio na vojvotkinjino biserje i na krpina pijetla, padoše mu na um stihovi Jeana La Fointane-a:

Jednog dana pijetao ukrade
zrno bisera...

Četvrta glava.

Služba gospodina ozeronskoga župnika nema vazda tako šaljivih strana. Nisu u njegovoj župi sami Poli, Zefirini i Marte. Evo vam dokaza, kad se jednoga listopadskog dana naš prijatelj, ranim jutrom, penjao na jedan od ozeronskih brežuljaka noseći svetu Popudbinu

[1]) = pet franaka.

bolesniku koji stanuje tamo gore u majuru, u hrastovoj šumici.

Sunce tekućom svojom vatrom zasijeca u šumoviti greben. Čisto zasljepljuje. Diže se podno one tekuće i blijede i svježe prostrane modrine, iz onoga mora kojemu su oblaci pijesak što se amo tamo nabire. Jedan je oblak, na sjeveru, ogroman i lagan. Blista se. Sličan je ljuskavcu kojemu je prozirno prstenje nešto malo ružičaste boje, u ovom zelenkastom plavilu u kojem se kupa.

Bijeli je dan.

Iz srca se gospodina ozeronskoga župnika izvija pozdrav vidljivim stvarima: kruglji od koje teče žuta svjetlost; gorama što su kao zacrtane olovnim potezima; mokrim brežuljcima, obavitim paučinom, načičkanim grmljem, žuticama, paprati, vrijesom; livadama gdjeno se slijega prvi mraz, kao para. A onda pozdravlja nevidljive stvari što ih vjerujemo vjerom u Našega Gospodina, koji ovaj tren počiva na srcu gospodina ozeronskoga župnika. A u Našem je Gospodinu gospodin ozeronski župnik s Djevicom i sa svecima, s abrekavskim učiteljem koji mučke govori svome duhovnom čedu o rajskom veselju i odozgo gleda svaku kretnju onih što ga se sjećaju. A kadikad se pričini gospodinu ozeronskome župniku da mu se primiče i uza nj stupa abrekavski Pastir, odjeven siromaški kao i nekad na zemlji.

Gospodin ozeronski župnik, kojemu je srce puno Neba što ga nosi u sjeni svoga ogrtača, dođe na vrh brežuljka, kojih dvjesta metara od majura. Već ga je opazila starica, koja zna kakav je Gost s njim, pođe prema njemu i hrastovom granom klečeći mete put.

Nebeskoga Gosta prepozna gospodin ozeronski župnik i u ovom bolesniku na umoru kojega ispovjedi i pričesti. On je svagdje. On je na svim raskrižjima. A kako je kadikad teško prepoznati da je On tu! Na prvi mah ništa, baš ništa u ovoj kući, što bi podsjećalo na Vrt smrtne stiske. Možda, ova suha grančica nad škropionicom?

Na uzglavnici košćato, još mlado lice, potamnjelo od ledenoga znoja; mršave ruke pružene uporedo na pokrivaču; dlanovi bez mesa, položeni ravno: eto svega što vidiš od čovjeka koji će sad ostaviti svijet i koji je primio Boga. Je li moguće da je u njemu besmrtna duša? Pače smrtna duša? Duša što može, već od kolijevke, ushititi oca i majku? Što može u sebi zadržati slatku radost mladih godina? Raznježivati se i raznježivati? Je li pače moguće da je to ono lijepo uobličeno tijelo, kojemu se sklad nazivlje božanskim, tako zavodljivo te su ga neki učinili svojim idolom i radi njega se upropastili navijeke? Je li dakle u ovom blijedom, raspalom blatu vječni život? Kako je to odvratno našim sjetilima!

— Kako je, Ivane?

— Dobro, gospodine župniče. Nu smrti se ne žuri. Što prije to bolje, sad kad se pričestih.

— Ti si sigurno žrtvovao svoj život, Ivane. Ne žališ li ništa?

— Nijesam bio ljubljen.

— Što, Ivane? Ti da nijesi bio ljubljen? A tvoji stari, dok su živjeli?

— Oni jesu. I mala.

— A ja, Ivane?

— Oj, gospodine župniče, vi mi u bolesti pokazaste dobroga Boga. Nu vi znate da je moja žena otišla s drugim u Ameriku. A priča se da nije moja ni mala, koja me je tješila za sve ostalo.

— Ne misli na to, Ivane. Ne govori više. Mučiš se. A uostalom ćeš skoro u nebo pa nećeš više ispitivati. Ondje ćeš ljubiti i tebe će ljubiti, pa ne ćeš mariti za okrutna pitanja. I u ovaj je tren Naš Gospodin s tobom a ti u njegovu srcu. On nas ne vara nikada. Naskoro ćeš ga vidjeti tako jednostavno kao i čovjeka koji iziđe pred tebe. Kod tebe je, Ivane, sve u redu. Ti si tako dobar, tako srčan, pa si oprostio onoj koja te je tako teško uvrijedila. Gle, pritištem ti propelo na usta. Evo ga. Poljubi ga. Smiješiš se.

— Njemu se ne gadim.

— Ne Ivane. Bolesnici se njemu ne gade. On je poput bolesnika, i njega su bili ostavili, on je to okusio. Ti si ga baš primio. On je s tobom u smrtnoj stisci. Njegova se duša zaručila s tvojom. To je slavlje ljepše od onoga u selu kad je žetva zrela. Moli se, Ivane. Moli se bez riječi da se ne izmoriš. Nu moli se. Sjedini svoju dušu s Božanstvom. Osjećaj se posve prožet srećom, koja je nakon tolike kušnje u tebi samo rasla. Žeđa će se za nebom sada stišati. Rajska je voda svježija, bolje gasi žeđu nego voda iz zdenca u dvorištu pod orahom. Ivane, pripravi mjesta Našemu Gospodinu. Preobrazi se u nj. U njegovu ćeš kraljevstvu naći svu onu radost što je nisi imao na zemlji. I nećeš se više mučiti. Ne ćeš više morati rabotati za svagdanji kruh i juhu. Ne ćeš više noću samoćan uzdisati. Ući ćeš u svjetlost što se ne gasi. Poljubi još jednom propelo.

Prati moju molitvu, ali ne ponavljaj riječi. Prati je dušom, srcem, razumom. Govori sam u sebi: Moj Bože, predajem svoju dušu u tvoje ruke. Više nisam svoj. Sav sam tvoj. Daj da ti budu ugodne moje posljednje patnje. A ti mi, Majko Božja i moja Majko, isprosi milost da pođem odmah u nebo, ti svemoguća, koja si uza me, koja si tu nad čislom sklopila ruke, lice ti se smiješi, a usta se miču da pjevaju slavu tvoga Sina. Čuvarice bolesnika, koja zauvijek liječiš neizlječive, odnesi od mene groznicu, daj mi pokoj vječni. Povedi me na Gospodnji pašnjak. Oj da pohitim onamo onako lagano kao nekada, dječarcem, na livadu, prema potoku. S tobom, moj Bože, s tobom, u tvome svetom Srcu.

Gospodin ozeronski župnik umukne. U sobu uđu Ivanov punac i punica, s kojima je Ivan ostao i kad ga je ostavila žena. Stanu uz postelju i uzmu kimati glavom. Grubi sijači ne misle na nebeskoga Žeteoca koji je zaposjeo ovo tijelo uzorano bolešću. Njihova je vjera slaba. Često im se ponavljalo da čovjek ide u nebo kad umre, nu oni misle na zemlju na kojoj žive, na cijenu jaja, na troškove što ih uzrokuje takova bolest, na štedioničku knjižicu što je ostavlja Ivan. Nisu oni zločesti. Možda da ih, jednom, pouči bol. Stara pratetka, što je malo prije mela stazu kojom je stupao Učitelj i njegov učenik, mrmlja nejasno neku molitvu. Ne znam kakova neiskazana se svjetlost slika polagano na Ivanovu licu. Sunce u tome više nema dijela. Onda gospodin ozeronski župnik otvori knjigu i glasno čita posljednje opomene:

D i j e l i s e s o v i m s v i j e t o m, k r š ć a n s k a d u š o, u i m e B o g a, s v e m o g u ć e g a O c a, k o j i t e j e s t v o r i o . . .

Iznenada zamrri jadikovka čista kao iz izvora, jadikovka djevojčice koja je razumjela: Ivan je umro. Gospodin ozeronski župnik izmoli: I z d u b i n a, onda dugo vremena ostade u sabranom razmišljanju. Preporuči dušu koja je baš ostavila svijet svetomu zaštitniku što ga često zazivlje, gospodinu abrekavskome župniku.

Poređivaše ova dva bića, tako različna te bi rekao da ne pripadaju istome ljudskome rodu da ih Bog nije sjedinio križem.

S jedne strane svećenik koji je bio počeo naslućivati vječnu radost u žetvi što je pozlaćivala okoliš njegova rodnoga dvorca, u slikama biblije, u srcima oca i djeda, u djevici Ceciliji okruženoj ljubavlju kao ruža noćnom parom, a on uzvisuje ovu ljepotu u aleluji svoje prve pjesme. A gotovo u isto doba uči školu bola u tuzi dvaju samoćnih plemića, čitajući život mučenika, u prekrhkoj dražesti svoje žene, u smrtnoj nemoći svoje male Marije — a taj bol posvećuje u drugoj, posljednjoj i uzvišenoj pjesmi.

S druge strane ovo jadno biće kojemu tijelo leži ovdje, kojemu su žive Georgike bile samo najprostiji posao; kojemu je ženidba donijela samo poniženje; kojemu je očinska ljubav bila otrovana sumnjom, i koji je sam pio svoju čašu dok je nije došao s njim iskapiti Naš Gospodin Isus Krist.

Gospodin se ozeronski župnik obazre i opazi liječnika.

— Vi ste dobro vidjeli, doktore. Ivan nije preživio dana. Da sam zakasnio, ne bih doživio radosti da ga vidim gdje umire kako je umro.

— Vraćate li se u selo, gospodine župniče?

— Tim brže, što moram ispuniti neke formalnosti.

— Pa sjednite na moja kola. Dođoh ovim gornjim putom.

Kad krenuše, prozbori doktor:

— Lakše je pokopati mrtvaca, nego neke poslove.

— Kuda to smjerate?

— Znate li što se dogodilo sa ženom?

— Sa ženom ovoga siromaha Ivana?

— Da.

— Mislim da je u Americi.

— Ne, vratila se u Francesku, ima godina. Ostavio ju je njezin zavodnik, ali je posve pokvarena. U Parizu se onda upoznala sa sinom našega načelnika. On je pustio da tako oblada njim, te je iz blagajne za osiguranja ukrao deset tisuća franaka. Možda je ovaj čas onkraj brave.

— Ah, moj Bože!

— Jutrošnje ga novine označuju samo početnim slovima, ali se ne može dvojiti.

— Vi me zaprepašćujete.

— Ako i nisam sklon vašemu starom prijatelju, žalim ga iskreno. Nu on je zahtijevao od svoga sina tako strog vjerski život, te je moralo doći do protivnog učinka. U Ozeronu, i Bože pomozi; nu sam, u velikom gradu, moralo je provaliti iz njega.

— Uvjeravam vas, doktore, da ga niko nije ni na što silio. Sam je radio posvema po svojoj volji

— Dakle malo licemjerja?

— Nipošto

Ako je ova pripovijest istinita, reče u sebi gospodin ozeronski župnik, kako će ona iskušati onoga pravednika kojemu je poštenje sve blago i bogatstvo.

Kad dođoše u selo, zahvali doktoru, siđe s kola, pođe k stolaru, a onda će ne u vijećnicu, nego ravno k načelniku. Ispred kratkoga prilaza od javorovih stabala mala su vrata sa rešetkom. a u pozadini skromno obitavalište. U drvoredu, gdje izvija crvendać tugaljivu pjesmu, polako hoda starac bijelih zalizaka pod istrošenim slamenim klobukom. Iznenada opazi svećenika. Pohiti upravice k njemu, pa će bez okolišanja:

— Gospodine župniče, vi znate sve. Uza sav oštri sjevernjak, šećem se ovuda da pred ženom sakrijem uzbuđenost. Hoću da joj to prištedim prije smrti. Natekla je do trbuha Pođite sa mnom u povrtnjak. Zaplačem li, vidjet ćete samo vi.

— Dakle je istina?

— Istina je.

— Kako ste doznali?

— Jučer mi pisao nesrećnik; u tri dana mora naknaditi štetu. Danas čitah u novinama što mi ih poslaše. To je strašno. Ne, to je grozno. Svaki mi korak što ga napravim odjekuje bolno u glavi. Recite da to nije istina? Gledam ga, evo ovdje, malo dijete, s bijelom pregačom. A tu sam na toj kamenoj klupi, na dan njegove prve pričesti, od radosti lijevao suze u njegove kose što mu ih je majka bila lijepo počešljala. Nije on bio licemjer. Oj, ne, gospodine župniče. Da vi znate što ja još prema njemu osjećam u srcu! Dok sam još bio bilježnikom, dolazio mi je u pisarnu što ju je svjetiljka prijatno rasvjetljivala. Bio je pametan.

Govorio mi je: Slušam škripanje tvoga pera. Gladio je mačku na krilu. Zašto me je Bog ostavio! Moga će sina baciti u tamnicu. Možda je već ovaj čas u njoj. A ja ne mogu, ne mogu platiti. Ja sam blizu da budem prepukli siromah.

Gospodin ozeronski župnik uhvati ispod ruke svoga prijatelja pa će mu mirno:

— Ne uznemirujte se tako. Nikad nije bio usađen križ bez nade na otkupljenje. Jadno je dijete bila spopala groznica. Ja ga poznam. Srce mu je pošteno. Radio je u vrućici sjetila, koja je česta u njegovim godinama.

— To je strašno.

— Razumijem vaše jadikovke, ali prava kršćanska duša, radilo se ili ne radilo o bližim srodnicima mora napredovati na putu opraštanja, pa u svojoj dubini mora tražiti sve ono smilovanje na koje ima pravo jadna pala narav. Ah, očuvaj me, Bože, hule, ali ne upoznasmo li po veličini krivnje veličinu Ljubavi? Oba nas ovdje, srce k srcu, proniknusmo često njegovu dobrotu. Ja primih često od njega izraze povjerenja, nježne kao u djevojke, a vi prosudiste njegovu plemenštinu, velikodušnost.

— Da, da, gospodine župniče, on nam je svojom slabom plaćom pomagao do dana . . .

— Pa? Hoćemo li mi, Kristovi učenici, ostaviti našega izgubljenog sina?

— Oh, ne . . . ali oštećeni . . . novčana odšteta . . . Pa onda sramota što je ukrao da time uzdržava ženu bijednika, koji je odovdje, koji leži na umoru . . .

— Umro je.

— Ko, Ivan?

— Da, Ivan koji se sigurno ovaj čas moli u nebu za vašega sina. Takovoj se nauci može svijet smijati ili se zbog nje smućivati. Nu oni koji žive od Milosti, ne smiju neznabožački umovati; moraju biti natprirodni.

Gospodin se ozeronski župnik udubio u razmatranje, šećući i dalje uz potištenog oca koji također umuknu. Župnik prinosi ovu kušnju nebu, povjerava je duši što se uzvinula jutros, i duši abrekavskoga župnika.

I evo se u misli službenika Isukrstova nižu kćeri mora, čudesno biserje, dižući se iz bezdana, ili se vraćajući u nj. Prije nekoliko tjedana, neke od ovih okruglih hodočasnica, preobražene u modre banke, pokucaše na vrata skromnoga ozeronskog župnika da potraže svoje sestre. U ovaj čas bacaju zrake na lice iskušanoga starca. Šapću: Mi smo mudre djevice vala, deder da platimo otkupninu za lude djevice ove zemlje.

Gospodin ozeronski župnik iskine iz svoje bilježnice list i napiše na njemu ravnatelju osiguravajućega društva da se ima obustaviti svaki progon, jer će se ovoga tjedna sve platiti. I potpiše ime siromašnoga oca i pruži mu brzojavku. A on će sav u čudu:

— Ne razumijem, ne mogu pristati da se vi upropastite zbog mene.

— Dosta vam je znati da mogu slobodno raspolagati svotom kojom mogu osloboditi vašega sina. Taj mi je novac dan samo da mogu pomagati svome bližnjemu. Pitate me otkuda taj novac? Iz oceana božanskoga Milosrđa. Otidite vi sami na brzojav: prepisat ćete i potpisati ovu brzojavku a ja ću međutim pogledati vašu ženu.

Gospodin ozeronski župnik uziđe u sobu bolesničinu.

Čovječji lik, natekao i blijed od bolesti žila, leži na izlizanu naslonjaču, sav zavijen rupcima, podbočen blazinama. Svećenik se primakne. Neiskazano je zaprepaštenje otisnuto na tome licu. Komad papira drži u ruci koju župnik hoće blago da prihvati. Nesrećnica prozbori a svaku riječ prati fiskanjem:

— Treba ga sakriti od moga muža. Pismo je bez potpisa. Čitajte.

Gospodin župnik uzme list, letimice ga pregleda i turi u sutanu, pak će:

— Ali, draga gospođo, vaš sin nije i neće biti u tamnici.

— Dakle nije istina? Vi dakle znate? . . .

— Ne mogu vam zatajiti, gospođo, da je zlorada svjetina razbubnjala glasine koje odjekuju i u ovom listu.

— Ali to je grozno!

Bolesnica se obeznani. Gospodin joj ozeronski župnik prinese etera da udahne. Ona se osvijesti govoreći:

— Ne u tamnicu. Oh ne u tamnicu.

— Kažem vam, neće, ne, u tamnicu. Neće u tamnicu, čast je spašena. Neću vam potanko da raspredam o preobičnoj pustolovini u kojoj je žena obmanula vašega sina. Dašto, časak je bio zalutao. Nu sad je već na putu kajanja.

— Oj, kako mi dobro činite. Već tri sata ležim ovdje kao dronjak. Moj je muž sigurno otišao iz kuće. Malo prije bio je ovdje. Sakrila sam mu svoju uzbuđenost. On ne smije znati ništa. Ne govorite mu ništa . . . ako već ne zna . . o moj Bože!

— On znade sve, ali je u taj čas mislio da je bolje mučati, držeći da vi ne znate, a učinio je tim bolje, jer je sada tako primiren kako se možete primiriti i vi.

— Moj dječak nije dakle posegao u blagajnu? Moj dječak neće dakle u tamnicu?

— Budite mirni. Mislim da će o Svim Svetima biti ovdje. A ima li na savjesti kakvu krivnju, pa se pokaje, vi ćete mu oprostiti.

— Ja sam njegova mama.

— Dakle se više ne uzrujavajte. Uzmite svoje propelo. Poljubite mu noge. Recite mu: Pouzdajem se u Te, znam da si Ti sve uredio.

Starac u taj čas uđe u sobu. Čuo je posljednje svećenikove riječi. Nagne se nad sivo i vlažno čelo svoje žene, pritisne na nj usta, pa će:

— Da, prijateljice moja: poslušaj riječ gospodina župnika. Pusti da se mir Gospodnji vrati u tvoju dušu: skinuto nam je teško breme.

Istina je da se brzo pridižu oni što klonu pod teškim križem, ako u kušnji osjete bud kakov poduporanj. Tako je i ovo dvoje siromašnih ljudi sjedilo sve do noći kod oskudne vatre, puni blage i slatke radosti, svako zahvaljujući u srcu nebu. Stari načelnik dobi, još istoga dana, od ravnatelja osiguravajućega društva umirnu brzojavku u kojoj, obzirnim riječima, javlja da prima odštetu. Taj brzojav ponese gospodinu ozeronskome župniku, koji ga natrag otprati nekoliko časaka

Dok se župnik pod zvjezdanim nebom vraćao sam u župni dvor, opet mu se javiše otajni likovi, što su mu se bili pridružili ujutro na brežuljku.

Tu je abrekavski župnik baš onaki kakvim ga je poznavao, s izlizanim ogrtačem i klobukom, prostim gorštačkim cipelama čepajući zemlju pokrivenu suhim lišćem, nu lice mu je preobraženo blaženstvom tako te od njega teče svjetlost blaža nego je sjaj mjesečine što ga kupa.

Gospodinu se ozeronskome župniku pričini da sveti čovjek drži čislo.

S druge mu strane pobožno nadahnuće prikaže skromna putnika. Teško mu je bilo raspoznati crte: zastirala ih je magla, rekao bi kao bjelinom kruha. Nu osjećalo se da su još obilježene sjetom groba. Moglo se je naslućivati ono siromašno lice što je klonulo s golemim kričem koji još odjekuje, ono tako dobro, tako nevino, tako tužno i tako ostavljeno lice. Gospodinu ozeronskome župniku na taj prizor briznuše suze. Pričini mu se da neizrecivi Proštenjar naginje svoje čelo k njegovu eda ga ohrabri u neuglednom apostolatu. Krist je govorio u tišini duši svoga seoskog apostola. Znao je kakav je melem, onoga dana, privio na tužna srca. Govorio mu je: Moj sinko, zorom sam bio zazbilja s tobom, kad si pričešćivao Ivana A moj je duh bio uza te i onda kad si podupro ona dva skrhana ljudska bića što su se bojala da će utonuti u sinovoj sramoti. I moj je duh s tobom, kad promišljaš kako ćeš povratiti rasipnoga sina. Ja ću utišati oluju i na nebu će zasjati biserje što si ga ti dobro upotrebio.

Pokaže mu nebeski svod pa će: Pogledaj! Ja sam ih preobilno posijao. To je slika dobrih djela. Prijatelj što evo ide s nama započe dragocjenu sjetvu u Abrecave-u, a ti je nastavljaš u Ozeronu. Slava Ocu! Učenik,

sada izabran, koji se pokazuje tvojim očima u svome istrošenom odijelu, i u raju se zanima za blago što mu ga je povjerila jedna sveta žena. U svojim prstima prebire on pravo blago, a ono što mu je bilo povjereno na zemlji nije van njegov odsijev ili zagonetka od onoga. Ti si danas, s kćerima mora, prešao preko praga kuće žalosti gdje sada bdije blaga svjetiljka. Ustraj u svome zadatku. Još ti je samo prekoračiti prag noći gdje već vječna Ljubav užiže ovo biserje na čelu moje Majke.

Peta glava.

Listopad skače u studeni kao gorski potok što plavi sa sobom plodove ružarjâ. Na Svesvete se čini da se izabrani šeću po nebu. Ako je na zemlji lijep ophod, iza Mrtvačke večernje, kakav će biti istom gore? Gospodin ozeronski župnik, u svojim razmišljanjima, rado odijeva izabranike svoje obitelji u oblik što su ga imali na zemlji, ili što im ga on pridijeva. Razlikuju se samo velikom ljepotom, kako već koja odgovara svakome liku, a čine je osobito blagost i dostojanstvo. Njegov djed, koji je bio pastir, vodi povorku, a zvuci njegove sviralice doršću u vječnom svijetlu. Slijede ga mnogi, u ovom nebeskom svesvetskom ophodu koji se kreće nad našim. Gospodin se ozeronski župnik preporučuje svojim dvjema babama, a njih preporučuje Bogu, i gleda ih opet onakove kakve je poznavao, samo mnogo mlađe. Idu, držeći u rukama preslice. Blijede su u ljubavi Isusa Krista. Onda eno toga i te, koji također u Abrecave-u usnuše u miru. Oni su u nizu izabranih. Stupaju

po zvuku sviralice kojoj kadikad odgovaraju, kao ševe anđeoske frule. Gospodin ozeronski župnik misli na svoga oca. Predočuje ga, gdje javi krotko stado na zelene pašnjake što ih objavljuje psalmist. Odličnjake male župe, kojima se divio u rodnoj dolini, gleda tu opet, u svetačnim velikim ogrtačima što se raskriljuju u danu koji nema zalaska. Nu iznenada srce gospodina ozeronskoga župnika zatrepti jače i suze okvase drvo njegova klecala: abrekavski svetac i njegova porodica završuju povorku. Jednom rukom drži svećenik paomu, a drugom ruku male Marije. O nije ona više bolesna. U nje je još uvijek značaj djetinjstva, ali je zauvijek oslobođena od križa što je savijao njezino jadno tijelo. Drži se uspravno kao ljiljan. A na njezinu oblom čelu eno, ali kako preobražen, uski vijenac umjetnih ruža što joj je jednoga dana njezina kao strijela brzoga života resio čelo. Ne govori, ne pjeva, smije se. I, držeći je s druge strane, prati je Cecilija, njezina mama. Tu su i otac i majka abrekavskoga župnika, pa djed koji je toliko ljubio sveto Pismo.

Sad se te slike poput snijega rastope u svjetlosti koja je bila prevelika a da bi ih gospodin ozeronski župnik mogao zadržati. Ustupile su mjesto čistoj ljubavi molitve za Svete.

Zvono zazvoni na večernju. Trebat će seljačkome puku prevesti u svagdanji obični jezik ova uzdignuća k blaženima. Gospodin ozeronski župnik pođe u sakristiju da obuče sveto odijelo. Tu se mali ministranti igraju s bijelom žeravicom što im ga za kadionicu dade Veronika.

Služba se započne. Sve je lijepo poredano; sjaju se upaljena svijetla, kovine, drvo crkvenog namještaja i harmonija. Pjevaju kćeri Marijine, brižno počešljane. Jedan dječarac plače. Gospodin se ozeronski župnik popne na propovjedaonicu. Prema njemu, u prvoj klupi, sjede crkveni odbornici: stari načelnik, ljekarnik čija kćerka vodi zbor seljakinja, bilježnik i mjernik.

Gospodin ozeronski župnik propovijeda jutrošnje evanđelje, koje radi o blaženstvima, i upozoruje da ih je naš Gospodin posve ispunio jer je bio siromašan, krotak, ožalošćen, nepriznat, praštao je, bio čist, miroljubiv, progonjen. Njemu je dakle sličan ko ima koje od tih svojstava. Gospodin ozeronski župnik ne govori rastreseno ni učeno. Ko privoli da sudjeluje u onom što je naš Gospodin trpio, unilazi time u njegov život, njegovu smrt i njegovo uskrsnuće. Naš je Gospodin kao lijepo sunce što obasjava klasje.

A klasje koje hoće da nalikuje suncu, živi u njegovu svijetlu, odrazuje ga, pa tako, kad ga se zakopa u zemlju, napilo se dosta sunca te se može k njemu vratiti, dobilo je onu krepku snagu da na zrakama Proljeća iznikne u Nebu: to su Blaženici kojih je ovo blagdan, prije nego se, iste večeri, započne svetkovina mrtvih.

Ima drugoga klasja koje nije živjelo dosta na suncu našega Gospodina. Ostalo je u sjeni kao ljenivci koji se ne usuđuju prkositi žaru uzoranog polja; rekao bi da se boji dati oruniti i predati svoje slatko brašno; dati se sa svojom braćom povezati i pomiješati; zaboraviti nepravdu željeza žetelaca; podvrći se čišćenju na rešetu, ne mrmljati više protiv vjetra, biti zdrobljeno.

Tako biva te, daleko od sunca, vene, osipa se prije nego sazori, nije služilo ni za čovječjega stola ni kod Svete Žrtve. Njegovo je zrnje za buduću sjetvu propalo, pa će morati trpjeti da se neupravice i polako preobrazi, prije nego opet nađe potpuni sjaj sunca.

A neki od njih neće nikada ugledati svjetlosti koja je slika Isusa Krista.

Blago dakle mrtvima kojih je svetkovina na Svesvete!

Blago i onim mrtvima koji će, možda danas, zadobiti Nebo po našim plačnim molitvama koje nalikuju šuštanju jesenskoga lišća što je, u tuzi, zadržalo boju sunca. Ove misli i slike, što ih razvija gospodin ozeronski župnik, odjekuju i odrazuju se to više u dušama slušalaca, što on poznaje patnje svakoga pojedinca i primjenjuje ovu ili onu riječ ili ovome ili onoj od slušateljstva, koji se potajno u tome prepoznaju. Dok propovijeda, nosi u srcu svome ovu župu kao i Sin Božji što čuva u svome Srcu sve čovječanstvo. Nu kao što se je Učitelj među tim čovječanstvom pokazivao prijaznijim Ivanu, Petru, Lazaru, Marti i Mariji Mandaljeni, i gospodin ozeronski župnik, po njihovim bolima ili njihovim radostima, jače ističe neke od svojih skromnih ovaca.

Tako ga sluša neka djevojka gdje razlaže riječi: Blago onima koji progonstvo trpe... U svome neznanom životu podnoseći prostačku oštrinu gospodarâ kojima služi kod živadi, pohlepno, gotovo ponosno sluša svećenika gdje slavi poniznost slugâ i pokazuje kako stječu raj podnoseći pogrde i udarce,

ulazeći tako u jedno od blaženstava što ih je Krist proživio.

A onaj tamo vremešni čovječac, vidite ga dobro, onaj što drži na koljenima knjigu, shvata i osjeća ovaj čas silu što je nanosi sebi da blagost stavi protiv oštrice onih što im je čija starost na teret: Blago mirotvorcima.

Blago maloj pjevačici kojoj svježi glas odrazuje nevinost kao vrelo što odrazuje lijer! Blago ljudima čista srca... Propovijed je gospodina ozeronskoga župnika napunila crkvu mirisom. To je tamjan što teče s listova evanđelja.

Tu i tamo se prepoznaje: postolara Zefirina čijega je pijetla ubio Poli; čavrljušu Martu koja je iz Abrecave-a donijela zeca i četrdeset i četiri tisuće franaka; Veroniku, ozbiljnu i veliku, crni joj ogrtač eno pravi nabore kao crtež naučen u školi; doktora, premda inače nije baš pobožan, prekriženih nogu i uzdignute glave kod škropionice; onda lice s pošte s čednom vlasuljom; pa mirodijara koji ima maleni dućančić, ali nosi velike zlatne naočari koje da je upotrebljavao general Faidherbe; načelnikova sina — rasipnoga sina koji se vratio iz Pariza.

...Blago ljudima čista srca; i gospodin ozeronski župnik razlaže dalje i pokazuje kako se grješnici obnavljaju pokorom, a kori farizeje koji se od njih odvraćaju dočim bi ih morali privinuti u svoje naručje. Pita ko još nije nikad sagriješio. Glas mu je blag i topao kad govori o zabludama svake dobi. Ističe kako se može oprati i najteže grijehe i umrijeti u čistoći Našega Gospodina. Neka dobrota, kao od kakva

povjetarca, raznježuje srca. Svi spoznaju da ima pravo. Svemu bi svijetu bilo dobro, kad bi sav svijet ljubio bližnjega kao što ljubi gospodin ozeronski župnik, kad bi se duše hranile ljubavlju na zemlji.

Bog će dovesti s Isusom one koji usnuše u Njemu. Usnite u ovim blaženstvima. Tu vam milost želim.

Osamljeni će udarci mrtvačkoga zvona, što prate ophod, brencati još do u kasnu noć. Dok se čini da se svaka druga zvonjava diže k nebu, ova odonud silazi. Svaki udar to je kao da pane jedna suza. To jecaju pokojnici iz Čistilišta. Ima jedan kraj gdje žive njihove bolne duše, ali su u očekivanju Raja. Odatle proizlazi neka smjesa ljubavi i muke, koja se, po nauci Anđeoskoga Naučitelja, može porediti s mučenjem zlata što se čisti vatrom. Utažuju im bol, a napokon ih oslobađaju molitve, mise, milostinje, oprosti.

Gospodin se ozeronski župnik, nakon večere i svršivši službu, još, sam u svojoj sobi, moli za ove cvijeleće duše. Svaka suza mrtvačkoga zvona odjekne u njemu i potiče mu molitvu.

Pa čija je to suza, ta kap mjedi što žeže? Možda onoga ili one što smo ih poznavali: možda tvoja, dijete, što te je iznenadila smrt, što bismo te rado utješili, mi koji još griješimo na zemlji, gdje smo te sretali sa tvojim vragoljastim smijehom i tvojom kao u zore bojom? Ako si ti tamo, molimo se presvetoj Majci da ti zagovorom svojim pomogne. Odviše si, dijete, sjedila pod ružama i pod trešnjama, i bila si odviše lijepa. Neka ti anđeli povrate tvoje žezlo, onaj lijer što ga je za jedne oluje vjetar slomio na tratini. Iziđi iz toga plamenog jezera kao snijeg što izlazi iz zapada. Pođi

i naskoro izdigni onaj poklik djevice koju je obuzela vječna Ljubav.

A čija je ova druga suza, duga, hladna, što pada u ovu crninu studeni? Kako je osamljena! Možda, o milovani sine svoga oca, ti tako dragi i lijepi, za koga smo imali toliko isprika, možda ti se klizi iz onoga pogleda što je zatravljivao djevojke? Ili je prolijevaš ti, grješna majko, koju svi držahu nevinom?

O jadikovke mrtvačkoga zvona!

Moj Bože, primi ovo biserje boli u Ocean svoga milosrđa.

Tako se moli gospodin ozeronski župnik, kad se začu udarac na ulaznim vratima. Ko bi mogao kucati tako kasno? Ako i jest istom jedanaest sati? Već je legla Veronika i gotovo svi stanovnici mirnoga sela. Bez dvojbe, neko zove k bolesniku? Gospodin se ozeronski župnik digne s klecala na kojem je promatrao, posve izbliza, svoje propelo. Uzme svjetiljku i otvori. Pred kućom je žena u crnini i mala djevojčica koja je plakala.

— Oprostite, gospodine župniče, ako vas uznemirujemo u ovo doba. Mala nas je nezgoda prisilila da siđemo s kola, tri kilometra odavle. Ostao je kočijaš uz kola kojima se slomila ruda. Mislila sam da ću, još ove večeri, na stanicu pa željeznicom nastaviti put. Ne plači tako, Marija. Istom joj je pet godina, gospodine župniče. Izmučila se dugim hodom Ipak nam je najbliže selo bilo Ozeron Kucali smo na svratištu, ali nam rekoše dosta osorno da nemaju ni sobe ni kola do stanice. Gospodine župniče, u velikoj sam neprilici, bojim se studene noći zbog moje male Mimi koja je

boležljiva, pa vas molim usrdno, primite nas do sjutra u jutro u vašu crkvu.

— Ali izvolite, gospođo. Kako lijeva! Da vam otvorim svoju radionicu. Još ima vatre.

Gospodin ozeronski župnik skine putnicima ogrtače.

— Sjednite, gospođo. Možemo vam ponuditi samo skromnu sobu, nu bili bismo vrlo žalosni kad bismo vas ostavili u ovoj nevolji.

— O gospodine župniče! Kako da vam zahvalim? Moje bi vam miljenče kazalo kako je veselo što je ovdje, ali, nažalost, ne može govoriti.

— Koliko joj je godina?

— Pet.

Gospodin ozeronski župnik zapali veliku svjetiljku na pisaćem stolu, ispriča se neznankama što ih časak ostavlja, i pođe da javi majci.

Nu kad se vrati, kakvo čudno lice opazi u one žene u crnini! Ona motri, obasjanu nad uskim vijencem ružâ kćerke abrekavskoga sveca, njegovu sliku. Izgleda posve zadubljena. Kad se konačno prene, reče:

— On...

— Vi ste ga poznavali, gospođo?

— On je bio sav moj život.

Gospodin ozeronski župnik umukne jedan časak. Ne usuđuje se pitati. A onda će:

— Ja sam njegov duhovni sin, gospođo, njegov siromašni duhovni sin.

— Gospodine župniče?

— Gospođo?

— To zvoni mrtvačko zvono?

— To zvoni mrtvačko zvono.

— Abrekavski pokojnik ne pripada ovoj svetkovini, nego onoj što je netom minula; ne s dušama što uzdišu, nego s onima što pjevaju!

Gospodin ozeronski župnik ugleda suze u očima ove žene koja ničim ne nastoji da sakrije lice. Ona gladi kose svoje kćerkice i umiruje njezinu žalost, prouzročenu velikim umorom i nepoznatom joj okolinom.

Može joj biti trideset i pet godina. Visoka je i gipka, pa te sjeća često susretanog ali dražesnog lika Engleskinje što čestita djedu godovno. Tako je lijepa te ti se čini da je posudila od lanena cvijeta plavi pastel svoga pogleda. Nu za onog ko znade čitati pjesmu jednoga lica, dubok je bol zapisan u dvije crte što se spuštaju s krajeva usnicâ. Gospodin ozeronski župnik osjeća neku čudnu i bolnu uzbuđenost pred putnicom, dok mrtvačko zvono neprestance brenca. Misli on, a ni sam ne zna zašto, s laganom grozom, na onu Ceciliju što preminu mlada, a i sama je imala boležljivo dijete koje se zvalo Marija. Nu, ponajprije, ona nježna družica abrekavskoga župnika, prije njegova svećeničkog poziva, preminu u cvijetu mladosti, ima već nekih šezdeset godina. A onda, ludo je na ono što je u grobu misliti drugačije, van da se za nj moliš. Ipak je gospodin ozeronski župnik uznemiren to više što nikakovo razjašnjenje nije slijedilo iza kratke ove izmjene riječi. Činilo se da ova žena sada kaže: govorila sam i previše, pod dojmom velikog uzbuđenja uslijed eno one slike.

Veronika, posve prijazna, otvori vrata. Obrati se prema kćerci i majci pa će:

— Kako mora biti umorno ovo dijete! I vi ste cijeli taj put prevalili pješice na ovome pljusku? Sad ćete večerati, a onda ćete gore. U vašoj je sobi toplo. Ovaj će dragulj spavati sa svojom mamom, na postelji na kojoj je, u Abrecave-u, prije trideset godina spavao ovaj veliki sin što ga evo vidite.

— Ne možete vjerovati kako nas se duboko doimlje vaša pažnja; koliko vam je zahvalna majka jedne male, bolesnice.

I dok Veronika, iznenađena ovom posljednjom riječi, izgleda kao da pita putnicu, ova će joj:

— Rekoh to ovaj čas gospodinu župniku: moja je kćerka nijema, ali razumije, i ja joj govorim, a ona mi odgovara svojim baršunastim očima, je li, Mimi?

Dijete i ne okusi jela što ga je spremila starica, i zaspa kod stola, a majka brzo večera i odnese je u svome naručju.

Lijepa soba! Propelo, vatra, velika i mala postelja; pa dapače i čisto preoblačilo, jer je neznanka morala svoj kovčeg ostaviti u kolima.

A dok se ona divi raskošnome preoblačilu, Veronika će:

— Gospođo, to je od lijepe opreme koja nam je bila ostavljena u nasljedstvo. Ova je košulja, za vašu Mimi, nešto kratka. Bila je to košulja djevojčice kojoj je bilo ime Marija kao i vašoj, a bila je i boležljiva, i zakopana je uz našega svetog abrekavskoga Pastira.

Veronika ne pazi na uzbuđenost majke što lijega kćerku. Nije čula riječi što ih je ona malo prije bila izustila pred slikom.

— Gospođo, mrtvačka je misa u osam sati. Prerano je to za vas, pa ćete ostati u postelji. Donijet ću vam zajutrak oko devet, a čim ustanem, propitat ću se za vaša kola. Vi ste posve izmorene. Otpočinite.

I iza kćerke obuzme san brzo majku, u tihoj sobi gdje vatra umirući rasvjetljuje modro cvijeće zidnih tapeta. A mrtvačko zvono utihne.

Gospodin ozeronski župnik ne spomenu Veronici što je vidio i čuo dok je ona spremala večeru i postelje. Smeten, pa i prestrašen, pođe u svoju sobu, a po glavi mu se vrza čudna riječ putnice: O n j e b i o s a v m o j ž i v o t.

Sjutradan se, iza mise, Veronika požuri da se propita što je, a onda se vrati u župni dvor da se pobrine za noćne putnice.

Gospodin ozeronski župnik svrši u sakristiji s ovima i onima, a onda će pred svetohranište da proslijedi u zahvali i pomoli se Svecima.

Gotovo je sam u crkvi. Sunčana zraka pobijedivši oluju prodire kroz prozor. On kleči na strani poslanice i upire oči u zlatna vrata što čuvaju Hostiju. A ispod okruglih naočara njegove modre oči kao da kroz prepreku zaranjaju u ovo strašno i ljupko mjesto. To se on klanja Presvetome. I ovaj pogled, ipak tako oštar, samo je slika pogleda duše, koji, jedini, radi. Eto to je skrovita pouka što je dnevice, slađu od mane, prima svećenik od svoga Boga, i koja se više ne proglašuje na Sinaju. Duhovno ovo gledanje proniče u Presveto Srce koje bije eno ondje, u čestičnjaku, Srce što ga u tako ganutljivim znakovima pučke slike prikazuju, okrvavljeno i okrunjeno oskudnim plamenom.

I takovo je, i kakvogod drukčije, mrsko tolikim ljudima! K ovome Srcu koje se sja nebeskom slavom teži gospodin ozeronski župnik svom dušom. A ta duša proniče u to Srce, iznutra je prema njemu sili Onaj koji ju je malo prije nahranio, a i izvana je priteže i opet On koji je ondje i koji služi kao preskromno zaklonište Svetaca. Gospodin ih ozeronski župnik ovdje traži, ovdje nalazi, s njima govori. I ponajprije se obraća k Majci Božjoj koja stoluje u ovom probodenom obitavalištu. U tome Srcu govori gospodin ozeronski župnik s anđelima i arkanđelima koji sjajnim smiješkom punim svijetla neprestance slave Boga. Govori, u tome Srcu, sa svetim Josipom, s blagim patrijarsima, čuvarima ognjišta i stada. U tome Srcu govori s apostolima, bezazlenim poput Petra, vatrenim poput Pavla, i s evanđelistima koji kazuju samo ono što znadu. U tome Srcu govori s učenicima koji, one večeri u Emausu, tužni, ali sluteći ustajanje Ljubavi, kliču: Ostani s nama, jer je kasno i već se spušta dan. U tome Srcu govori s nevinom dječicom. U tome Srcu govori s mučenicima koji usnuše u krvi i u vatri, kao golubovi u jesenskom nebu. U tome Srcu govori s biskupima, s priznavaocima i s naučiteljima, kojima je mudrost kao so što se ne kvari izložena suncu. U tome Srcu govori sa svećenicima i levitima, koji čistim rukama čine da na oltar silazi plamen što sažiže žrtve paljenice. U tome Srcu govori s redovnicima i s pustinjacima, odjevenim snijegom ili suhim lišćem, što su ljubili svoju žeđu i glad. U tome Srcu govori sa Sveticama koje su, poput Mandaljene, miomirisom

napunile Crkvu ili je, poput Cecilije, natopile saglasjem. U tom Srcu govori s udovicama.

Gospodin ozeronski župnik zazivlje ove izabranike i preporučuje im mrtve koji možda još trpe, i žive. Njegova skromna župa živi, sa svetima, u Presvetom Srcu. Krsno ime, združivanje misli, kakvagod sličnost, i najskromnije ljude što žive ovdje dolje veže s njihovim velikim zaštitnicima i zaštitnicama. Katolička se porodica proširuje na nebo. Nema na zemlji učenika koji gore ne bi imao učitelja i zaštitnika. Svi su ljudi, sa više ili manje nesavršenosti, članovi onoga Zbora koji Bogu pjeva izvršenu zadaću. Bat ozeronskoga stolara udara saglasno s čekićem svetoga Josipa; pčele staroga poreznika zuje nad medom svetoga Ivana Krstitelja. Zefirin kroji kožu s apostolskim kožarom, a i sam Poli, kad razastire u potoku mrežu, pripada porodici galilejskog Ribara.

Kad se gospodin ozeronski župnik digne s klecala, opazi sinoćnu neznanku gdje se moli sama u crkvi. Ona zamijeti da je svećenik svršio razmatranje, pristupi k njemu i prozbori:

— Gospodine župniče, bila sam odviše umorna pa nisam mogla pribivati misi. Biste li mi mogli dati svetu pričest?

Gospodin ozeronski župnik nagne glavu u znak da pristaje. Obuče košuljicu, uzme štolu, upali dvije svijeće, otvori svetohranište, uzme čestičnjak, približi se ženi u crnini kojoj s lica odsijeva bol i Ljubav, i dade joj našega Gospodina Isusa Krista.

Oko podne mogoše opet obje putnice sjesti u ista kola što ih sinoć bijahu ostavila na putu.

Šesta glava.

— Posve su svježe.

Tako će Poli, koji, jednoga jutra, donese dvije pastrve gospodinu ozeronskome župniku.

— Ulovio sam ih u jednom viru. Držao sam ih čvrsto. Vidite, gospodine župniče, za lov na udicu ništa nema bolje od konjske strune. Priča vam se o engleskom korijenu, ali ne vjerujte ni malo. Konjskoj struni nema premca, samo ako se naglo ne trzne kad riba roni. Nu razlikuje se struna od strune. Našao sam idealnu strunu. Imam idealnu strunu već dvije godine. Nekoga pazarnog dana, gospodine župniče, zapazim ja kljuse kojega mi se dlaka pričini posve po propisu. Imao sam osjećaj za to. Pitam čovjeka što ga je vodio: Otkuda si? On će mi: Otud i otud. Kamo ćeš s ovom živinom? K živinaru, ima otekle žile i mjesečevu upalu u oku. Hoćeš li dopustiti da mu iščupam iz repa pet šest dlaka? Pa to mi je svejedno. Hvala. Načinim ja udicu. Oj, gospodine župniče, čim zamahnem, ode čep niz vodu, mislim da sam se zakvačio, ni spomena! Neman. Možda popusti, ne popušta. Kakva lovina! Dva puta kao najljepša od ove dvije. Pokus je gotov. Proslijedio sam. Konj stanuje nekih osam kilometara odavle, sama kost i koža, ali to ne smeta da mu se dlaka sjaje. To je moja tajna. Svaki put: dvije strune odovud, dvije odonud. I eto vam krasnih uspjeha, s dlakama životinje koja je dobra za pijavice.

— Hvala ti, Poli. Pastrve su prekrasne. Metni ondje tvoju košaru. Majka mi je izišla. Kad se vrati, spravit će tvoje ribe.

— Neka se čuva, gospodine župniče, da je ne opeku koprive kojima sam ih pokrio da im meso ostane čvrsto... Gospodine župniče, imao bih vam nešto reći.

— Govori, Poli.

— Da sjednem, gospodine župniče?

— Sjedni, Poli!

— Rado bih vam reći, a neznam gdje bih počeo, da sam otac.

— Otac?

— Da, imam dijete.

— Ne čudim se. Poznam te, pa bih mogao očekivati i gore glase. Gdje ti je dijete?

— Nekoliko kilometara odavle, kod... jedne žene.

— Možda pogađam. To je žena s kojom si pojeo moga kunića?

— O gospodine župniče!

— Ne pravi se svetim Prenavljalom, ne pristaje ti. Reci mi najprije ko je ta žena?

— Majka?

— Da, majka.

— To je udovica crkvenoga podvornika jedne župe u Toulousi, koji je bio vrlo čestit čovjek.

— Ti si ga dakle poznavao?

— Gospodine župniče, on mi ju je povjerio na smrtnoj postelji.

— Koga ti je povjerio?

— Svoju ženu.

— Ostalo pogađam. Bolje bi bilo da ti nije ništa povjerio. Nu učinjena stvar konca nema.

— Da, gospodine župniče. Nu evo: čovjeku dođu misli, a ne zna otkuda. Mora da su u vazduhu. Prošle nedjelje sretnem Zefirina.

— Niste li se više svađali?

— O ne, gospodine župniče. Otkad ste nam ono presudili, u stvari pijevca, mi smo najbolji prijatelji. Sretnem dakle ja Zefirina. On me upita: Kamo, Poli? Zefirine, idem pokušati ne bih li ubio koju šljuku. On će mi: Vidim tvoga psa, ali ne vidim puške. Nemam dozvole, pa sam je rastavio i sakrio pod odijelo. Zefirin kaže: Pratit ću te. Počekaj dok od kuće ponesem užinu i štap. Opet iziđe. Pogledajder, veli, ovaj štap što mi ga je dao bijeli otac iz ozeronskoga mlina. Nekad je ovo bio štap kardinala Lavigerie. Ja ću na to: Vrlo je lijep, prebogat za krpu! On prigovori: Poli, ne zovi me da sam krpo, već cipelar. Cipelar, kažem ja. Zefirin je ohol poput Artabana. Ukratko, pođemo u šumu. Ide nam sve kao naručeno: na proplanku stane pas, ukočen kao motka. Eno je, gotova je. Ti si vješt, kaže mi Zefirin. Spremim šljuku. Ova je ptica za tebe, Zefirine. Ne, kaže on, prevelik je to dar. Ja dometnem: pusti, neka; tako i treba, ptica za pticu, tako će posve biti naknađena smrt Fazanova. Poli, kaže on, ti si zapravo dobar lupež; ja ubijem još drozda a Zefirin nađe nešto varganja, posljednjih ove godine. Sjednemo na panje uz potok. On izvadi iz torbe kruha, kutiju srdela i tikvicu iz koje potegnemo gutljaj. A kad smo založili upita me: Poli, zar se ne bojiš ti da ćeš u pakao? Ja mu odvratim: To je laž, pakla nema. A on će: Ima, ima, Poli. Ima pakla. Pa gdje si ti to vidio? U katekizmu. Lažu oni koji to uče. A Zeifinr onda ustane

pak će mi: Poli, zar je lažljivac gospodin ozeronski župnik? A ja odgovorim odmah: nisam ja mislio na nj, ko to kaže, razbit ću mu gubicu. A Zefirin: Pa eto, gospodin ozeronski župnik uči djecu katekizam. Časak zašutimo, a onda upitam Zefirina: Pa kakav je to pakao? Vatra gdje se uvijek gori. Bijesa! A dođe li se lako u pakao? Ko hoće da u nj ne dođe, mora najprije primiti krst, a zatim se o uskrsu pričestiti.

I nuto! Gospodine župniče, smutio sam se i smeo. Mislio sam: Proći će to, utruđen sam. Zaištem još gutljaj i Zefirin mi pruži. Htio sam rukom vagnuti svoju šljuku, ali me više to nije veselilo. Primakla se noć. Predam Zefirinu svoju lovinu, rastanemo se, a ja ću potražiti ženu s kojom imam dijete. Ona je varila juhu i kestenje. Nisi ništa ulovio? upita me ona. Sve sam dao Zefirinu. A onda je upitam, a bilo je to kao da sam u groznici koja nije htjela da prođe: Adolf ti je sigurno kojiput govorio o paklu? Adolf je, gospodine župniče, bio njezin pokojni muž. Ona mi odgovori: Nikada. U taj tren dođe naš mališ.

— Pa koliko mu je?

— Četiri godine.

— Počinjem shvatati.

— Četiri su mu godine, lijep je kao Ljubav. Popne mi se na koljena; a ja onda osjetim kao da mi se je srce prevrnulo. Kažem ja sam sebi: ovo dijete nije još kršteno; ti i nijesi drugo nego jedna drolja; da ti odeš u pakao i dobra ti družica, ne biste mu bili na sramotu: ali ovaj crvić, nipošto! Onda, gospodine župniče ustanem. I kažem ženi: Čuj! Ako ti Adolf nije nikad govorio o paklu, govorim ti ja. Znaj da ja sada

mislim drugačije. Treba da ovaj dječarac primi krst. I treba da se nas dvoje vjenčamo. Dosta mi je toga pasjeg života. Ime mi je Poli. Moram vam reći, gospodine župniče, da sam ja uvijek zapovijedao. Moja mi je družica pod ruku, a ljubi me strastveno. Nu kako nerado odmah popusti, prigovori: Dakle ti sad slušaš župnikove priče, a nije ti više dosta moja ljubav? Ti vjeruješ? Da, vjerujem. I dodam: Gospodin me je ozeronski župnik učinio svojim učenikom. Vidi ona da govorim odlučno, kao u velike dane. Priredi juhu, pa mi veli: Čovječe, ti si me ukrotio. I sad, gospodine župniče, hoću da kao Henrik IV. obavim čin kojim se odričem nevjere.

— Poli, što ti zoveš mislima koje da su u zraku, to ti je milost; poslije ću ti razložiti potanje što je ona. Za sada znaj da te je ona taknula po Zefirinovim riječima. Ti me nisi mogao ničim više obradovati nego tim odlukama. Dođi opet sjutra, ali znaj da ta žena može biti tvoja istom kad se vjenčate. Deset je sati. Prije nego pođem na katekizaciju moram štošta urediti u drvarnici. Crkvenjak je počeo slagati drva, ali je iščašio nogu.

— Gospodine župniče, ja ću rado obaviti taj posao umjesto vas.

— Ne, prijatelju, hvala ti. Vrlo je lijepo, kad se tome pruži zgoda, da i župnik obavlja obične poslove.

I, kad Poli ode, gospodin ozeronski župnik pođe u drvarnicu gdje su zbacane oblice i klade. Kako je to lijepo: ti još zeleni ostaci šume, te spilje od mahovine u kojima je palčić, uzdignuta repa, tražio hranu, te suhe loze od povijuše što se nakitiše teškim crvenim bobama. Sve to u svom skrovištu župnoga dvora pjeva skromno svoju himnu, dok se ne pretvori u čudesnu žeravicu od koje će moći zarudjeti pečenje, rastaliti se tamljan i kraj koje će se zapušiti prokisle cipele koga siromaha. O tajno šume! drveće, ti koje si vidjelo gdje zori plod grijeha i plod spasenja! Kao što to spasenje još djeluje, i po tebi se ljubezno milosrđe očitovalo kroz tisuću tananih mreža, tako ljeto nastavlja i dalje ti davati sebe, i ono se blista, i u sjeni zime, na našim ognjištima, rumeno poput Kristove krvi.

Gospodin ozeronski župnik uredi ovdje ondje drva, odsiječe nešto sjekirom, nešto pilom. A kadikad se nasmiješi sjećajući se što mu je malo prije pripovjedio Poli. Sve ako i jest voljan da ozbiljno shvati obraćenje najveće seoske skitnice, ne može ipak toj pripovijesti oduzeti njezine veoma šaljive strane. Gospodin ozeronski župnik nije jansénista, pa se smiješi zajedno s milošću, kad se ova, neshvatljivom blagošću, priklanja k prostodušnim ovim grješnicima što ih je Isus morao milo ukoriti.

Sedma glava.

Ima anđela: bilo da se prikazuju pod sjajnim oblicima ili da postanu jednaki onim najponiznijima. Jedan je, na blagdan Bezgrješne, hodao po Lurdu. Nije nosio ni haljine od čistoga lana, ni zlatnoga pojasa oko struka. Nije to bio ni konjanik što je, u pustopoljini, svetome arškome župniku pokazao put kojim mu je upraviti Bio je poput onih siromašnih staraca što u samostanskom gostinjcu prose zdjelu juhe, a nemaju

ništa, osim svojih prnja, štapa, torbe i putne tikvice. Odakle je sišao? Sigurno s Neba. A kojim putom dođe ovamo? Možda onim tako pjesničkim, što se spušta od sela Angles, gdje se po mahovini kroz otegnute oblake trešnjaste boje rasprostire mir sunca na zapadu? Svakako stoji da je on išao već uoči blagdana amo tamo, a da niko nije na nj puno pazio, u ovom svetom gradu gdje nikakav putnik ne izgleda čudnovat čijem pogledu. Pažljiva pogleda stajao je pred izlozima, pa se činilo da se zanima za pobožne stvarčice što ih puk rado kupuje kao putne uspomene, a onda opet upravi k Spilji.

Ondje su, na dva klecala pod svodom, klečale ista ona žena u crnini i ista djevojčica, štono su na Svesvete naveče potražile zaklonište kod gospodina ozeronskoga župnika. Majčina se usta nisu micala. Molile su samo krupne suze, što su joj se runile iz očiju kojima su kapci bili pomodrili. Djevojčica se igrala s čislom, pa ko i ne bi znao da je nijema, mogao bi slutiti po njezinu uplašenom licu na kome je ležalo neizrečeno neko pitanje.

Anđeosko biće čijemu se odijelu nije niko čudio na tom mjestu bijede, stade čim opazi Djevičin kip. Njegovo lice, lice siromaka, preobraženo, bilo je pogođeno blagom nekom zrakom. Sigurno je, onamo iza slike, vidio zbilju: Kraljicu gdje uspravna stoji u slavi Božjoj. Nu ipak i ovaj siromašni bijeli i plavi isklesani lik, koji, naivno, hoće da prikaže najljepši nebeski stvor, mora da je ganuo ovoga stanovnika vječnoga sjaja. Je li dobio kakov nalog? Naskoro se pomiješa sa mnoštvom što se molilo među klupama, naspram Massabielle.

Pade ničice, a onda se pridruži nizu onih što idu cjelivati pećinu, obilaze je i opet izlaze. Dođe do žene u žalobi i do male njemice. Stade, načini na čelu djetinjem znak blagoslova i prozbori majci:

— Križ će izliječiti križ.

Zatim dometne:

— Ne ovdje, drugdje, u blagom mjesecu svibnju.

Ne znajući pravo ni sama što se dogodilo, obuzeta nenadanom ledenom stravom osjetivši kako je neko smete u sabranosti, htjede žena zgrabiti proštenjara za ruku i zapitati ga, ali njega nestade.

Ona pade opet na koljena na svoje klecalo.

Sad je obuze velik mir. Opet joj briznuše suze. Nu te su suze, može li se reći, izvirale sa vrška srca i tekle su u zelenu dolinu gdje nastava nada.

Ima već četiri nedjelje što je, odmah sjutradan iza one kišovite noći kad je morala potražiti utočište u gospodina ozeronskoga župnika, došla u Lurd s malom kćerkom ova neznanka u kojoj Veronikin sin nije mogao prepoznati onoga krasnoga bića koje je, prije petnaest godina, darovalo svoju bisernu ogrlicu svetome abrekavskome pastiru.

Ova je žena premašila tridesetu, a zbilja je samo izdaleka podsjećala na mladu nevjestu, koja je godine 1884. — bilo joj je onda dvadeset godina — starome svećeniku, plemiću i pjesniku, predala blago što je tako moglo čitavo stati u pregršti kao što bi lako zahvatio nekoliko kapi morske vode.

Što se je međutim dogodilo, te je ona, mezimica sreće i nosilica dvostruko sjajnoga imena, po mužu i po ocu, do toga došla, da se je danas oko podne, iza

boravka u Spilji, gdje je se riječ staroga Božjeg sluge bijaše tako snažno dojmila, povratila u siromaško svratište gdje čedni putnici proborave nekoliko sati ili nekoliko dana?

Na putu uz obalu gorskoga potoka nije slutila, kao što nije slutio ni on, da sa svojim djetetom prolazi tri četiri metra daleko od gospodina ozeronskoga župnika koji je sjedio na kamenoj klupi gdje su blagovali seljaci.

On je želio na ovaj lijepi blagdan poći u Lurd s nekim svojim župljanima i ovdje reći misu. Mala se četa odavna odlučila na ovo proštenje, ustala je pred zoru jer je trebalo do stanice ići oko dvije milje, pa onda na vlak, koji ih, oko deset sati, doveze u grad Bezgrješne, koja se, na sreću, znade smiješiti. Zbilja nema ništa šaljivijega, ni ganutljivijega, od takova zabavnog putovanja. Razumjet će me svi seoski župnici. Treba gledati život onakav kakav je, pa i život župski, sve ako zbog toga i poblijede neki farizeji. Ako čovjek sudjeluje u pobožnoj karavani, ne gubi zato svoga osebujnog značaja koji zabavlja bližnjega, a ovaj mu vraća milo za drago, a da ipak ne vrijeđa jedan drugoga. Od ovaca koje mi već poznajemo i koje su sačinjavale povorku što je, pod vodstvom svoga pastira, za ovaj dan ostavila Ozeron, nije bila najmanje dušebudna Poli. Želio je sudjelovati u ovom izletu uoči uređenja svojih odnošaja, a gospodin se ozeronski župnik čuvao da ga ne izluči, znajući u kakovu je duhu naš Gospodin Isus Krist primao u Jerusolimu židovske grješnike, među kojima je zastalno bilo nevaljanaca koji nisu bili ništa manji lupeži nego li su razni Poli iz poganstva.

Marta, ista ona Marta, što je iz Abrecave-a donijela četrdeset i četiri tisuće franaka, i zeca, i koja si je dala platiti svinju, nije bila tako milosrdna, već je kradomice na pijetloubijicu bacala okruglo oko sumnjičave kokoši. Njezina zadovoljna spoljašnost, njezini crveni i sjajni obrazi, ispupčeno joj grlo i trbuh činilo se da se licemjerno rote protiv mršavog i visokog skitavčine. Nije on zaboravio uzeti nešto zalihe za usta, kao ni ostali mu drugovi; nu vazda čudak, mjesto da uzme košaru ili torbu, strpao je hranu u staru botaničku škatulju koje se je negdje Bog zna gdje dokopao. Kako su samo neke proštenjarke, sa svećenikom, bile natašte, da se uzmognu pričestiti kad prispiju u Lurd, Poli je neprestance otvarao i zatvarao svoj zeleni valjak, pa je nudio svojim susjedima sad zagorjela sladora, sad kolačića s lukom, i po koji uštipak. A od Zefirina je ili već od koga drugoga dobivao da gucne iz maloga španjolskog mijeha. On bi se zaklopivši oči sjedećke izvalio nauznak, čvrsto bi pritisnuo glavu o naslon željezničkih kola, ispružio i onako odviše izbočenu Adamovu jabučicu, stisnuo čvrsto mijeh, a vino bi prskalo u dno njegova nepca. U vaše zdravlje, gospođe, kliknuo bi i otro usta ljesicom ruke. A Marta bi, uvrijeđena, poravnjivala i gladila svoje odijelo, kanda joj ga je Poli zgužvao svojom željom. Zefirin je, kolikogod on bio prosti krpo, htio pokazati svoj raskoš. U torbu je nastanio pečenu patku, kobasica i sira. Na stanici Poey poče zubima derati jedno krilo. Nos mu se nabirao nad sjajnom usnicom. U istom je odjelu trećega razreda, spojenom s ostalim odjelima u kojima su bili ostali ozeronski proštenjari, baš uza župnika,

bio načelnikov sin, onaj mladi čovjek, što je posegao u Parizu u blagajnu osiguračkoga društva. Po izgledu mu je bilo oko dvadeset i pet godina. Na glavi mu je tvrdi okrugli klobuk. Čitavo mu je odijelo bilo tamno, na nogama cipele s pucetima. Ovratnik sa gotovim uzlom, modre kovinske boje, pokazivao je, koliko mora da je ostao seljakom i u pariškoj razvratnosti. Kolikogod obazrivo bijaše gospodin ozeronski župnik pokrio njegovu pogrješku, s nekoliko vojvotkinjinih bisera, po svoj su prilici znali svi u selu za nju. Nu među ovim je priprostim svijetom svak nastojao pokazati da ne zna za krađu oteščanu sablažnju. Osobito je Marta ovom siromaškome sinu, kojega je, kako je izgledalo, postiđivala svaka iskazana mu uslužnost, pokazivala to veće poštovanje što je veći prezir isticala prema Poliju.

Među proštenjarima je bila i majka gospodina ozeronskoga župnika, trgovac sa zlatnim naočarima baštinjenim od generala Faidherbe, ljekarnikova kći, i poštarica s čednom vlasuljom, koja je, za ovaj dan, našla zamjenicu.

Naskoro zaoriše pjesme. Svak je držao svoju pjesmaricu; a da su stari skladatelji crkvene glazbe čuli riječi i sklad tih pjesama, bili bi pomislili da taj vlak ne vozi u Lurd već u čistilište.

Međutim je gospodin ozeronski župnik pomagao tim pjevačima. Nije li se, dušom i grlom, morao združiti s ovim seljacima koji nijesu umjetnici, ali imaju dobru volju? On je dakle naznačivao stranice gdje su bile zanosne koračnice, učenicama Sestara Križa, što su se zajedno sa svojim učiteljicama pridružile proštenjarima. Na postajama se otpijevalo od jednih željezničkih kola do drugih. Sam je Poli davao takt, a to je najviše srdilo Martu koja ga je htjela ušutkati. Činilo se da ona ne shvata ljudi. Napokon se, iza jednog sata vožnje, razastrije Milost nad dolinom. Kao od dalekoga snijega, u blizini Djevice sve ih podiđe jeza. Duša je sustezala jecaj. Nebo se pričinjalo da trči nad planinom. Vjetrić je valjao oblake. Već niko nije bio smiješan, nije više bilo ni tata ni preljubnika. Vladalo je tu samo milosrđe. Svi stadoše. Pjesme umukoše. Tamo dolje. Tamo dolje je bila, tamo dolje gdje se je raspoznavao gorući grm svijeća, uspravna u nepromjenljivoj svojoj vedrini: Ona!

Žurno pohitaše ozeronski proštenjari ulicom prema trgu pred crkvom. Polijeva se škatulja kao ogledalo blistala i sa svakim je korakom odskakivala. Najprije pođoše u crkvu Ružarja, da pribivaju misi što će je odslužiti gospodin ozeronski župnik. Skupiše se pred malim pokrajnim oltarom, gdje je neki misijonar svršavao svetu žrtvu. Njegov se je žar sjao. Veličanstvena je i očinska dobrota prelila njegove odlučne crte. Čovjek ga je zamišljao s očima uzdignutim k nebu, s vodoravnom bradom, usred obilatih žetvi. A ipak! Iz koje je Afrike dolazio? Koje li je tamne narode gledao gdje vrve u svojim gorostasnim mravinjacima? Kakve li nije orgije bluda i krvi oplakivao? Kakve li je utjehe davao grbavim crnicama što cvokoću od groznice uza svoju naprščad? A te su ljudske sablasti imale dušu koju je oživljavao kršćanskim krštenjem, on, službenik koji se ne bojaše ni mučeništva, ni kugâ, ni zmijâ. U ovaj je čas stajao licem prema evanđelju, a pred njim se je otvarala knjiga kao Božja ruka kad se podiže usred pustinje.

Ako se je Marta i većina njezinih družica nekako sramila zbog neobrijanog svećenika što je silazio niz stepenice oltara, Poli je, naprotiv, u dnu svoga srca želio da svi župnici ovako nose bradu. Možebit da je Poli bio republikanac, možda i divljak. Kako god bilo, sinu mu misao (bijaše ugovorio s gospodinom ozeronskim župnikom, da će se ispovjediti kad se vrati iz Lurda), da si dadne od ovog ljudožderskog vjerovjesnika oprostiti dugi niz godina zabludâ. Ostavi ondje, na jednoj klupi, svoju botaničku škatulju pa trže smjelo ka gospodinu ozeronskome župniku, koji se oblačio u sakristiji, da mu javi svoju čudačku želju. Vrijedni čovjek, presrećan da mu može ugoditi, bolje vrabac u ruci nego golub na stresi, letimice razloži nakanu Polijevu ocu iz Konga, koji se nasmiješi. Otac je imao vlast da ispovijeda. I dogodi se da pijetloubijica, kopneni i vodeni lovokradica, onoga dana nije pribivao misi svoga župnika, nego je u ruke crnačkoga apostola istresao sve mreže grijeha, a nije zadržao ni cigloga. Kad se Poli vratio na svoje mjesto, među drugove, spreman da izmoli pokoru, raširena srca, snađe ga mala kušnja : neki mu prevejanac bijaše ukrao botaničku škatulju, ne bojeći se da bi ga tako vidljiva stvar mogla izdati i usred mnoštva svijeta. Činjenica je da su, sav bogoviti dan, Poli, Zetirin i drugi zaman rogačili oči, Dilenijeva posuda ne ukaza svoga sjajnog lica. Ova krađa urodi i jednim srećnim plodom. Gospodin se ozeronski župnik, zanesen kolonijalnim odrješenjem što ga je dobio Poli, svrati u židovski bazar, gde su se Marta i njene družice cjenkale za bezbroj medaljica i krunica, te mu

kupi košaricu koja onda bi snabdjevena svakojakim jelom i pićem.

I oko podne onoga dana, dok je Poli sjedio na obali gorskoga potoka i kušao novu košaricu te predlagao drugovima prijateljsko izmjenjivanje živeža, prođe vojvotkinja sa kćerkom mimo gospodina ozeronskoga župnika, a jedno drugoga ni ne vidje. Ovaj je susret vrijedno samo zbog toga zabilježiti što je mogao poslužiti namjerama Providnosti kojih u tančine mi ne možemo da dokučimo.

Ono anđeosko biće što je tužnu majku, koja se molila da joj čudom ozdravi mala njemica, napunilo nadom što je brzo istisnu sumnja (tako joj se čudnovata pričinjala i ona pojava i one riječi), ono biće sjede blizu gospodina ozeronskoga župnika. Iz svoje putničke torbe izvuče komad kruha i uzme jesti, a od časa se do časa primakne k zdencu da pije iz limene čaše što je ondje stajala na porabu svakome. Možda bi brat mu Rafael, drug mladoga Tobije, bio mogao reći: Dok sam bio s vama, bio sam po volji Božjoj, stoga blagosivajte njega i pjevajte njegovu hvalu.

Vama se činilo da jedem i pijem s vama; ali sam ja blagovao nevidljivu hranu i piće što ga čovječje oko ne može doseći. Stoga se čuvajmo da ne bismo osorno odbijali bijednikâ što nas sretnu na putu. Neki nam predočuju Isusa Krista. Nisu li anđeli češće puta, u posve običnom obličju, došli među nas? I onaj je dakle izgledao kao da je zabavljen samo svojim skromnim objedom. Nu pogled bi, vičan gledati u bezdan, možda

mogao opaziti gdje stari proštenjarov ogrtač treperi od onog lahora štono je strujao kroz kabanicu proroka Ilije. Sigurno se njegova molitva, što se dizala k Djevici, opet dolje spuštala na onu malu četu seljaka. Poznavao ih je on poimence, i znao je koliko je već blago bio njihov pastir skupio na nebu. Kakovo li je to viđenje moglo biti što ga je, na dan Bezgrješne, gledao ovaj anđeo u zemaljskome Lurdu? Je li mu se ukazivao grad, pod svojom azurnom kupolom proreše-tanom sunčanim zrakama, kao prostrana košnica u kojoj se je kraljičina stanica očuvala neozliješena, u izdubini stijene, da tu zakloni ovu pčelu bijelu i plavu? Nije li ovamo došao samo zato da pokrijepi srce materino? Kakav su, zapravo, smisao imale njegove kratke riječi? Nije li koja uslišana molitva otvorila prolaz kroz koji će doći milost budućega čuda? Je li se Mor-ska Zvijezda udostojala, onoga dana, da zaroni svoj pogled u tekući zračni ocean što je pod njezinim nogama i što kupa zemlju? I je li, među tolikim plodovima milostinje što se mole za darovatelje, zapazila ono rijetko biserje, onih četrdeset bobica školjke što ih je nekad vojvotkinja darovala svetome abrekavskome pastiru, a što ih odslije valja valovlje kršćanske ljubavi; i dok one još zacijelo miruju u škrinjici ili rese koje lijepo grlo, dotle živahno, bez težine i kao oduhovljene, odlaze i dolaze u skromni pisaći sto gospodina ozeronskoga župnika?

Oko četiri sata bi svrstan povratak u Ozeron. Niko nije izostao kod proziva. Svi se snabdješe pobožnim uspomenama, a Marta zavideći malko Poliju na košarici što mu je bijaše darovao gospodin ozeronski župnik, potegnu na stranu Veroniku da joj rekne, da

kad bi se ona htjela ispovjediti, da ne bi, poput onoga obješenjaka, izabrala crnačkog svećenika.

Gospodin je ozeronski župnik malo govorio onoga dana, a mnogo molio. I zaista je baš u onaj čas kad je, iza pretvorbe, činio pomen pokojnoga abrekavskog župnika, prozborio anđeo u pećini rastuženoj majci. A sada se župnik smiješio dobrodušno i odgovarao svima i svakome. U vlaku su se razvrstali gotovo sasvim jednako kao i jutros. Marta, koju je neprestano mučila ispovijed Polijeva, vukla je golemu čuturu lurdske vode te ju je gledala smjestiti tako da pijetloubijica ne mogne slobodno pružiti nogu.

— Je li istina, gospodine župniče, uzme propitkivati, da protestanti naprave u drvetu rupu i u tu rupu izgovore grijehe a onda je začepe?

— Ne, Marta, to su ti pričali što nije nikako istina.

Ostaviše sveti grad. Gle, nalijevo, iznenada u noći, vatre! Bila je to pećina, pretvorena u žeravicu. Svi se zagledaše. Čulo se samo klizanje ili laka trešnja vlaka. Noć se molila. Neiskazana se dobrota raskrilila nad svim što se vidjelo i što se već nije moglo raspoznati. Gospodin ozeronski župnik zamijeti, posve blizu, prigušeni jecaj što ga načelnikov sin nije mogao da sustegne. Božji mu čovjek prihvati ruku i stisne je u tmini.

— Gospodine župniče, opet će nesmiljena Marta, je li da nije grijeh putovati u drugom razredu kartom trećega razreda? Imam ja prijateljicu, koja je, ne naumice, zakloni Bože, ušla u drugi razred mjesto trećega. Misli se ona: Dobro mi je ovdje, ovdje i ostajem. Dođe li

nadglednik, učinit ću se da sam se prevarila, uhvatit ću se rukama za glavu i uzdisati: o moj Bože! samo da me ne uzme na zapisnik. Lijepo je i u trećem. Mislim da se tako ne vrijeđa sveta Djevica.

— Marta, dometne Zefirin, žena nerado sluša Kaže joj se: ti budi tamo. Ona neće da bude tamo. I onda hoće uvijek da zapovijeda.

— Živa istina, potvrdi Poli.

— Žena hoće uvijek da zapovijeda, opet će Zefirin. Ona koja je u trećem hoće da ide u drugi, iz drugoga. kuša ići u prvi. Razdražljiva je. Hoće li joj činovnik da dokaže da ima krivo, ona viče.

— Živa istina, potvrdi Poli, a Zefirin nastavi:

— Vikom hoće žena da ima pravo. Tako izmuči čovjeka, koji onda ne može ništa.

— Priča se to koješta, ljudi pričaju koješta, prigovori Marta, ali ne razvi svoje i onako nejasne misli.

— Sreća vaša, završi Zefirin, da Blažena Djevica ima vlastitosti kojih vi nemate, pa vam daje da se njima i vi okoristite.

— Gle, gle, Zefirine, primijeti poštarica, nisam znala da ste taki neprijatelj našemu spolu?

— Vidi se, progunđa Zefirin, da niste čovjek i to oženjen čovjek, i da vas večeras ne čeka žena da vas izgrdi.

— Izgrdi? pitala je ljekarnikova kćerka, koju je je ovaj razgovor zabavljao.

— Da, gospođice. Pustio sam je na tri proštenja u Lurd, a ja sam ostao da čuvam dućan. Rekoh joj prije pet dana: ovaj je put moj red, znaš. Ona će mi: Ne šali se! A ja pitam: Hoćeš li ti da me učiniš svo-

jim robom? Pa nego, veli ona. Ja se namrgodim. Ispečem patku, ni romoneći ni govoreći. A sinoć metnem bijelu košulju i novo odijelo na stolac uz postelju, a pod stolac cipele dobro nalaštene. Jutros ustanem u tmini, da je ne probudim. A ona strašno vikne: Ko je to? Kradljivci! U pomoć! Ja joj velim: Ja sam. Ona upita: Ko to šušti papirom? Ja zamatam patku. Ah, ti zamataš patku? Dobro, dobro, platit ćeš ti nju meni tvoju patku, kad se vratiš, ti si sebičnjak.

Vlak je mašio Pau. Gospodin ozeronski župnik nije već slušao toga priprostoga čavrljanja. Kroz zamagljeno staklo pokuša da vidi nebo posuto zvijezdama kao pijeskom. Onamo straga, u ovom smjeru, znao je da je Abrecave. Jutros je prepoznao sniježni kuk rodne planine. Misao mu zabrodi, a onda se vrati da otpočine na majci koja je drijemala pred njim. Na njoj nađe neke crte one Bezgrješne, kojoj je danas odao počast u Lurdu. Nije Veronika podsjećala na dražest mladoga, lijera ni na onih sedamnaest godina što ih je Bernardica davala našoj Gospi. Ipak je ova seljakinja od pedeset godina, u svom skromnom udesu, nasljedovala nebesku Zaštitnicu. Njezino čelo, nekada čisto popu mramora, izrovano je tegobama života, te je poučljivo primilo razumnost vjere. Njezine oči bijahu plakale nad preranim smrtnim gubicima, i nad ovim sinom koji se, zaručivši se sa svećeničkim križem, bijaše odrekao vjerenice sjajne poput livade i koja igra na zvuk ossalske frule pa će opet napučiti dolinu. Njezina se usta bijahu mudro otvorila i do konca su sačuvala prisegu jake žene. Njezine su ruke, poput ruku nazaretske zaručnice, snovale vunu i lan, nosile su svoj kruh iz-

daleka, bdjele, spremale okrepu, punile svjetiljku, držale preslicu i vreteno, dijelile milostinju. Njezino srce bijaše iskazalo počast njezinome mužu. A njezin sin promišljajući sada o trudnom tom materinskom razdoblju, bio je gotov da se digne i proglasi Veroniku blaženom pred Bogom. A gospodin se je ozeronski župnik zaštitniku što sniva pod abrekavskim kamenom zahvaljivao, u svojoj molitvi, na toj skromnoj kršćanskoj sreći, sličnoj zlatnoj jabuci što tamnu konobu puni mirisom.

Osma glava.

Na Badnjak se bori sa smrću načelnikova žena u onoj istoj sobi, gdje je već vidjesmo bolesnu, onoga tako žalosnoga dana kad ona i muž joj doznadoše za krađu svoga sina. U takom času, i u tim oskudnim prilikama, samo vjera može učiniti da se čovjeku ukaže sjaj, još neodređen, ljeta što već neće imati kraja. Starac sjedi u izlizanom naslonjaču i motri družicu svojih nevolja koja je sva otekla da ne može više: srce, bubrezi, sve je obuzeto. Sin, onaj što ga evanđelje i stare slike pune blagosti zovu rasipnim sinom, hoda dolje gore, s čislom u ruci. Papuče iskrivljenih peta priglušuju njegove korake. Odsele će on, jadnik, radio što mu drago, uza svu obazrivu šutljivost nekih seljana kao što su oni što su ga nedavno pratili u Lurd, ostati po svoj prilici čovjek bez poštenja, onaj koji će služiti kao isprika za nepoznate krivnje; na koga se pokazuje i koga se osuđuje na sramotu, bez milosrđa, bez oproštenja, bez otkupa. A koliko ih je koji bi ga proglasili licemjerom, kad bi ga, znajući za njegovu pustolovinu, vidjeli gdje ovaj

čas prebire svoje čislo. Nema dvojbe, ne misli tako gospodin ozeronski župnik koji ulazeći ogrli ovoga krivca što uspreže svoje suze.

Nisi li kršćanin, ne zovem te da slijediš vrijednog pastira u sobu u koju će doći smrt. Nu ako se tvoja duša, po milosti Isusa Krista, može dići nad tijelo već rastvoreno usred mučnih predmeta što ga okružuju, neka stupi ovamo. Na kominu je siromaška njihalica što je bolesnica bijaše nekada smjestila u svojoj djevojačkoj sobi. Osrednja stvar, seljanski dar, a ipak su njegove pozlaćene kazaljke u svojim promjenljivim kutovima obuhvatile sve radosti i boli, među mladošću i smrću. Evo ih.

Jutarnji časovi, časovi lagane pomućenosti, poput magle u zoru; časovi svježih misa, azurni časovi, kad izlazi iz staje junica i okreće se kanda će gubicu metnuti na hrbat; časovi bijele kave iz šalice išarane cvijećem; časovi mnogoga rublja što se oprano vješa među lozom i ribizom; čas kad dolazi listonoša.

Popodnevni časovi kadno su se često, oko podatna stola, skupljali prijatelji. Oj, onaj prvi susret! Ona je bila sva u bjelini s ružom na prsima. Malo je poslije zadrhtala u sjenici, kad joj je očitovao ljubav ovaj danas stari čovjek, koji se pod pritiskom križa što su ih nosili zajedno, priljubio uz nju kao kora uz bjelj, kao Krist uza svoju Crkvu. Zar ima ljubavi samo za one koji se jedno drugom smiješe u lijepoti svoga tijela i koji se ostavljaju kao dva lista što ih je na jedan časak sastavio hir vjetra?

Večernji časovi: večera na doksatu koji gleda na blistavu rijeku u ljetni sumrak, kad su bili sami, jedno

prema drugome, onda kad je njihovo dijete bilo blizu da se rodi i kad su se gledajući se razdragali!

Noćni časovi, kad se je nebo sjalo nad mučaljivim poljem koje je otpočivalo poput seljakinje.

Zar te ne mogu ganuti ove obične posude nakićene paunovim perjem? Uspomena ne stanuje samo u raskošju i ukusu. O siromaštvo! ponizna radosti obraćena u grčinu! siromašne stvari što će ih se prihvatiti anđeo da ih obnovi u vječnoj svjetlosti! Ono paunovo perje, ono je ondje već četrdeset godina. Onda je bio još mlad i ugledan ovaj starac što sad gleda gdje mu umire žena. Onda se baš bio oženio, a stakla se u maloj pisarni smijala pod bijelim ružama. Gdjekad su ove ruže uokvirivale jednu ružu, okruglu ružu, ali ružu: razveseljeno lice onoga bića što danas ondje leži, ono lice sada žuto poput starog raspela od slonove kosti. Nažalost! mladi je par odviše bio otvorio ruke i odviše privolio na svoju novčanu propast. Zanijemio je jasni zvonki smijeh koji je pozdravio ovaj dijelak što ih je zapao od baštine seoskoga dužnika i kojim su slabo bili isplaćeni: ove dvije posude sa ovom sjajnom sadržinom koja osjeća najmanji ćuh vjetra u sobi. Otporno je ono eno perje s očima kovinskoga sjaja, nova kao i nekada. A mlada žena, koja se je tim smijala i igrala, podrtina je; i toliko žive ilovače, koja je davala ljubav i život, slabije je od ovih ptičjih pahuljica.

Kominu sa strana vise stare fotografije: jedna prikazuje dijete što je umrlo u dobi od nekoliko mjeseci, jedino što ga je ovaj par rodio osim onoga koji je, rođen petnaest godina kasnije, bio odrastao i sagriješio. Uz nju visi nekoliko fotografija djedovâ na kovnoj ploči,

blijedi su u sumornom svijetlu kojega polako nestaje, ali im prostodušne seljačke duše zacijelo odavna već počivaju u prisojnom šumskom hladu vječnih blagdana. Svaka od ovih sjena, sviđa li se Bogu, ima u pravoj zbilji sve dobro što ga je željela na ovom svijetu, ima radosnu puninu, u koju će naskoro stupiti duh ove bolesnice pa već kuša da iziđe iz ovoga tijela koje popušta kao poplavljena zemlja.

Nekoliko naivnih slika kiti stijene: lovac na mostu, prizor iz P a v l a i V i r g i n i j e, jedan vidik na Amsterdam, krajolik satkan šarenom svilom. Golemi je ormar otvoren, iz njega odiše miris dešpika i sladića, od kojega je sin, kad je bio malahan, za koje zrno moljakao majku. Oj uspomene, koje stištu i najtvrđa ljudska srca!

Do gospodina ozeronskoga župnika, koji kleknu kraj uznožja smrtne postelje, mladi čovjek pade ničice. U ruci drži otečenu i hladnu majčinu ruku, pritisne je na usta i reče na glas:

— Molim te za oproštenje, mamo.

A mama se nasmiješi i slobodnom rukom podigne križ s perine. I više se ne vidi ništa nego taj smiješak i Sina Božjega razapeta u boli.

Čuje se prvo božićno zvonjenje. To su jecaji ljubavi što izviru iz kršćanstva u očekivanju. Rekao bi, u nebu pada srebro. Kraljevi-Mudraci zaputili se kroz zvjezdanu pustinju, uz topot deva natovarenih blagom Arabije. Nakon dvadeset vijekova karavana opet kreće na put. U srećnim porodicama sanjaju djeca o jaslicama. Kao taman lijer, ozeronsko se zvono čini da pjevajući otresa sav taj ognjeni pelud kojim je prorešetan svod. Odmjereno sriče zadatak kao učenik zadane

mu stihove. I sada, ova su beskrajna sunca samo suvišak što se Mudracima iz kovčegâ razlijeva, kotrlja se i zveči pod nogama devâ. Mira se i tamljan dime, na mliječnoj cesti, dok je onamo dolje, poput čiste vode, bačena biserna ogrlica, skupina zvijezdâ. Da li se to u noćnom plavilu odrazuju skromne sestre darova prikazanih Kralju kraljeva, oni biseri što ih je nekada jedna plemenita gospođa bila skinula sa svoga vrata da ih uruči svetome abrekavskom župniku? Nema dvojbe, još drže vijeće one morske kćerke, koje su se već blistale u ovoj pripovijesti što je priča jedan službenik Isusa Krista. Čuje se kako govore, kao kaplje skladne rose u bronzenom kaležu, poplavljenom sjajem mjesečine što se mrzlo razlijeva niz uvalu brežuljaka. A ti dragocjeni biseri ulaze jedan za drugim u srce gospodinu ozeronskom župniku još uvijek sagetom pred ovom posteljom smrtne tjeskobe. Možda ih je dovde hitila dromedarova noga u noći koja ima svoj zalazak samo u vječnom danu?

Bolesnici se je u trenutku kad je tako blizu koncu opet potpuno vratila bistrina što su joj prošlih dana bili pomutili nastupi tlapnje. Na ove dvije riječi: Molim te za oproštenje, mamo — ona se nasmiješi i odgovori:

— Čitavo moje oproštenje, sine; sva moja ljubav, sav moj život.

I dometne:

— Teško me boli da te ostavljam i da nijesi opskrbljen... opskrbljen da možeš živjeti... i podići se u očima svijeta.

— Mamo, ti znaš da sam zaman tražio; kad su doznali za moj grijeh, zatvarala su se vrata preda mnom.

— Pa hoće li te odasvud tjerati? Zar se nećeš nikad smjestiti? Zar nećeš biti srećan u vrtu kao što smo bili tvoj otac i ja? Ako iza smrti dođem u nebo, zar mi nećeš priuštiti radosti da ovdje dolje gledam svoju unučad?

— O draga majko...!

Gospodin ozeronski župnik sluša sveti ovaj razgovor, a otac sileći se da iz njega ne provali bol, uzme bočicu lurdske vode i kane nekoliko kapljica u usta svojoj ženi koja mu, kao u davne dane njihove mladosti, reče:

— Ljubavi moja...

Sigurno nije sad čas čudesâ, na ljudsku govoreći: bolesnica je svejednako na umoru, živi samo kršćanka i još se napreže da govori:

— A vas, dragi veliki prijatelju, gospodine župniče, koji ste nas spasili... sve sam doznala... vas blagosivlje žena koja je mnogo trpjela i sad će pred svoga Suca.

Čuje se gdje drugi put zvoni na misu. Gospodin će ozeronski župnik ostaviti potištene prijatelje i poći u crkvu. Nad bolesnicom izmoli neke molitve; nedavno joj je podijelio posljednje sakramente. U sjajnoj tami tepaju i dalje usta zvona.

Ja sam blago siromaha, pjeva ono; u izobilju prosipljem po dolini svoje milozvučno srebro. Evo plemenitoga blagdana, kad Bog ne broji blago što nam ga daje. O blagi pastiru zaseoka Ozerona, spomeni se abrekavskoga sveca i njegova biserja što se slobodno kotrlja prostorom.

Gospodin je župnik nedvoumno razumio taj govor, jer, načinivši križ na čelu bolesnice što će eto preminuti, reče joj:

— Ne bojte se. Treba se nadati svemu od Onoga koji, ove noći, puni svijet radošću i kojega anđeli slave ovaj čas. On ide u potragu za žabludjelom ovcom, on nalazi izgubljenu drahmu, on oprašta preljubnici, on širi ruke raskajanom sinu razmetnome, on raspolaže biserima evanđeoskim. Meni je ostavio nekoliko tih bisera da ih upotrijebim korisno i da urode rodom u rukama onih kojima ih dadem.

— Što hoćete da kažete, moj prijatelju? upita slabašno bolesnica na umoru.

— Da ću dijelak ovoga blaga dati vašemu sinu. On će u svijet. Vratit će se srećan, posvećen. Već se je vratio.

Ona se nasmiješi, a onda se rastuži, pa će gledajući svoga starog muža:

— A šta će biti od ovoga?

— Ja ću se poskrbiti za nj. Snivajte u miru.

Preksjutra gospodin ozeronski župnik sahrani načelnikovicu. Prije nego će krenuti sprovod, stanovnici sela i okolice stisnuše ruke načelniku i njegovu sinu. Nekadašnji bilježnik bijaše obukao staro svetačno odijelo. Ganutljiva je bila svečana ozbiljnost kojom je staromodni starac, u čast siromašne družice što je bijaše izgubio, isticao ovo izlizano odijelo, svoje najljepše, uza svoje dijete koje je još uvijek izgledalo poniženo.

Povorka se razvila u smrznutom drvoredu. Za križom su išli učenici i učenice. Pjevačice su išle pred prijateljskom zastavom koju su pratile Veronika, poštarica i četiri ugledne gospođe. Za njima su išli ministranti, gospodin ozeronski župnik i još dva svećenika. Lijes je nosilo šest ljudi, između njih kao zadnji Zefirin i Poli, kojima više nije bila na pameti svađa o pijetlima. Mislili su samo na dobru gospođu koju su nosili u grob, i ponosili su se tom čašću. Iza njih je išla ožalošćena svojta. Preko odijela je otac nosio istrošeni ogrtač, na nogama teške cipele. Unatoč studeni nosio je u ruci visoki šešir star kao i kaput. Glavu je držao uspravno, a nad jäkom su, povezanom uskim crnim ovratnikom, bijeli zalisci isticali izražaj značaja prostodušnog dostojanstva u žalosti i u prijegoru. Išao je odmjerenim korakom, moleći se svojoj pokojnici i za pokojnicu, sjećajući se najtežih križeva što su ih podnosili zajedno, i prateći je već do u nebo. Što se tiče sina, bio je to odvjetak čestitih mještana, koji se je previše dao uspavati između prosvijetljenog života koji ga nije umio privući i seoskog života svojih otaca kojega nije imao svetosti nastaviti. Čovjek je osjećao samo samilost prema tome dječaku od dvadeset i četiri godine, u tvrdom šeširu, u rđavu kaputu, koji je svoju nepoštenu povijest vukao kao teški uteg. S lijevu je stranu išao neki daleki rođak.

Iza njih je išlo mnogo svijeta: okolišni seoski plemenitaši, kolege; mnogo seljaka, što ih je s veće strane vezala zahvalnost prema ovoj naravi, koja nikad nije nastojala da se obogati, već je bez računa preporučivala, posuđivala u nepovrat, jamčila, dijelila milostinju. Bio i velik broj siromaha, koji su svjedočanstva Božja i koje se rijetko vidi kod pogrebnih obreda.

Jedan je od njih zasigurno izraziti probisvijet. Nu neka svjetlost poput smiješka obasjavala je njegovo

lice, a sjajne su mu se crne oči oštro isticale pored brade i kose koje su bile poput prebijelih plamenova. Odista! da su ondje bile vojvotkinja i njezina bolesna kćerka, sigurno bi prepoznale tajanstvenog lutaoca štono im se u jutro Bezgrješnog Začeća bio približio u lurdskoj pećini.

Ženska je povorka ćeretala a ušutjela je samo za mise kojoj je ožalošćena svojta pribivala u klupi određenoj za crkvene odbornike. Rođak je stajao, gotovo nehajno; sin je klečeći plakao u rupčić, otac je ispravio visoki stas pa nije ni prosuzio.

Obred prinošenja darovâ potraja dosta dugo. Iza ožalošćenih, pođoše svi jedan za drugim pred oltar da poljube propelo što im ga pružao svećenik. Svaki spusti nešto novca na tanjur, što ga je držao crkvenjak. U mrtvoj je tišini zvečao i krupniji i sitniji novac. Stari se lurdski siromah uputi k slici svoga Gospodina. Svoj je šešir, torbu i štap ostavio na dnu crkve, uza stup. Išao je sklopljenim rukama. Na licu mu se, vazda obasjanom, krilio mir koji nije od ove zemlje. Pritisnuo je usta na Kristove noge, ali nije dao milostinje, jer nije imao ništa osim sama Krista sakrivena u svom srcu. Povratio se na mjesto. Zazvoni na podizanje. Žene se s dugim crnim kukuljicama nagnu. Rekao bi da se pred njimu iznenada raskrilila njihova sjena.

Iza odrješenja obavljena nad mrtvim tijelom, opet se razvije povorka. Kretala se uz živice livada. Tu i tamo su se krilili gavrani nad smrznutim oranicama. Bilo je kao uvijek: čulo se gdje lijes lupnu o stijene rake, nu samo anđeo zamijeti veliki nečujni krič očeva i sinova srca.

Gospodin ozeronski župnik ne htjede ove dvojice ljudi pustiti samih u tuzi (jer se rođak odmah odvezao), već im reče, iza pogreba, da će s njima doručkovati. I tom zgodom pokaza ovaj apostol svoju ljubav. Običaj je htio da se toga istog dana dijeli kruh siromasima. Stari načelnik bijaše dužan pekaru, te ga je boljelo što neće moći toga učiniti. Sveti ga prijatelj preteče nježno, pripravi doznake i svakoj od ovih pridometne mali komad novca. Onda pođe u kuhinju i naredi služkinji da tu milostinju dade onima koji dođu prositi. A kad mu načelnik, malko smeten, uze zahvaljivati na tolikoj darežljivosti, izgovori se onom svagdanjom i lijepom riječi: Pustite me, to je moja stvar.

Ako je doručak bio tužan, kruh ako je imao okus suzâ, ipak se je među njih ušuljala i kršćanska nada kao duga blaga zraka. Iza obroka nagovori gospodin ozeronski župnik oca i sina da pođu u svoju sobu počinuti, što oni i učiniše. On pođe opet u kuhinju da pogleda brojne siromahe koji su se neprestano izmjenjivali.

Bilo je ondje najviše starica sa štapom ili sa štakama, poput vilâ u pričama. Gospodin su ozeronski župnik nemalo iznenadi i rasrdi, kad opazi Martu u četi prosjakinjâ. Nju je kadikad nagonila lakomost na čudne stvari, premda je kod kuće dobro stajala. A kad je ugledala svoga pastira, pocrveni, jer je računala samo na sluškinju

— Ti ovdje, Marta! učini župnik. Zar te nije stid?

Ona počne pripovijedati: Ah, sigurno, pa da! Ona je u većoj stisci nego se misli u selu. Morala je kupiti kukuruza, a skupoća je. Tri joj je kokoši umorio kolar.

Htjela je reći kolera, ali se pričinjala da se je prevarila, nastojeći svećenika nagnati na smijeh i tako ga ublažiti. U kokošinjaku se ugnijezdila bolest pa ga je morala okrečiti, a to je rasap za čovjeka. Prošle je nedjelje prala rublje na potoku, pa joj je voda odnijela dvije košulje i troje čarape. Vidjet ću ih istom u vječnosti. Ah, zastalno sam jako nesrećna! Ja jadnica! Najmanje su bogati oni koji se čine najbogatijima. Poznam ja u općini prosjaka, ali neću da ga imenujem, koji ima do deset tisuća zlatnih franaka u slamnjači, a deset tisuća papirnih franaka u podstavi svoje haljine. Ah, gospodine župniče, imajte samilosti prema meni!

Kad bi Martu spopao teški nastup lakomosti, trebalo ju je ostaviti da se sama umiri. Često je svršavala s plačem. Ipak je njezin muž kadikad upotrebljavao čudan lijek. Za nastupa bi joj prinio pod nos u kliještima zapaljena perja kopunova, a ona je morala udisati. Nu ovaj put se činilo da gospodin ozeronski župnik nije raspoložen da je preda mužu na liječenje, a ljutio se to većma jer je znao da baba Marta ispija čašice rakije kod trgovca što ima zlatne naočari generala Faidherbe. Nije li ona, neki dan, u jednoj udaljenijoj varošici nastojala da gane krčmara na samilost i tako da badava dobije potegnuti iz čaše, pa ga je stoga uvjeravala da je noseća, oskudna i da neodoljivo čezne za anisovom rakijom pa ako je ne okusi da bi mogla pobaciti? Krčmar joj je povjerovao.

Gospodin je župnik otpusti s riječima:

— Marto, ako je prošenje za neke čast, za tebe je sramota.

A ona ode kao što je i došla, ne srdeći se na gospodina ozeronskoga župnika, jer je bila pametna. Dapače, istoga dana, dade kriomice iz svoga džepa jedan petoparac nekome odrpancu. Mislila je da će tako otkupiti neke male krađe pa tu žrtvu prikaza Blaženoj Djevici. Tako je ljudsko srce.

Posljedni pruži ruku lurdski siromah. Gospodin ga ozeronski župnik nije prije opazio, ali ga najednom prenerazi ono veličanstvo u prnjama. Sve ako je, prividno, ono lice i bilo prosjačko, vedra svjetlost koja ga je neprestano kupala ozbiljno se doimala svećenika koji se još više začudi kad sa starih usta pade mlada i čista riječ bez naglaska:

— Gospodine župniče, sinoć sam stajao na obronku i gledao vaš župni stan, srce moje ga je prepoznalo s ljubavlju, jer se neprestano vije miloduh ruže iz doline u kojoj boravi Božji čovjek.

— Istina, učini gospodin ozeronski župnik koji nije pravo znao šta odgovara neznancu, istina je da u ovoj blagoslovljenoj zemlji, dapače i u prosincu, ima osamljenih cvjetova.

— To je, prihvati stari čovjek, to je pet vječnih ruža, na njihovu razgoljenu drvu, iz kojih kaplje vino života.

— Odakle si? zapita gospodin ozeronski župnik glasom kome se je od uzbuđenosti promijenio zvuk.

— Dolazim s ozbiljne abrekavske planine, odgovori čovjek mirno. Ondje počiva pepeo koji vam je drag i koji vas čeka kad se cvijeće pojavi na zemlji, kad dođe vrijeme pjevanja, kad u našim poljima zamni glas

grlice, kad se na smokvi razviju mladi cvijeci i kad rascvala vinova loza bude od sebe davala svoj miris.

Gospodina ozeronskoga župnika prođoše srsi. Prepozna jezik svete velepjesme. Ne usteže ruke, koja se bila pružila da udijeli komad kruha siromahu, što iščeznu pridometnuvši:

— Križ će izliječiti križ. Ne ovdje, drugdje, u blagom mjesecu svibnju.

Deveta glava.

Poli se oženi početkom siječnja; njegova sina je gospodin ozeronski župnik bio krstio što je prije mogao. Kasni se pir pijetloubijice nije ničim istaknuo osim obilatim obrokom što ga priredi sama mlada, udova crkvenog stražara iz Toulouse. Svjedoci i uzvanici bijahu Zefirin i trgovac sa zlatnim naočarima generala Faidherbe. Da dijete ne dozna kako su se slabo žurili njegov otac i mati da se posvete, poslaše ga za onaj dan k ozeronskoj poštarici. Vjenčanje i gozba bi obavljena u selu gdje je družica imala dućančić i preprodavala sapun iz Marseille i srdele u bačvama. Poli držaše da se odsele ima pravo nastaniti kod svoje žene. I tako bi osnovano novo ognjište, toliko je eto istina da se Gospodin ne pokazuje mučnim, neka ne zamjere farizejke, kao Marta i druge govoruše, koje su kudile ovu svezu. Da se obraćenju u nebu povjeruje, ne treba nipošto da bude ono vezano uza slavno ime koga pjesnika ili učenjaka. Gospodin ozeronski župnik, koji je davao obilato od svoje prištednje, da svakom zgodom ne troši vojvotkinjina biserja, obdari dječarca, odsele

zakonita, uložnom knjižicom na sto franaka i trideset i pet centima.

Istom u travnju, u tjednu što dolazi iza Uskrsa, namisli gospodin ozeronski župnik uzeti nešto slobodna vremena i obaviti onaj dvostruki put, u Abrecave, pa u rodni dvorac ondješnjega nekada svetoga pastira, put što ga je odavno naumio, ali odgađao. I za ovoga si je kratkotrajnoga odsutstva morala naći posla njegova ljubežljiva narav. Zaman je pokucao na više vrata, da načelnikovu sinu nađe mjesto gdje u inostranstvu. Uto mu sinu u glavi srećna misao, da se obrati k onome veledušnom abrekavskome mlinaru koji je, obogativši se u Argentini sa nekoliko bisera iz vojvotkinjine ogrlice, s velikim ih kamatama bio vratio da se upotrebe za nova dobra djela.

U Abrecave-u odsjede kod subrata, pođe malko u crkvu, a onda će upravice na groblje da se pomoli na grobu svoga prijatelja i djevojčice što joj u Ozeronu čuva vijenac od bijelih ruža. Bilo je blizu četiri sata. Blagi je zadah proljeća ćarlijao nad hrapavom planinom. Gospodin ozeronski župnik, klečeći, opazi u visini zelenu svjetlost ograđenih ovnovskih pašnjaka tu i tamo zastrtih gustom maglom, i stazu na kojoj su, prije trideset godina, razmišljali njegov učitelj i on. Obuzimala ga žalostiva nježnost uz ova dva groba i jedan tako sićušan!

Gospodine, molio je gospodin ozeronski župnik, kako neizrecivo je tvoje obećanje, kako slatko utočište jest tvoje srce! Hvaljen neka si zbog ove radosti što nam je daješ da se nad ljubljenim pepelom mrtvih smijemo sjećati tvoga raja. Znam da će, na dah travnja

što već neće imati kraja, doći uskrsnuće tjelesa. Skromni ostanci tvoga sluge koji leži ovdje, i male Marije kosti, gotovo nježne kao kosti sjenice, ući će u slavu gdje već žive njihove duše. Hvala ti, moj Bože, na ovoj milosti što, približujući nas izabranicima, razlijeva u nas val tvoga blaženstva.

Zazvoni zvono rodnoga sela. Zvuk mu bijaše uvijek isti. Gospodin ozeronski župnik nasloni glavu na ruke, sklopljene nad grobnom ogradom i zaplače.

Kad izađe iz groblja posjeti neke rođake i Martinu rodbinu, a onda pođe u mlin što su ga napravili tik uz drugi. Kakogod neki ljudi i bili neuglađeni imaju kadikad ganutljivih misli. Tako je i industrijalac, što je, obogativši se u Americi, sagradio tvornicu brašna, uzdržao maleno očevo zdanje otkupljeno nekada vojvotkinjinim biserima, što su se još blistali u vlažnoj mahovini starih vitlova. Kad je gospodin ozeronski župnik ušao u dvorište natrpano vrećama brašna, ovaj je gotovo milijunaš meo pred svojim vratima, a žena mu je, odjevena crveno i zeleno kao ratarski stroj, čistila kotlić! Vrijedni svećenik brzo prepozna onoga koji se vratio iz Argentine, a ovome jače zasja lice zbog nenadanoga posjeta njegova druga iz djetinjstva kojega se odmah dosjeti. Zagrliše se pa uđoše u blagovaonicu koja se je sjajila. Iznad peći je parobrod, sa svima u zlatnom okviru razvitim zastavama, sjekao valovlje s bojom lijepa vremena i nade. Beskrajno je dugi brod, praćen svojim perjanicama dima, plovio zacijelo prema novim zemljama gdje se na golemim obrađenim prostorijama mogle razvrstati čitave čete težatnih konja. Gospodin je ozeronski župnik već odavno želio zahvaliti

naustice, pa sad to čini od svega srca, veledušnome čovjeku, koji mu je prošle godine poslao četrdeset i četiri tisuće franaka za onih dvadeset tisuća što su godine 1885. upotrebljene za otkup očeva mlina i za njegov put u Argentinu. Nu dok je on svome negdašnjem drugu govorio ti, ovaj je htio istaknuti razliku, pa mu je govorio vi, iz počitanja prema svećeničkom odijelu.

— Kupovale se zemlje za dvadeset pijastera na hektar, a nakon četiri godine je vrijedio isti hektar deset puta više. Kupovao sam, prodavao, pa opet kupovao, a početna je glavnica bila samo ona mala svota što mi je bio dao pokojni abrekavski župnik. Bila je sva sila posla, više nego se je moglo, više nego se je htjelo. Imao sam sreće. Bog mi je pomogao. Vidite, gospodine župniče, nije zaman kad se za vas moli svećenik poput pokojnoga. Dakle, nema ništa neobično u onom što sam učinio. Stekao sam imetak. Treba da se njim i drugi za se okoriste. Gospodine ozeronski župniče, sjećate li se kako smo zajedno lovili bijele jarebice i brali borovnjače? A kako smo se ono jednoga dana ustravili, kad je od strane Balenterovih suša stao pred nas medvjed! Vi ste primili prvu pričest prije mene, onda ste otišli u sjemenište. Kako mama Veronika? Na vas su prenijeli ono štovanje kojim su štovali pokojnoga župnika koji je ovdje pokopan. Novi je župnik čestit čovjek, ali ga ne možeš usporediti s pokojnim. Pokojnik je bio velik. Priča se da je potekao od plemićke porodice, premda je nosio istrošenu sutanu. Pohađala su ga u ovom siromašnom zakutku i lica koja su izgledala kao knezovi. Vele da je bio udovac i da je, u onoj maloj raci uz njegovu, zakopana njegova

kćerka. Ja sam mislio: gospodin je ozeronski župnik vrijedan sin ove duše. On je najbolje znao katekizam. Sjećate li se zborovâ dječakâ i djevojčicâ? Sve mi je ostalo živo u pameti. Ja se pričešćujem o Uskrsu, gospodine ozeronski župniče, ja sam vaš sluga. Upotrebite novac što sam vam ga poslao po Marti kako vam se čini najzgodnije. Ima svakakovih nevolja.

— Baš o tome htjedoh govoriti s tobom, reče gospodin ozeronski župnik.

I uze pripovijedati Amerikancu i njegovoj ženi moleći ih da o tome dalje ne pričaju, nesrećnu pustolovinu načelnikova sina. Toplim je glasom govorio kako treba opet pomoći na noge mladome čovjeku, isticao je slabost i najboljih, razlagao je dugu i časnu prošlost staroga ozeronskog bilježnika i njegovu propast.

— U vaše zdravlje, gospodine župniče! Ako to dijete kani ubrazditi pravim putem, poslat ću ga u pokrajinu Rio Grande, preporučit ću ga Mateu, sreća će mu se nasmijati. Velite da ste već platili za nj deset tisuća franaka? Uzmite još deset tisuća od one svote što je imate, da se tamo uzmogne smjestiti. O, srećan sam da nešto mogu pomoći u ovom poslu. Ne smije se gubiti vremena. Za tri mjeseca mora biti tamo. Mateo mi je kao brat. Mateo će ga uzeti k sebi. Posluša li vaš štićenik dobre savjete, može se obogatiti više od mene. Gospodine župniče, u vaše zdravlje!

Argentinac se i gospodin ozeronski župnik kucnuše iznovice čašama što ih je bijelim vinom napunila žena kojoj je godio ovaj posjet. Sporazumješe se. Iza nekoliko tjedana trebalo je da se izgubljeni sin ukrca za Buenos Ayres.

Naveče je gospodin ozeronski župnik večerao kod svoga subrata. Ovaj premda je bio izvrstan svećenik, nije ni izdaleka podsjećao na svoga predšasnika. Kolikogod mu vjera bila čvrsta, ali se ona u njegovu razgovoru nije ispoljavala ničim natprirodnim. Pričao je najprije o dalekozoru što ga je upravo bio stekao. Onda se potužio, da mu je jedna žena obećala za crkvu sag, ali je umrla bez oporuke, a baštinici neće da ispune zavjeta svoje rođakinje. Razvijao je novu teoriju o dvoboju, koji je zabacivao, ali ga je htio nadomjestiti tako da protivnici pođu u kužnu bolnicu gdje bi se u požrtvovnosti natjecali dok jednoga ne pokosi smrt. Gospodin je ozeronski župnik kušao da oprovrgne nesklapnost takove tvrdnje, ali je njegov drug slušao samo sebe. Između pastrve i janjećeg stegna, započe domaćin novi razgovor koji bi mogao uvrijediti gospodina ozeronskoga župnika, da se nije već odavno privikao na filozofsku strpljivost prema ovakim kolegama u kojih nema onoga unutarnjeg života što ga slave. Stope Kristove, pa stoga u vjetar ćaskaju.

— Moj je predšasnik, domaćin će gospodinu ozeronskom župniku, bio svet svećenik, o tom nema razgovora, ali odista čudan! Ja ga nisam poznavao.

— Bio mi je preljubljeni otac.

— Neosporno svet svećenik. Nu ne nađoh li, na tavanu župnoga dvora, herbarij što ga je on ostavio, a svaki je cvijet bio popraćen kakovom izrekom? Rekoše mi da je bio pjesnik. Da je udovac, to sam znao. Udovac neprijekoran, i neutješljiv zbog smrti one male što je sahranjena uza nj. Bog je milosrdan. Ali napokon dopustite mi da nazovem čudnima one posjete što

ih od vremena do vremena nekakvi stranci prave njegovu grobu; nema ni osam dana, dođoše dva gospodina, mislim da su Englezi, jer u crkvenoj škrabici nađoh stotinu franaka za koje kanim kupiti odijela za društvo što ga osnivam, omladinsko društvo koje će razvijati mišice mojih mladića. Ništa ne mori njihovih strasti više od naporne vježbe. Ne vježbaju li se vaši u Ozeronu? Napokon, reda je vjerovati, vašemu pokojnome prijatelju imam da zahvalim na ovome nenadnom dobitku. Ali svi posjetnici nisu darežljivi kao oni Englezi. Gospođe su osobito škrte. Prije šest mjeseci vidjeh jednu s djevojčicom, plakala je kao Mandaljena. Obje su klečale pred dvama spomenicima koji se dotiču: pred spomenikom gospodina abrekavskoga župnika i onim na kojem piše: M a r i j a 1838. Približih se onim osobama. Ne mogoh se uspregnuti da ne upitam djevojčicu: Što radiš ovdje, mala? Ona me pogleda, ali ne odgovori. Izgledalo je da je nijema.

Ta riječ podsjeti iznenada gospodina ozeronskoga župnika na onu gospođu u žalobi što je na zadnje Svesvete na veče, sa svojom kćerkom, po silnome pljusku došla k njemu da potraži zakloništa. Živo mu se ukaza u duši uzbuđenost one neznanke, nekoliko njezinih riječi u uredskoj sobi župnoga stana, pred slikom svetoga abrekavskog pastira. Ali ne prozbori ni riječi pred domaćinom, koji je, već, išao za drugim tragom.

— Neka rekne ko šta hoće, ali se nikakvo koralno pjevanje ne izjednači s misom u Frétinetovoj skladbi.

Gospodin je ozeronski župnik motrio kroz okrugle naočari toga svećenika koji se toliko pouzdaje u se,

smiješio se u sebi i govorio sam sebi da je sreća što se Gospodin i vjernici znaju kadikad ne obazirati na ukus.

Sjutradan ujutro otputova, sav srećan što se ovdje pomolio, vidio neke rođake i prijatelje i dobro upravio budućnost načelnikova sina. Vrijeme mu je bilo odmjereno. Da uzmogne popodne doći u rodno selo nekadanjega abrekavskog župnika, morao je vlakom kojim se dovezao uputiti se u obratnom smjeru i sići na nekoj maloj postaji gdje su stara vašarska putnička kola osiguravala promet sa zabačenim kotarevima. To on i učini. Sjede uz kočijaša, jer su kolusina bila iznutra pretrpana seljakinjama koje su se, rasprodavši dopodne žitak, vraćale k svome ognjištu. Bila su dva sata. Sunce je pripeklo, nebo kao užareno, izbočine su oporoga kraja bacale oštre sjene, ali je bilo cvijeća u seljačkim vrtovima i po stranama.

Bio je to isti onaj put kojim su morali ići, da pođu od kuće ili da se vrate kući djedovi i roditelji staroga abrekavskog župnika, pa i boležljiva Cecilija. Tim je putem išao i onaj svetac, kad je, u koroti radi gubitka svega i svih, usidren konačno u svojoj gorskoj župi, na zadnjem svom putovanju prenio k sebi svoju malu kćerku. Nije li se žacao da je uzme iz te zemlje gdje je snivala uza svoju mamu? Neka svećenička sramežljivost ponukala ga je da ostavi daleko od sebe zemaljsku i dražesnu suprugu. Smrtni ostanci bolesne kćerke, koja je bila slika njegova dubokoga bola, i vijenac od bijelih ruža bijaše u Abrecave-u dosta za njegovo bolno razmatranje. Među ovim je topolama, u svojoj putnoj kabanici, nosio uzvišenu pjesmu o ljubavi, a poslije jednako veliku pjesmu bola, koje su

danas obje spaljene prema oporučnome nalogu. Ovim je putem upravio u sjemenište, kad je bilo sve svršeno.

Tako je, u onaj tren, mislio gospodin ozeronski župnik, dok su uz brijeg sve sporije zvonila zvonca zaprašenih kola. Oči mu se ovlažiše, a kad izvadi rupčić da otare naočari upita ga kočijaš koji ga je motrio:

— Ide li gospodin župnik daleko?

— U selo kod dvorca N.

— To je baš polovica puta do mjesta gdje mijenjam konje. Je li tamo pogreb?

— Ne. Ne znam. Zašto?

— Pričinilo mi se da gospodina župnika tišti tuga, a kako sam juče ostavio u svratištu gospođu i malu joj kćerku, obje u crnini, pomislih...

— Ne, ne znam ni za kakav pogreb. A jesu li još ondje ona gospođa i dijete?

— Sigurno, jer se jutros ne vratiše sa mnom. Čini se da su prenoćile kod Cazalisa. Hoće li se gospodin župnik ustaviti kod župnoga dvora?

— Onamo ću istom naveče. Ustavite kod svratišta.

— Kod istoga gdje su odsjele gospođe?

— Ima li još koje?

— Loustan kod Bijeloga Konja.

— Odsjest ću kod Loustana. Treba svakome dati zaradu. Kad ćemo prispjeti?

— Oko četiri sata.

Prekidoše razgovor i rijetko progovoriše za svega puta. Ustaviše kola samo kod gostionica na cesti gdje bi kočijaš malo popio, dok je gospodin ozeronski župnik nastavio čitati svoj časoslov.

Srce se zanese mornaru, kad iza dugih mjeseci ugleda gdje se sa one ravni izdiže zvonik rodnoga sela. Hoće li mu doći u susret oni što još žive? Hoće li ugledati gdje pred njega izlaze i njišu se, poput proljetnoga vijenca kad ga digne vjetar, njegove sestre držeći se za ruke? Kad je kočijaš, vrškom svoga biča pokazao još daleko selo i izgovorio: Dvorac! gospodin se ozeronski župnik, u velikom zanosu, molio mrtvima kojih ga je prah očekivao. Nije on iz onoga kraja, kao mornar, izbivao samo nekoliko godina. Između njega i onoga trgovišta pružao se bezdan, jer ga dosele nije ni vidio. Nu on je znao dosta o onome vlastelinstvu što se naglo pojavilo među granama, jer mu je o njemu pripovijedao abrekavski apoštol, a govorilo se mnogo i među svijetom. Dušu mu obuze nježno ganuće. Molitva mu se uzdizala kao pokrov lijepa vremena. A u nebu je gledao lijepe, svete likove što ih je htio zazvati u njihovu cvjetnom i popločanom vrtu duž kojega su se naskoro vozila kola. Nekoliko je stabala iz Judeje, štono će naskoro nalikovati koraljnim ružama, bilo kao slika koja je označivala krhkost mladih života što ondje snivaju, kao, na primjer, Cecilije. A vazda zeleno hrastovlje zasjenjivaše grobove oca i majke i djeda, poput onih čvrstih oblaka štono ih je djed pokazivao unuku u lijepim slikama biblije.

Kao što je kočijaš predvidio, bila su istom četiri sata kad je gospodin ozeronski župnik sišao sa rasklimanih kola pred svratište Loustan.

Sluškinja je izgledala i začuđena i ponosna kad joj svećenik tako pomno držane vanjštine pruži svoju putnu torbu. Domaćica i putnik izmijeniše par riječi,

i putnika povedoše u veliku, čistu sobu. On malko uredi svoje odijelo, onda izmoli drugi dio ružarja, na koljenima pred kipom Djevice postavljenim na peći među dva staklena zvona što su pokrivala mladijenačke vijence. Onda pogleda kroz prozor što je gledao na trg, koji je resilo dvadesetak prekostoljetnih brijestova. Pomaljao se jedan ugao dvorca. Posve gore, na tornjiću, ugleda prozor. Pomisli da taj prozor rasvjetljuje, možda, knjižnicu o kojoj mu je nekada pričao sveti prijatelj, gdje su se listovi Staroga Zavjeta bili otvorili kao prilaz prema žetvama i karavanama obećane zemlje. Iziđe iz svratišta pa će, ponajprije, u župni dvor da pozdravi svoga subrata. Ovaj, još mlad, primi ga vrlo lijepo, a i čuo je već često gdje hvale vrline ozeronskoga pastira, zbog kojih bi mu biskup bio dao jedno od najvažnijih mjesta, da nije pokazao da voli da ostane gdje jest. Ispripovjedi što ga je ponukalo da dođe, štovanje prema uspomeni njegova duhovnoga oca, želja da konačno upozna mjesta naskroz prožeta tom uspomenom. Želio je također odslužiti svetu misu u onoj crkvi gdje je njegov učitelj primio krst i prvu sv. pričest, te sproveo lijes svojih milih. Mladi je svećenik s najvećom susretljivošću pustio gospodinu ozeronskome župniku potpunu slobodu da raspolaže svojim vremenom, samo što ga je prisilio da mu bude gostom, toliko je njegova ljubežljivost bila nametljiva. Poslaše dakle k Bijelome Konju po torbu gospodina ozeronskoga župnika. Onda obadvojica iziđoše zajedno, jedan upravi u svoju crkvu, drugi k dvorcu. Noć se spuštala blaga poput molitve, noć koja još nije bila noć, nego cjelov dana. Anđeoski je pozdrav širio svoje mirne valove. Gospodin je ozeronski župnik

promatrao crepove zarudjele od davnih sunaca, pa je ispoređivao ustrajnost stvari s prolaznošću bića. Sačuvao se, kao i krov, onaj bršljan što se tamo dolje, na kraju prilaza, crni sve do terase, gdjeno se zaručilo dvoje djece na hladnoj mjesečini. Većina je onih hrastova i nadalje primala u svoju srčiku sok tla i zraka ali, na groblju, glineni stupovi što se zovu ljudi pretvoreni su u prah do časa uskrsnuća, sve ako ih i jest oživljavala ljubav. Nu dražest stvora neće ipak propasti za slavu. Besmrtan je onaj čin kad je Cecilija sirotanu dala zlatni križ čiji je lanac grlio čistoću njezina vrata. Gospodin ozeronski župnik nije htio, u onaj čas, moliti novih vlasnika da mu dopuste zaći u prostrani perivoj, već je volio ići polako oko njega i postajkivati na svakom mjestu odakle je, pod novim kutom, mogao pregledati dvor. Mislio je na starca koji mu je pomagao kad je uzlazio uza stube na oltar, gledao ga je kao još nedoraslo dijete uz okresane grmove šimšira.

Kad je došao do podnožja prilično visoke strane, s koje mu se činilo da će bolje pregledati cio ograđeni prostor, opazi na visu obrise jedne žene i djeteta. Premda se dan nagnuo, prepozna odmah gospodin ozeronski župnik posjetnice svesvetske večeri, nesumnjivo one iste na koje je sinoć u razgovoru smjerao abrekavski subrat i malo prije kočijaš. Da se nije njegovu umu nametnuo taj nesvijesni zaključak, ne bi ih bio prepoznao iz tolike daljine. Nije više dvoumio: ona je sjena, veoma otmjena, uz djevojčicu što se činila da bere cvijeće, sigurno ona putnica što je kod njega proboravila nekoliko sati. Ona je motrila sad stari dvor sad suton što je pod svojim bisernim pokrovom pokapao

dugi niz brežuljaka. Nije opazila svećenika, koji ju je promatrao onako veliku i tajanstvenu, a onda je mjesto da se uspne k njoj, uperio prema župnome dvoru. Činilo se kao da ona pita nebo. A gospodin ozeronski župnik okrećući se od nje, preplašen se pitao:

— Ozdravljenje svoga nijemog djeteta... da, sigurno... ali što li izgleda da ova žena još moli od Boga?

Večera je sa subratom bila srdačna. Oba su se shvatala u kršćanskoj ljubavi. Domaćin je gospodina ozeronskog župnika bio mlad, ali mu se na licu isticala ozbiljna blagost. Glavna mu je briga bila tada mala bolnica za djecu što ju je nedavno, radi čista zraka, u okolici bio otvorio neki stručnjak. Starijemu je bratu govorio da bi bilo potrebno seoskome župniku poznavati početa kirurgije i ljekarstva. Znati bolan ud očistiti i povezati; pobijati nadriliječništvo, naslutiti početak gronjače i ognja: u tome su početa ove struke, korisnije od nogometa. Gospodin ozeronski župnik, koji je mnogo puta morao posredovati ili raspoznavati prije nego dođe liječnik, odobravao je i pitao ovoga svećenika koji se uputio u liječništvo na klinici gdje ga je nadliječnik rado primao.

Živjeti na očigled ljudskih rana, uzvišen je način da se ujediniš s mukom Našega Gospodina: križ, čavli, koplje, grki napitak, gdje nam je to bliže nego u dvorani za operacije? Razgovarali su se do pokasno u noć. Istom malo prije nego će u svoju sobu, gospodin ozeronski župnik, svojom navadnom bezazlenošću, spomenu one dvije osobe koje mu, oko dvorca, prekidoše šetnju što je želi sjutra nastaviti.

Mladi mu svećenik potvrdi da su odsjele u gostioni Cazalis, dodade da se je gospođa ujutro pričestila, i da mu je, nemajući uostalom, kako se je činilo, namjere ulaziti u dulji razgovor s njim, samo ukratko spomenula zašto je došla: da posjeti mjesta koja su joj draga zbog onih što su živjeli u njima.

— Ja sam pače pomislio, kad sam vidio gdje dođoste u takom malom razmaku vremena jedno za drugim, da ste ugovorili sastati se i zajednički obaviti hodočašće.

— Nije; nu ja sam prepoznao majku i kćer jer sam ih, prošloga studenog, nekoliko sati bio primio u Ozeronu u župni stan. Izgledalo je da se ona gospođa vrlo zanima za sliku abrekavskoga župnika koja je u mome uredu. Vidjelo joj se da je ganuta kad mi je govorila o svetom čovjeku koji je, nabacila je s malo riječi, ostavio dubok utisak u njezinoj duši. Više ne znam. Ponizni je i plemeniti župnik imao toliko prijatelja među tim svijetom, prije nego je došao u moju siromašnu rodnu dolinu!

Gospodin ozeronski župnik sjutradan, kad je svršio misu, vidje gdje uđe u sakristiju ona gospođa što ju je sinoć prepoznao. Ona mu prozbori:

— Kad je Providnost htjela da se opet susretnemo, i kad se, bez dogovora, sastadosmo da počastimo jednu dragu uspomenu, hoćete li da je se sjetimo zajedno i da joj se na ovom hodočašću pomolimo sjedinivši naša srca?

Gospodin se župnik skanjivao, oprezan prema neznanci, na kojoj je, premda ju je samo površno poznavao, opažao nešto tajanstveno. Ona će opet:

— Rada bih bila približiti se svima njegovim, njegovu ocu, djedu, maloj Mariji, njezinoj Ceciliji — njemu osobito.

On je još šutio, a ona dometne:

— Njemu osobito, u ovom Srcu Isusovu što ga je on toliko ljubio.

— Da, reče on.

Deseta glava.

Na Cecilijinu grobu rasla sjetna magnolija. Vojvotkinja i gospodin ozeronski župnik nakon duge molitve sjedoše ono travanjsko popodne pod golemu kitu njezina sjajnoga cvijeća bez lišća.

Mala je njezina, vazda poslušna, malo podalje brala ljubice i dragoljube, i činilo se da se zanima za siromašno sivo kamenje nakićeno izblijedjelim bisernim vijencima.

Vojvotkinja ugleda svijet, godine spasa 1864., u Chanteluzi, među Bombiritzom i Ortègue-om, na ovom azurnom ogledalu što razveseljuje stvorove. Ondje se je izdigao drevni dvorac njezine porodice kojemu zaman nastojim zatajati ime, na obali gorskoga potoka hirovita poput srebrene koze, na podnožju gore modre poput srčenikova ili nalipova cvijeta, naprema drugoj jednako modroj gori.

Lijepo ljeto, što je vidje kad se rodila, i kad se vraćala iz glavnoga grada za velikih praznika, sve do iza njezine udaje, uputi dijete u sjaj života. Njezina se duša, smijem li reći, vjenča s dolinom, postade prijateljicom samoćnih pjesama sjene, ribara pastrvâ koji

stoji na sunčanoj žezi na izbočini šljunka što dijeli zanjihanu vodu. Kraj je proniknu kao sunce onu vodu. A bijaše to kao veseo poklik, kad bi ustala u devet sati, a otvorila se vrata od dvorane na terasu ražarenu dragoljubom, gdje je djed svršavao doručak iz šarene šalice. On bi je privinuo uza se, pritisnuo lice o lice, pokazivao joj sve ono svijetlo milovanje kojim je Stvoriteljeva ruka sačinila crtu što se gubila u visini, pa bi kliknuo: Benigno! Pogledaj! Pogledaj što je učinio dobri Bog. Pošalji mu cjelov! A Benigna bi, kretnjom oble ruke, slala golom nebu cjelov kao zvučan cvijet.

Sa razmakom od pedesetak godina, začudno je ovaj vjerski i čuvstveni uzgoj Benigne nalikovao načinu kojim je svetoga svećenika i pjesnika koji postade vođom gospodina ozeronskoga župnika, uzgajao njegov djed: s tom razlikom da se Benigna u djetinjstvu nije našla uronjena u onakovo ozračje tuge što su ga i nehotice podržavali otac i djed abrekavskoga pastira. Oko jasnoga je lika Benignina bilo samo žito i sunce, dok je zrele usjeve što ih bijaše nazreo dječačić koji je ljubio Ceciliju, kolikogod oni bili lijepi, okruživala noć.

Kad je Benigni bilo deset godina, još je potpunije osjećala draž svjetlosti što je pjevajući tekla iz čaše rodne doline. Sa psom je i s janjetom silazila k bujici. Tamo bi našla svoga oca, još veoma mlada, koji je u skorašnjem ratu godine 1870. ostao sakat u nogu. On je nad obalom koja se osula cvijećem, čitao kakvu pobožnu knjigu ili pjesmu koju bi obično zatvorio kad bi vidio gdje mu dolazi njegovo dijete nalik na breskvu u vinogradu. Igrali su se zajedno. Onda bi došla Benignina majka i donijela im užinu. A dijete je mislilo da

u vodi, što bi joj ulili u njezinu limenu čašu, pije finu pjenu gorskoga potoka koji je u miru dalje plavio svoju bistrinu.

Dosta je često Benignina majka dolazila na tratinu, noseći u naručaju dvije široke knjige koje su u djeteta budile radoznalost, jer su čitave bile ispisane rukom, krupnim slovima, na nečemu što je bilo tvrđe od papira, a to, reklo joj se, da je pergamena. Ona ih je smiješeći se davala svome mužu, a on je otvarao jednu ili drugu. A onda je Benigna slušala gdje s očevih usta pršu riječi nalik na glazbu vjetra i potoka. Sjedila je tiho, tronuta, uznemirena, i pitala se kako može ovakav dah da se izvija iz onih širokih nejednakih crta, protegnutih poput brazda, i na koje je mjestimice padalo sunce kao zlatni cjelovi u zaklonu hrastova.

Neka je sveta jeza izlazila iz ovih svezaka, i Benigna je osjećala kako i nju podilazi, ne stoga kao da bi razumjela smisao velikih stihova što su je uzrokovali, nego je kadikad vidjela gdje ocu i majci naviru suze. Kad su oni svesci bili zaklopljeni, Benigna je mogla čitati na jednom, velikim slovima: »C e c i l i j a— 1830.«, a na drugom: »M a r i j a—1838.«. To su bile one dvije pjesme ljubavi i bola što ih je godine 1843., polazeći u sjemenište, gospodin abrekavski župnik, koji ih je spjevao, predao Benigninu djedu po ocu. On je umro nedavno i pjesme je ostavio sinu, koji se, kao i supruga mu, znao diviti tim nedostižnim umjetninama, koje nijesu nikad imale da se pojave pred javnošću, nego da iza smrti svećenika-pjesnika budu u vatri spaljene.

Tako je Benignu, na obali ljetne vode, već od ranog djetinjstva, više puta zibala velika religiozna

duša pjevača što je usnuo u abrekavskoj samoći. Čitanje se nastavilo, a ona je djevojkom naučila napamet više od jednoga ulomka onih dviju neizrecivih ljubavi, što im je, jedna za drugom, bila predmetom Cecilija nježna žena, i Marija mala bolesnica zakopana uz oca. Benigni se navršilo šesnaest godina. Dvanaesti je ili trinaesti put već došla u onu zemlju koja je za nju bila slika obećane zemlje. Nikada nije šumama Chanteluze prolazila djevojka sjajnije čistoće. Kad bi ugrijanost dugoga trčanja rosom osula, kao biserjem, ružu njezina lica, u plavetnikastom se odijelu prikazivala kao dražest što ne pozna svoje svježine, puna soka i pouzdanja i radosti i smijeha i ljubavi. Bila je jedna od onih divota tako čistih i prozirnih, da kadikad uzrokuju zabunu oko sebe. Nu toga kod nje, barem još ne, nije bilo. Njezino na cvijet šipkov nalično srce nije još slutilo ni najlaganijeg lahora, kao što ni prozirnost njezine ljupkosti nije nikada dala povoda kakvu dugom izvjedljivu pogledu. Dijete je još zastiralo djevicu, kao što se nebeska modrina slijeva s prvim grozdom jorgovana. Nu po Benigninim je žilama kolao sklad: sklad pjesama abrekavskoga župnika, što ih je slušala i u se upila. Religiozni, pače strogi značaj tih stihova što im ravnih nema, dopuštao je da se često čitaju i pred njom. Njezin su otac i majka držali tajom ove krasne pjesme, samo od straha da ih ne oskvrni nerazumijevanje svjetine. Ali se nijesu ustručavali pokazati ih Benigni koju su brižno uzgajali i učili je kršćansku nauku što su je se sami držali, a ni drugim kršćanima koji su bili sposobni da se vinu do visine pogleda onih dvaju djela i oćute njihovu čistu umjetnost.

Nikada nije plemenitiji napjev razastro svojih krila nad ljubavlju i bolom. A taj je napjev odzvanjao u ovome srcu od šesnaest godina, sad kao jeka mjedenih glazbala u tijelovsko jutro, sad kao mrtvačko zvono u gustoj i mirnoj župi.

Ljubav što se izvijala iz jedne od tih pjesama, kao miris lipe na cesti u sumrak, ushitila je Benignu. Ona ju je slušala, sjedeći na rubu pećine koja se zakitila velebiljem, u muklom udarcu vode što je odskakivala a onda se rasprštala u prašinu. Gledala je supruge među recima kiticâ te pjesme, što im je svaka slovka bila kao ptica između dvije živice. Jasnoća zraka u zdencu i zdenca u zraku predočivala joj je dva bića ujedinjena u Zakonu. Dugina plahta što se, dotakavši se najprije stijene, dizala kao rukovijet biserja, bila je zaručnička kita cvijeća, u vječnom svijetlu preobražena.

Benigna je sve više dizala oči što se više uzvijala pjesma abrekavskoga sveca. Ova velika ljubav, u drugoj pjesmi, nije više bila drugo nego osamljen jecaj izgubljen u nepristupnoj visini, tužaljka bronze ondje gdje se posljednja grančica šimšira gubi u bezdanu Ona se u srcu ujedinjivala sa smrtnom borbom male nemoćnice, kao što je učestvovala kod rođenja Cecilijine ljubavi u drhtavoj noći. Ustavljala se kod svakog djetinjeg groba koji ju je podsjećao na grob te Marije u pjesmi, što je bila preminula god. 1838. Njezina se molitva uzvijala k Majci bola i od nje molila mir za skromnoga župnika i velikog pjesnika za kojega je znala da se sklonio u goroviti Abrecave.

Što radi u toj zabiti? Ona je pitala, a odgovorili su joj da mu je, sada, sedamdeset godina. A njoj bi

se ražalilo misleći na toga starca koji se svega odrekao. Njezin su ga otac i majka posjetili prošle godine. Iz Abrecave-a su donijeli tanki župski listić što ga je svojom rukom sastavio skromni apostol. Tu je bio popis pokojnih i porodâ, tumač jednoga evanđelja, pa sitne upute kako se treba brinuti za stada.

Tako je rasla Benigna ne znajući ništa o ljubavi i o smrti osim onih dviju pjesama; ne želeći da išta zna osim njih. One su je odnjihale, u mlađoj dobi, na strmoj tratini gdje ih je njezin otac čitao majci, a ona ih je, rekao bi, malo po malo upila u svoje srce onako prirodno kao i lahor onoga svijetla što je natapalo terasu gdje joj je djed pio bijelu kavu iz šalice išarane cvijećem. Pariz, gdje je provodila tri četvrtine godine, slabo ju je privlačio. I u otmjenim i laganim vrtovima, gdje se grane jorgovana spuštaja nad vratove labudova, među biranim družicama, uvijek joj se ukazivao posjed u Chanteluzi sa svojim nalipima, čitanje u sjeni, pastrva što je djed diže u miru večeri, anđeoski pozdrav u vedrom umiranju sunca, kad voda dobiva modri i olovni odsjev. Ovu odabranu dušu ništa u prijestonici nije moglo da osvoji, ako se i jeste tu uzgajala. Ništa, osim nekoga, a to je Naš Gospodin Isus Krist. Katekizam je učila pod vodstvom jednoga od onih odličnih župnika koji su dika Francuske; prvi se put pričestila u jednoj patricijskoj župi među mladim ljiljanima sa drevnim imenima. U sjeti raskoši bile su darivane knjige s rijetkim kožnim vezom, još neshvaćene S t o p e K r i s t o v e, i slike uglađene pobožnosti. Nu živa je slika, utisnuta u Benigninu dušu, bio siromašni oltar u Chanteluzi, ministranti u prekratkim suknjicama, slični uve-

lome turčinku. I u Parizu je blagovala živi Kruh rijetkom vjerom i žarom, s ljubavlju koja je obuhvatala svojtu, družice, duhovnog vođu; ali Pariz nije bio gorući i čisti tijelovski oltar gdje, pored euharistijskog života, teče jedan drugi život koji je odraz onoga. Pariz nije bio Chanteluze. Saloni joj i njihova zamamna društva nijesu donosili obećanja onoga višega osjećajnog života kamo su je, što ih je više shvatala, putile pjesme abrekavskoga župnika. Čega se dakle ima od života da boji djevica koja ga gleda samo kroz seosku misu, kroz blagost oca, majke, djeda i kroz stihove čiste poput vatre? Ne treba joj se ničega bojati, stoga jer svoju dušu umače u Božju krv. Benigna nije rastavljala ljudske sreće od pobožnosti i njezino shvaćanje sreće bilo je u vezi s čitanjem pjesama koje nijesu bile drugo do li sama ideja što ju je o toj sreći, prije nego će obudovjeti, imao jedan stari sluga Božji koji je bio blizu da do kraja istroši svoju sutanu na stepenicama siromašnog abrekavskog oltara. Uostalom, upamtila je riječi što ih je izrekao neki njihov prijatelj u Chanteluzi: onaj koji je osjećao takovu ljubav i takovu bol, kada ovdje na zemlji izgubi ono što im je bilo predmetom, ima još samo Boga da ispuni njegovu prazninu.

Kad je ovoj ljepoti bilo dvadeset godina, zađe kraljević u začaranu šumu. Ne kraljević, nego vojvoda. Pokazaše joj ga u Chanteluzi. Pristao čovjek — ako je dosta što je neko naobražen, što je baštinio tjelesna svojstva svoga plemena, i što vjeru drži baštinom toga plemena. Ime mu je bilo Jean, a Benigna ga je odmah zavoljela. Srce joj se stiskivalo kao gnijezdo pod lišćem, stiskivalo da zapjeva pjesmu u susjednome gnijezdu.

Pripovijedala je mladome čovjeku o čemu je sanjala a on bi je odgovorio smiješkom: tako voda pod milovanjem zrake. Zajedno bi prolazili grgutavim planinskim klancima; zaustavili bi se u samotnim crkvicama gdje se sjaj vanjskih stvari kreće oko Hostije. Ondje je Benigna podizala svoju dušu pored svoga zaručnika. Lako joj dopustiše otac i majka da mu čita pjesme o ljubavi i o bolu što ih je spjevao abrekavski župnik Nije li joj bilo grlo kao u drozda? Nije li bila dražesna u odijelu od pargala poput cvijeta od slatkovine, sa sunčanom kao biser rosom na čelu? Govorila mu je o starom pjesniku koji se povukao u planinu. Dogovoriše se da će ga posjetiti na svadbenom putovanju. Otkada se već za nj moli! Osmjelila bi se poći ga zamoliti da ih se sjeća u molitvama. Rekoše joj da je siromašan; da mu je najveća pečal što ne može dosta utažiti nevoljâ u dolini. I Benigna reče nevino: Mi smo bogati, pa moramo dati milostinju za njegove štićenike, milostinju koja znači žrtvu, ludost za koju me nećeš koriti (mislila je na porodičnu ogrlicu što joj ga zapisala neka njezina baba). A on pristade, zaljubljen u toliko bistre mladosti.

Nu raznježenje prouzročeno od te velike poezije, bilo je samo površno. Nije on kao Benigna, očuvao do tada svoje duše i tijela: Snijega vatre nije bilo u njemu. Nije više imao neopisivoga sjaja onoga što je djevičansko. A ako je i mogao da ga privuče ovaj svijet s vrhunaca: ako je i mogao promijeniti život i živjeti s njom po posvećujućem Zakonu: ipak, na dnu svoga srca, nije više mogao naći one neizrecive ljubavi kojano je

ostala netaknuta. Okusio je plodova s drugog drveća. Znana mu je bila promjena.

Ona ga je ljubila kako može ljubiti samo kršćanska žena. Nije zadržala ništa, cijela se predala u ovom sakramentu kojega joj je nebesko podrijetlo pokazao bogoduh pjesnik. Nije se ništa čudila. Nije se prenemagala. Ljubila je, rekoh; i odmah sjutradan iza svadbe nije ona svome mužu zatajala svoje radosti.

Složiše se da će prve dane iza vjenčanja, koje je obavljeno u Chanteluzi, provesti u kraju blizu Pau-a. Odlučiše da će naskoro iznenaditi starog apostola u njegovu župnom stanu. Rodno prezime vojvotkinje bit će im kod njega najboljom preporukom. Ali ga ne nađoše u Abrecave-u, jer dođoše uoči onoga dana kad je budući ozeronski župnik u susjednom gradu slavio mladu misu. Mladenci bijahu slobodni, vrijeme lijepo. Raspitaše se i odvezoše k onoj crkvi gdje su znali da će sigurno naći abrekavskoga župnika koji je kod mise pomagao svome duhovnom sinu.

Poznat je susret u sakristiji; potpis što ga je zatražila vojvotkinja, a župnik napisao u njezinoj knjizi; pa ona kraljevska darežljivost, onaj dar kojim je ova mlada dala starome pjesniku najdragocjeniji predmet, ogrlicu, kojim je prinijela i materijalnu i moralnu žrtvu nevoljnicima, u ruke onome, koji joj je, svojim spisima, otkrio sve što život najuzvišenijeg skriva u sebi.

Minuše dvije godine nepomućene sreće za Benignu, provedene to u Parizu to u Chanteluzi, koju sada roditelji prepustiše na uživanje mladome paru.

Nu jednoga dana, olujnoga popodneva u kolovozu — ona još uvijek vidi ono sunce kako je u to doba

pripicalo nad narančinim sandukom — Benigna bi u srce pogođena.

U štaglju kamo slučajno zaviri, odigrala se opet stara zlokobna gluma u kojoj su imali ulogu njezin muž i sobarica što su je bili doveli iz grada. Čiste se Benignine duše nije nikada bila dotakla ni najmanja sumnja. Nikad, ne, nikada ne bi toga vjerovala. Niti jednog uzvika, ni jednoga prijekora, ništa. Pođe leći u postelju. Šest ju je dana držala tlapnja na očigled toga čovjeka koji ne htjede pozvati ni liječnika, bojeći se da bi se mogao domisliti istini. Molio je oproštenje. Ona nije razumjela. Pila je nesvijesno šalice čaja što joj ih je on pružao. A noću je, u grozničavom zanosu, izgovarala velike stihove iz pjesme bola što je napisa stari abrekavski svećenik.

Koji je čovjek, što je živio na svjetsku, ikad naslutio kolika je to groza kad se razdire srce kršćanskoj supruzi koja se predala posve, strastveno se predala djevica tijelom i dušom, i koja je bila izdana? Nijedan nije ni naslutio toga mučeništva. Naš je Gospodin sam pio iz čaše ovu žuč, kad je u vrtu smrtne borbe plakao nad preljubom.

Benigna je učinila poput svojih sestara u Kristu. Oprostila je, ali je ostala slomljena. A svaki je dan, na dnu same sebe, čula kao neki mukli udarac. I činilo joj se kao da joj je duša postala nijema. Nijema! I kanda se je ta šutnja imala protegnuti i na samo njezino tijelo, ili na tijelo od njezina tijela, evo, pet godina kasnije, rodi prvo i jedino dijete, Mariju ili Mimi, onu istu kojoj je bio svezan jezik, i koja se, kišne svesvetske noći godine 1897., s njome bila sklo-

nila u ozeronski župni dvor. Benigna se morala neprestance brinuti da svoju malu othrani i sačuva. Samo majka znade pronaći doskočice da, uz tako jadno zdravlje, osujeti smrt. Je li se molila žarko abrekavskome župniku, koji je usnuo u miru Gospodnjem godinu prije njezina porođaja, ištući od njega da se zauzme kod žalosne Majke eda je očuva te ne ispije čaše do dna koju je on ispio? Čudo se dogodi: Marija ostade u životu. Ali u drugoj godini, malo poslije kako bijaše počela dosta glatko izgovarati, opaziše da se je pogrješka jezika koja je priječila hranu, pogoršala i prešla u strašnu nemoć: njemotu.

Benigna nije još ni izdaleka bila na svršetku svoga križnog puta. Nakon godinu dana, za njihova boravka u Parizu, izbi na javu nevrijednost njezina muža. Vojvoda je na očigled svemu svijetu držao i drugo kućanstvo vođeno u posebnoj palači gdje je držao istu onu žensku koja je, prije šest godina, razorila sreću kršćanke koja je bila toliko čista koliko lijepa. Uostalom se on nije nikad bio posve otresao toga naličenog čeljadeta s očima punim laži: ljudima koji su zagrizli u plodove znanja treba posebno djelovanje Milosti i čvrsta volja da im zaborave slast. Ne velim da je obraćenje nemoguće, nego naprotiv da je ono to začudnije. Nažalost je vojvoda bio tako otvrdnuo te svoga ponašanja nije tajao ni pred bijednicom, koja je ostala sama sa malom njemicom kao jedinom utjehom. A u isto ga doba stara njegova igračka navada ponukala da sa svojom ljubovcom boravi u Biarritzu ili u Monaku gdje je upropašćivao svoju ženu i tazbinu, koja morade platiti ogromne svote da spasi čast svoje kćeri.

Benigna je bila daleko od one pjesme o ljubavi što su joj tata i mama čitali na toploj tratini, u lijepe ljetne dane. Ali nije ostavila vojvode ona, koja je sebi silu nanosila podnoseći kršćanski to izazivanje. On je ostavio nju. Tako je zahtijevala negdašnja sobarica. Od onda Benignin ponos postade zazorljiv. Supruga nije dapače primala nego preko srca tako srdačne utjehe oca i majke. Ne treba je zato strogo suditi. Kolikogod i bila pobožna koja prevarena žena, čini se da manje oprašta svemu svijetu nego svom mužu. Njezina stidljivost trpi kad je drugi tješe. Ne kanda Benigna ne bi znala za žrtvu svoje rodbine, žrtvu tako stvarnu da su se zbog toga zauvijek morali stisnuti. Nu oblada je čuvstvo, dašto nepravedno, da se ova nesreća tiče samo nje, da je njezina svojina, kao što bi i njezin muž morao biti samo njezin.

Ona poče živjeti, trpjeti, moliti se sama, uza svoju malu njemicu. Moliti se ponajviše. Jer je, uz pomoć Milosti, iz uspomene na bogoduhu pjesmu abrekavskoga župnika crpila veliku snagu, pomoć za sve časove. I ako je čitavo njezino mladenaštvo bilo očarano ljubavlju kako ju je naučila shvatati od apostola, i na rastanku je s mladošću našla sadržinu svoga bola u onome djelu u kojem se otac, udovac, sagiblje k bolesti svoje kćeri.

Benigna se ponešto odvrati od začetnikâ svojih dana da ogrli samo križ. Bila je to jedina njezina krivnja, nu ko će na nju baciti kamen? Omrznu joj i sam posjed Chanteluze gdje je doživjela zaruke i još nekoličak godina lijepa pouzdanja. Olujni dan, štagalj, zločesta sluškinja, prividno zadobiše protiv uzvišenoga i zbiljskog shvatanja života. Benigna se udalji iz onih

mjesta, od oca i od majke. Ostade joj samo Bog i njezina bolesnica.

Ona postade kao kakvagod nepoznata, pobožna gospođa, boreći se s troškovima za život, štono je susrećeš u vlakovima koji voze u Lurd. Davno je minulo vrijeme kada je, veledušnom bezbrižnošću, s dražesnog vrata skinula četrdeset zrna bisera od kojih je, ponajprije, poslužila polovica za otkup pjesničkoga mlina, i za put jednoga dječaka u Argentinu. Ne bi li joj, u ovaj čas, uvelike koristila ona ogrlica? Plemenita kao i koljeno joj, nije na to ni pomišljala. Pa i čemu? jer Bog vodi k njihovoj svrsi stvari, ako mu se ne opiru. Njihova svrha, svrha onih zrna bisera? Ah, pa ko ne živi prividnim životom? A je li ona žena što, u ovaj tren, od dvorane u dvoranu na svojim prsima pokazuje ove oceanove suze, mogla naslutiti njihov zbiljski smisao, što ga je Bog htio, otajnu vezu s mlinarima blizu stečaja i sa skromnom čašću od dvoje stare čeljadi? Ni izdaleka! Nu po nacrtu su Božjem radile one biserne kćeri, što su se kotrljale od vala do vala ili od brazde do brazde, pa i bez znanja one koja je izgledala da ih je učinila svojim ropkinjama kad ih je pričvrstila o svoj vrat.

Bilo je u tome tužnom razdoblju, godine 1897. na Svesvete naveče, njoj je onda bilo trideset i tri godine a maloj Mimi pet, kada je došla Benigna u ozeronski župni dvor zamoliti da se zakloni. Vraćala se onda iz nekoga bearnskog dvorca gdje je posjetila neke prijatelje u žalosti. Izbjegavala je brižno okoliš posjeda Chanteluze, međutim već prodanog, pa je upravila prema Abrecave-u, da se pomoli nad pepelom pokojnika

čije su je pjesme zanosile u ljubavi, a podržavale u bolu. Iz Abrecave-a je otišla u Lurd. Drugo je poznato. A sada je eto, u povodu prilika koje na oko nisu izvanredne, stajala pred rodnim dvorcem svetog apostola zajedno s vrijednim gospodinom ozeronskim župnikom.

Vojvotkinja, pripovijedajući, nije tajila jada što joj zadaje bolest njezine kćerke, pa je prosila gospodina župnika za molitve u svrhu ozdravljenja kojega nije mogla izmoliti uza sva brojna hodočašća. Spomenula je žarke molitve u prošteništima Naše Gospe de la Garde, de la Dorade, u Betharramu, Sarrance-u, Liesse-u i Lurdu. A govoreći o ovom posljednjem mjestu, pripovjedi onome što ju je slušao, nu samo kao zgodu koje, nakon zrela promišljanja, ne drži baš zamašnom, susret s onim prosjakom u pećini koji joj je rekao:

»Križ će izliječiti križ. Ne ovdje, drugdje, u blagom mjesecu svibnju.«

Gospodin se ozeronski župnik na te riječi sjeti staroga lutaoca, koji mu, iza pogreba načelnikovice, prozbori nekoliko besjeda koje ga iznenadiše svojim vjerskim značenjem i od kojih je eto Benigna navela zadnje. Nu dojam se malo po malo bio izbrisao. Stare su skitnice kadikad neobični ljudi. U svojoj torbi imaju zalihu riječi pribranih odasvuda, pa ih prilagođuju značaju onoga od kojega se nadaju milostinji. Malo ko znade s kolikim razumijevanjem ovi mjerači carskih drumova, među kojima se neki ističu začudnom otmjenošću, izmjenice govore jezikom vojnika s pukovnikom, književnika s pjesnikom, jezikom mistika sa samostanskim vratarom. Gospodin ozeronski župnik ne saopći Benigni kako se čudno podudara siromah što je njoj

govorio u Lurdu s onim što je njemu govorio u njegovoj župi. Ali, nakon što se je nekoliko časaka promislio, reče joj:

— Pametno je, odista, da takovim riječima ne dajemo stvarne vrijednosti osim s nekim oprezom. Nu ako je naša nakana prava, ništa nam ne brani da im tražimo smisao te se u tome predamo Promisli. Evo se primiče lijepi Marijin mjesec. Vi ćete još neko vrijeme ostati u Lurdu. Hoćete li da se, prije vašega odlaska u Pariz, sastanemo opet na grobu abrekavskoga župnika?

— I ja sam to mislila, odgovori Benigna. Primam od svega srca. Dan što ga odaberete, i naš je dan. Ići ćemo i mi, ja i Mimi.

Nakon ovoga dugog razgovora, i posjetivši dvorac svoga pokrovitelja, gospodin ozeronski župnik i Benigna rastadoše se do skora viđenja.

Vojvotkinja je, zacijelo, gospodinu ozeronskome župniku ispripovijedala bolje od mene sve ovo što vam ispričah. Nu ako ima skrovitih priznanja što ih treba da čuju samo ispovjednici, ima i takovih opisa koji pripadaju pjesnicima.

Jedanaesta glava.

Gospodin je ozeronski župnik izbivao samo nakratko, a opet je našao župni dvor gdje se sav rascvao, u nekoliko sati. U ovo doba godine vegetacija đika više nego raste. Judejsko drvo, jorgovani, bengalske ruže, pletenci, šumski zumbuli, perunike, šeboji, šumarice, užegoše vrt na čast Djevice.

Sjutradan iza svoga povratka, gospodin ozeronski župnik prođe kroz selo, a ponajprije pođe da obavijesti staroga načelnika i njegova sina o uspjehu svoga posjeta kod abrekavskoga mlinara. Uputio je mladoga čovjeka da pospješi priprave za odlazak; obznanio ga je o sredstvima što su mu stavljena na raspolaganje; reče mu da mu je bila u pomoći pokojna mati; da će moći ondje, brže nego u Francuskoj, steći te proslijediti s izvađanjem svojih odluka:

— Dok se ne uzmognete, pridometnu on na koncu, starati za oca, mi ćemo mu ovdje pomagati.

Zatim pođe gospodin ozeronski župnik da posjeti neke bolesnike. U svakom povećem selu ima uvijek jadnika, koji ako i nisu možda na smrtnoj postelji, ali su im zglobovi ukočeni tako da im je strpljivost stavljena na kušnju, to više što, gotovo kroz čitavu godinu, njihova porodica mora posvetiti svoju skrb poljskim poslovima. A oni ostaju sami sa svojim bolestima. U ovo se doba sije kukuruz, pa ih je gospodin ozeronski župnik našao gotovo sve bez ikoga ko bi ih njegovao. Ide on od kuće do kuće, pritiska kvaku niske potleušice, pokuca na vrata na kojima je obješen svetoivanjski križ, uđe u polutamu gdje se svijetli nešto kuhinjskoga posuđa na kaminu zastrtu crvenim platnom. U jednom odjeljku, koji vonja bolešću, leži na postelji starac. Nasmiješi se kad opazi gdje dođe gospodin ozeronski župnik koji ga upita:

— E kako je, Petre?

— Trpim neprestance, najviše noću. Ne mogu više spavati; bolest je u bubrezima, ne mogu ni jesti.

— A šta bi najradije jeo, Petre?

— Oh, ništa...

— Kaži mi, Petre, koliko ti je godina?

— Osamdeset i sedam, gospodine župniče. Rođen sam 1811.

— Kad si došao k svojoj kćeri u Ozeron?

— Ima osamnaest godina, kad sam obudovio.

— A gdje si mi ono rekao da si onda boravio?

— U Castétisu. Bio sam zakupnik. Moja žena i ja smo bili vazda zakupnici. Nismo nikad ništa posjedovali.

— Koliko si djece imao?

— Četrnaestero. Petero je umrlo. Drugi su u službi ili oženjeni.

— Kod koga si bio, dok si bio mlad?

— Bio sam dugo u Lagoru kod gospodina grofa d' Abidos. Ostavio sam njegovu zemlju istom poslije njegove smrti i oženio se u Sauvejunti.

— Petre, jesu li onda žita i vinogradi bili bolji nego sada?

— I te kako, gospodine župniče. Sad je sve bolesno. Rekao bi da se je polje ošugalo. Onda je bilo lijepih hrastova a usjevi se sjali kao tovne ovce. Još nisu bili pronašli svih tih strojeva i štokakvih gnojiva. Sunce je bilo toplije, bilo se je srećnije, kruh je bio bolji. Bilo je više pastrva u potoku i prepelica u žitu. Nebo nas kazni. Mlađarija jedva da ide k misi, ili u opće ne ide. Ruga se. U moje vrijeme, bilo je kanda smo gledali svaki klas gdje raste pod Božjim okom. Dobro smo znali da ne stoji do naše volje te klasje zori s lijepo poredanim zrnjem, što čuva sjeme za buduću godinu. Danas svijet ne vjeruje ni u što, pa ni

u ono što vidi. Djeca ne poštuju više tako starijih. I lakomiji su za novcem, kada što imaju. Najzad, neću da se tužim; nu moja smo žena i ja bili srećniji kad smo živjeli kod gospodarâ nego da smo bili na svom dobru. U Sauvejunti smo bili u gospođe markizice Bastanès. Ona je ljubila svoje službenike. Njegovala bi moju ženu pri porodu i naše mališane kojima je znala godine i ime. Gospodine župniče, gospođa je markizica imala kćerku, udanu u Parizu, dobru kao i ona. Za velikih je praznika dolazila u posjete svojoj majci u Sauvejunte i njegovala je moga mališa, koji je imao gronjaču pa je umro. I ona je uza nj oboljela i umrla. Bilo je to jedne olujne sedmice. A nas je boljelo srce zbog smrti našega djeteta i one velike gospođe što ga je dvorila. Stidjeli smo se što smo bili uzrok ovoj potonjoj nesreći. Nu, jer smo mi plakali, reče nam gospođa markizica Bastanès: Moja je kći vršila svoju dužnost. Mi vas ljubimo. Ljubite vi nas. Danas se u školi uči zavidjeti i ne pozdravljati. A kad smo mi sa kosama stajali nasred polja, pa bi dolazile lijepe gospođe brati cvijeće u društvu s lijepom gospodom, mi smo bili zadovoljni, mislili smo: ovo su naši gospodari, a mi smo njihove sluge. Ima danas ljudi koji kažu: sramota je vidjeti siromahe, dok ima bogataša. A ja mislim da sam srećan na onom mjestu na koje me je Bog stavio. A kad sam gospodina grofa d' Abidos i njegove prijatelje vidio gdje na lagorskom brežuljku love zeca, govorio sam u sebi: oni imaju briga kojih ja nemam, i ja sam zadovoljan s malo kajgane s češnjakom i gutljajem vina.

— Petre, ti si pametan čovjek. Istina je da mi ne trpimo zbog toga što je naše stanje osrednje, nego zbog zavisti što se u nama iz toga rađa prema našemu bližnjemu. Treba odista žaliti samo one koji nemaju što je potrebno. Kad čovjek ima što je potrebno, lako je za sve. Gotovo su svi naši preci govorili kao i ti. Nisu oni imali žuči u ustima, ni one psovke stisnute među usnicama poput onih što, u tvornicama, dobivaju krupne nadnice, a opet im sve fali, jer nemaju u srcu Boga, ni Boga ni brojne porodice kao vi što ste imali. Nepoznato im je čak i ono slatko čuvstvo oca koji drži da je svagdanji kruh dragocjena stvar.

Nastade muk. Gospodin se ozeronski župnik ogleda po tamnom kutu. Na zidu je samo raspelo, čislo i škropionica.

— Do vidova ubrzo, Petre.

— Do vidova, gospodine župniče.

Evo zadnje kuće na cesti, nadesno. Danas je ovo najžalosniji posjet gospodina ozeronskoga župnika. Bolesniku može biti trideset i pet godina. Zna se što znači ona potmula bljedoća, pretanki nos, odviše izbočene jabučice, vrat što ne može držati glave, one šake s prstima poput kliješta, pa ruke poput tankih daščica.

— Kako je, Franjo?

— Bio sam jako umoran; nu sad držim da će bolest proći, da ću moći naskoro i ustati.

Gospodin ozeronski župnik promatra bistroumno lice bolesnika na umoru, čije ga riječi ne iznenadiše. Često je puta opazio, osobito kod sušičavih, ovo priviđanje zdravlja uoči smrti. Uostalom, za kršćanina ovakova kova kao što je ovaj svećenik, umrijeti zar ne znači ozdraviti?

— Već sam godinu dana prikovan uz postelju; nu svakako se nadam, da ću dostići izgubljeno vrijeme. Napokon ću moći kupiti kućicu koju poznam, pokraj Sauvelade...

I dok bolesnika hoće da rastrga žestok kašalj, gospodin župnik misli na riječi Našega Gospodina: »Ima više stanova u kući moga Oca«.

— Kućica će biti baš po mojoj želji, prihvati Franjo. Imat ću vrt a u njemu zelenoga graška, jagoda i breskava. Potok nije daleko. Išli smo tamo loviti jegulje, ondje kraj lijeskâ. Bilo je to kadno se vratih iz Tonkina. Kad promišljam kako je sladak ovaj život, čini mi se da tako mora biti u Nebu. Opet ću se ja vratiti. Nikad se nije umorno. Zorom skočiš s postelje; eto te u čamcu; sunce se pomoli; ostao bi tako zauvijek..

Franju opet spopadne kašalj. Gospodin mu ozeronski župnik kaže:

— Istina, i na zemlji je čovjeku lijepo u svojoj kući u društvu s Našim Gospodinom.

— A je li moguće, upita Franjo, da me iza tolike patnje snađe takova sreća!

— Zastalno, Franjo. Sreća se stiče kušnjama. I samo je Nebo veliko imanje što nam ga Bog daje.

— A hoćemo li u Nebu uživati radosti što ih ovdje na zemlji nismo imali?

— Ispunit će se sve naše čiste želje. A svidi li se Svemožnom da nam pokaže obnovljenu ovu krasnu prirodu; da i ti, Franjo, ugledaš odrinu, kad se pojave

oštre zvjezdice, kad večer zuji, ili u najvećem podnevnom sjaju: on će ta čudesa učiniti za izabranike.

— Ne radi se još o Nebu, gospodine župniče, jer je meni dobro. Ja sam vas pitao samo da me poučite. Kupim li svojom prištednjom onu kuću, pokraj Sauvelade, držim da ću biti srećan. Ja sam toliko čeznuo za njom! Veselim se osobito ogradi: povrtnjaku, voćnjaku, vinogradu. Gospodine župniče, vrlo je vruće. Sretnete li moju majku, recite joj neka se malko požuri kući.

— Vidjeh je upravo, kad je ulazila u dućan i rekoh joj da idem k tebi. Zacijelo ću je sresti pa ću je ubrziti kući. Do vidova naskoro, Franjo.

Gospodin ozeronski župnik opet prođe ispred dućana što ga drži čovjek sa zlatnim naočarima generala Faidherbe-a. Prepoznaje unutra Franjinu majku. Naklapa s trgovčićem, s Martom i s još nekim govorušama. Kad je čula da je zove sin, ostavi, preko volje, nemilosrdni skup, a gospodin ozeronski župnik jedan čas sluša šta razgovaraju. Trgovac sapunom i srdelama u ulju, posvema obrijan i kojemu su iza skupocjenih zlatnih naočara oči naličile pucetima od cipela, prozbori:

— Što je do mene, držim da društvo postaje neurastenično.

Začetnik te tako krasne rečenice zašuti, čekajući kakav će tim utisak proizvesti na tete koje stoje kao zalivene, možda zadivljene, a možda baš nimalo. Čini se kao da je posegao svoju rječitost iz vrča kiselih krastavaca, od kojih nekoj djevojčici za tri sua daje nekoliko u papiru za svijeće.

Gospodin je ozeronski župnik naskoro na čistu. Pretresaju naime o umirovljenom porezniku, kojemu je

služavka, koja da je vještica, kako uvjeravaju brbljavke, pomutila pamet. Tvrde da su ga, preksinoć, vidjele gdje puši lulu i kriči, odjeven na kinesku.

Trgovčić hoće da se pred gospodinom ozeronskim župnikom pokaže samilosnim, pa prozbori:

— Mora da ima šećerna bolest u njegovu slučaju.

Gospodin ozeronski župnik malo ne prasnu u smijeh ispoređujući tu čudnovatu trgovačku diagnozu s ono pô funte nepročišćena sladora što se njiše na tezulji

— Treba se, nastavi naklapalo, čuvati sladora u našim previše bistrim kapljevinama.

Tete zinu od čuda. Gospodin ozeronski župnik upita:

— Leži li gospodin poreznik?

— Ah, dašto, odgovori Marta, češće nego bi trebalo! On je bogataš, pa nema nikakva posla! A ja sirota! ah! nemam kada bolovati od tako skupe bolesti.

— Marta, vi govorite uvijek samo o novcu.

— Ah, gospodine župniče, zašto je kukuruz tako skup? Ah, dašto!...

Gospodin ozeronski župnik, videći da mu župljanki opet dolazi nastup njezine slabosti, na odlasku izjavi:

— Ne vjerujte svojim očima, svojim ušima, svojim jezicima. Ja nimalo ne vjerujem zlobnim glasinama što se pronose o mirnom čovjeku, kojega štujem i o požrtvovnoj ženi, o koje se poštenje ne može ni posumnjati.

Vraćajući se odatle, reče gospodin ozeronski župnik sam u sebi: nema nikakva razloga da se, još prije podne, ne svratim k tome čestitome porezniku. Baš da vidim je li bolestan.

Otvori mu vrata stara sluškinja, koju selo optužuje radi čaranja, a njezin se lik zasja kad opazi svoga pastira.

— Izvolite, gospodine župniče. Moj je jadni gospodar u postelji. Bit će mu vrlo drago da vam stisne ruku.

— Da, da, gospodine župniče, prozbori bivši činovnik, evo, vidite, ležim. Kruto sam trpio od grčeva u jetri. Hvala Bogu, i mojoj požrtvovnoj Ivanici, primirio sam se. S divnom mi je strpljivošću (ne prigovaraj, Ivanice!) na desnu stranu privijala pamuk nakvašen uljem s nešto kapljica opiuma, a na pamuk je metala vrući ubrus, a tek što bi se umlačio, metala je drugi tako isto vruć. Živio sam po vrućim propisima. Ah, ah! gospodine župniče, kako žestokih bolova! Nijesam mogao dugo ostati na istom mjestu, pače ni u postelji. Preksinoć me tako probadalo, te sam bacio na se sobnu haljinu, obuo papuče i urličući protrčao vrtom stotinjak koraka.

Gospodin ozeronski župnik pomisli u sebi: tim se posve prirodno razjašnjuje zlobna potvora mojih ovaca. Kinesko je odijelo evo ova spavaća haljina na naslonjaču. A duga lula...

— Bilo je grozno, gospodine župniče. Svega bih bio okušao da se primirim. Ali nije pomagalo ništa osim obloga i čaja. Više nisam znao što bih, već počinih ludoriju i zapalih lulu. Nu netom potegoh prvi dim, počeh pod smokvom bacati žuč. I moradoh iznovice u postelju.

Gospodin ozeronski župnik obeća čestitome umirovljeniku da će opet skoro doći. Ivanica ga isprati,

povuče ga u kuhinju i u grčevitom joj plaču briznu potok suza.

— Ali što je, moja dobra Ivanice, što je?

Vrla djevojka pokaže rukom koja je držala mokri rupčić, u kutu rasporen jastuk koji je izgubio perje.

— Ah! zaklinjem vas! Smiluj se. Gospodine! Jutros su bile došle da sude.

— Ne razumijem te, dobro dijete. Govori. Kakav sud? Čiji?

— Sud, Martin. Martin i ostalih.

— Marta, Marta, vrelo smutnje! Svagdje je moram naći. Pravi bič. Ali kakav to sud spominješ?

— Gospodine župniče, jutros dođoše da sude meni! Još sam ležala. Nije odbilo ni pet sati. Neko pokuca na vratima od ceste. Onda, ja siđem, ja spavam na tavanu. Otvorim. Vidim Martu i druge. Bilo je njih šest. Veli mi Marta: Mi ćemo ti suditi. Ti ubijaš svoga gospodara, ti ga činiš ludim; prekjučer se šetao po vrtu u kineskom odijelu, s lulom u ruci, i lajao je na mjesec. Ja ću na to Marti: Grozno je što vi govorite, ja poštivam svoga gospodara koji je bolestan. Ne, ne, dometne Marta, ti ga na maloj vatri ubijaš. Ti si bacila čine na njegov jastuk. On je lud i umrijet će jer si mu ti u jastuk sakrila udesno pero.

— Blune! promrmlja gospodin ozeronski župnik.

— Ti si sakrila, veli mi Marta, ti si sakrila u njegov jastuk udesno pero. Odmah idi po onaj jastuk, inače ćemo te prijaviti tajnoj policiji. A onda, mene obuzme strah. Ne rekavši ništa siromašnome gospodinu koji je spavao, izvučem mu ispod glave jastuk i metnem drugi. On me, na pola probuđen, upita: Što radiš, Iva-

nice? Kažem mu, da objasnim: Znoji vam se glava. Onda siđem. Ah, gospodine župniče, one su me ponizile. Morala sam kleknuti pred jastuk, a Marta ga je rasparala velikim škarama. Dugo je tražila po perju, klečeći i sama. Ponavljala je: Odlazi, sotono! Napokon reče: Evo udesnoga pera ove zlotvorke. Držala je u u ruci pileće pero koje se od vrućine iz glave siromašnoga gospodina savilo kao pero u satu. Da spalimo, dometne Marta, ovo oruđe tvoga svetogrđa. Ti si prokleta vještica. Ti ćeš umrijeti u panđama nečastivog Eto tako se dogodilo. A ja plačem vazdan. Nu vi, gospodine župniče, vi ćete me utješiti, vi me poznate, vi!

— Umirite se, moja dobra Ivanice. Čut će me već one šljuke, molim te da mi to vjeruješ. Poznam ja tvoju odanost, tvoju pobožnost. Ah, stare svrake! Spomenule su mi doduše na glup. način bolest tvoga gospodara, ali su se dobro pazile da mi ne ispripovjede svoga ružnog djela. Ne boj se Ivanice, dobri je Bog s tobom.

I gospodin ozeronski župnik ostavi siromašnu ženu malko utješenu i vrati se u župni dvor ružeći Martu i njezine drużice koje su se, i opet, usuprot izričitoj njegovoj zabrani, drsko, zlobno i sujevjerno dale na potraživanje udesnog pera.

Kad dođe do ugla trga, iz razdraženosti ga trgnu pogled na četu djece što opkoliše njegova prepeličara. Djeca klikću kao da slave pobjedu. A pas se sav mokar valja u prašini na žarkom suncu i kada prepozna svog gospodara skoči k njemu, a mališi čine:

— Ha! Ha! Ha!

Životinja čini se kao da ne zna šta hoće s njim. Nu Veronika se pojavi na pragu župnoga dvora i objasni sinu da je, malo prije, listonošin mali pao u dosta duboku tekućicu kod perila. Majka mu je izgubila glavu pa je samo vikala videći gdje ga voda zanosi k potoku. Nu Paturin je skočio u vodu, zgrabio ga za okrajak hlača i izvukao živa i zdrava na obalu.

Gospodin je ozeronski župnik sav radostan zbog događaja što mu pričaju o njegovu psu, koji mu se umiljava i svega ga izblati, dok ga drugovi listonošina mališa prate vičući od časa do časa:

— Ha! Ha! Ha!

Naveče se gospodin ozeronski župnik od srca smijao kad je vidio gdje je neki oduševljen štovatelj njegovu Paturinu objesio oko vrata počasni križ, izrezan iz jedne epinalske slike i prilijepljen na komad debelog papira.

Dvanaesta glava.

Benigna se i gospodin ozeronski župnik tačno sastadoše na određeni dan u Abrecave-u. Marija je pratila majku koju je već nekoliko dana mučila teška tuga. Ovo novo hodočašće na grob, da izmoli svojoj kćeri zdravlje, nije u vojvotkinje budilo vjere u srećan uspjeh. I čudnovati joj se starčev nagovor u lurdskoj pećini pričinjao sada samo kao jedna posve obična zgoda koja se lako desi u onom mnoštvu u kojemu se vazda nađe po koji zanesenjak ili koja dobričina. Proživljavala je jedan od onih nastupa malodušnosti što ih poznaje i duša najodrešitije pobožnosti. Ima časova

kad već klonu ruke od tolikoga moljenja a da se nije dobilo što se je željelo. Smrtna je tjeskoba jadne žene tako dugo trajala! Osim nekoliko časova gorljivosti i primirenja što ga daju suze, koje je olakšice imala iza one oluje, u Chanteluzi, koja joj je slomila srce? Njezin je muž zacijelo i dalje provodio pređašnji život, i dalje je trajala bolest njihove kćeri. Nije se više nadala da će se izliječiti postupice i polako, kao što su joj nagovijestili liječnici da bi moglo biti. Ako i jest dijete jasno razabiralo majčin govor, pa i najmanji glas u sobi ili u vrtu, nikakav, pa ni lagani znak nije pokazivao da joj kreće na bolje.

Ah! koliko je puta, govoreći za svoju Mimi, među vrućim molitvama ostalih proštenjara, ponovila onu riječ efeta štono otvara i čini da budu glasna usta evanđeoskoga nijemca! Kolikogod je puta, jao! vidjela Hostiju gdje se udaljuje, toliko joj se je puta dok je držala svoju bolesnicu za ruku, ukrao ovaj povik: On odlazi! i Krist se zbilja, sa strahovitim veličanstvom, okrenuo a da je nije uslišao, on koji je, ipak, poznavao bol svoje Majke. Mi ne tražimo od tebe, Gospodine, računa zašto nas odbijaš ili zašto otežeš. Gospodine mi te ljubimo, mi ti se klanjamo.

Ni zanosa, ni ganuća, nego suša i ono: čemu sve to? što, kadikad, ukoči i najpobožnija srca. Pao je i onaj lagani lahor što je, prije nekoliko dana, bio sklonio Benignu na ovaj novi put. Nije li se dosta molila lurdskoj Djevici? Abrecave? Čemu Abrecave? Nebo je bilo gluho. Kako ćeš izbiti ovdje čudo, kad ga se tamo nije moglo dobiti? Ne vrijedi tvrdoglavo usiljavanje što ga Bog zabacuje, dok mu ne pogoduje.

Bit će večeras kao sjutra navečer. Ništa ni u mojoj duši, ni izvana, ne sluti na čudo Čudesa? događaju se, dašto, ali su tako rijetka. I, kad ih se posmatra, kao što sam ja u Lurdu više puta imala prigodu, čini se da ne mogu da se prihvate onih koji su im svjedoci. Vidjela sam napola mrtve ljude gdje se dižu s ubožnih postelja. Zastalno su imali vjeru koja prenosi brda. Ipak sam ja, Benigna, učinila sve što sam mogla: plakala sam, prinosila svoj život, lamala sam rukama, i nije došao da mi izliječi Mariju u Ovčijem ribnjaku. Zadugo, dok sam svome djetetu davala piti iz bolesničke limene čaše, vjerovala sam da će se njezin jezik, kao ružina latica, vjenčati s romonom vode. Žalibože, ne bi od toga ništa. A ja sam jecala kad je ona brisala usnice i smiješila mi se bez ijedne riječi. Zašto si tako lijep, abrekavski kraju, kad se vraćam u te s neizlječivim djetetom? O sjajno lišće! Komade modroga neba kojega se svjetlost iskri na ljutiču i na slatkovini! gorska gromado s četvorinama tekućega smaragda! drozdovi, kosovice i cvrčci! o stvari što sam vas gledala i slušala na tratini Chanteluze, kad je duša svetog pjesnika ondje sjala i u saglasju s vama pjevala, zašto iščezava vaš sjaj jer je svezan jezik moje kćerke?

Bio je žalostan objed, u podne, kad su se kod stola tadanjega upravitelja abrekavske župe sastali vojvotkinja, Mimi i gospodin ozeronski župnik. Već su ujutro obje ženske i vrijedni im prijatelj išli na poštovani grob da se pomole; nu kolikogod žarke bile njihove molitve, vratiše se sa sjetom na duši koja nas pritisne kad nam se ne primi molba. Premda bi se

radije bili sabrali u svojoj tuzi, trebalo se je ipak podvrći razgovaranju sa gostoljubivim župnikom čiji se značaj, od prošastoga mjeseca, nije ni u čemu promijenio. Brzo je prepoznao majku i kćer koje su mu izgledale tako zagonetne na groblju, sjutradan iza Dušnoga dana. A čestiti se čovjek, ovaj čas, mogao uvjeriti da se djevojčica što ju je onda pitao nije samo činila nijema, nego da zbilja jest nijema.

Gospodin ozeronski župnik i dvije mu prijateljice nisu više čuli gdje negdašnjega abrekavskog župnika pretresa njegov nasljednik, jer je ovaj vidio da to ne bi bilo umjesno, nego je razlagao novi način istraživanja morske dubine što ga je sam zasnovao. Tvrdio je da je tako usavršio rónčev oklop, te se roncu ne treba vezati uz čamac cijevima što dovode zrak, da može i bez toga lako dolaziti i odlaziti, jesti, dapače i spavati. Gospodin ga je ozeronski župnik slušao a malo mu odgovarao, pitajući se zašto bi se ovaj čudak poput Neptuna rado šetati po dnu Oceana, dok ima toliko lijepe zemlje i čista zraka gdje se može kretati, razmišljati, pohađati svoje stado.

Da nije dušu vojvotkinje i njezina svetoga prijatelja bila zastrla malodušnost zbog potonule nade što su je bile rodile riječi staroga čovjeka u Lurdu, i koja je možda malo nerazborito bila podržavana, ovaj bi ih razgovor bio razveselio. Objed se toliko otegao, s razloga što su se izumi redali za izumima, da je gospodin ozeronski župnik pogledavši na sat skočio: bilo je posve nemoguće stići na jedini vlak kojim bi se mogla povratiti vojvotkinja, Marija i on. Drug mu je bio toliko dočekljiv koliko i govorljiv, pa mu ponudi

sobu u koju prima prijatelje, a gospođe će morati naveče k abrekavskim mlinarima, koji će se vrlo obradovati, jer osjećaju tako veliku privrženost prema gospodinu ozeronskome župniku. Ovaj pođe dakle popodne s Benignom i kćerkom joj u posjete Argentincu i njegovoj ženi. Ovima je to vrlo laskalo, a postadoše ljubežljivi, kad doznadoše, u par riječi što im župnik šanu na samu, da je baš vojvotkinja bila ona što je darovala ogrlicu iz koje je nekoliko bisera tamo daleko njih obogatilo, a ovdje njihove roditelje spasilo od propasti.

Mlinar je motrio ovu ženu tako jednostavna držanja i još tako lijepa ali bolna lica, te je jedva mogao vjerovati da je ovo ona vila koja je, jednom kretnjom, otvorila pred njim more i američko blago i nad potokom postavila one vitlove s kojih su u ovaj čas prskale pregršti kristala kojima se Marija smiješila.

Benignu je već stari abrekavski župnik bio nekada obavijestio o tim prvim velikim djelima milosrđa što ih je učinila biserna ogrlica, nu ona se nije toga napose sjećala. Gospodin je ozeronski župnik bio u sve upućen, ali joj toga dosad nije nikako spominjao. Nu videći gdje, toga dana, izgleda tako žalosna, htjede joj povratiti nešto radosti u srce, sjećajući je na dobra djela što su proizašla od nje. Stoga je zovne nasamo pa će joj:

— Sreća ovih ljudi, njihov veseli mlin, vodopadi sa svojim biserjem, eto to su plodovi što ih dade Promisao od vaše ogrlice. A zastalno, nisu to jedine blagodati one darežljivosti. Ona je poravnala velike nedaće, pače i samu sramotu beščasnosti.

— Šta mi pričate, gospodine župniče? Je li to moguće?

— Što ovdje vidite prvo je djelo vašega biserja, što ga je izvršio naš sveti abrekavski prijatelj.

Veledušna i kako nije voljela uživati u uspomenama na dobra djela kojih sada ne bi mogla ponoviti, svrne ona razgovor na drugo, pa će mlinarici:

— Gospođo, mojoj maloj njemici veliko je uživanje bacati kokošima žito, a vaše su tako lijepe. . .

Čestita žena nije dala Benigni da do kraja izrekne svoju želju. Opaše djevojčicu pregačom koju podigne da bude kao džep, da ga napuni kukuruznim biserjem.

Kokoši dotrčaše kokodačući. Mimi uzme bacati, u svjetlosti, sjeme pobrano sa zlatnih žezala lijepe ljetine. A kad je Benigna vidje onako razdraganu, osjeti u svome srcu beskrajnu nježnost, ali i onu bezimenu žalost što obavije majku na podnožju križa njezina djeteta. Nikad nije bio sjajniji dan od onoga svibanjskoga. Rekao bi da ga je Stvoritelj izvadio sa dna vijekova, da ga je očuvao od pokvarenosti što sve više predobiva našu palu prirodu; da ga je islikao onim istim suncem u sjeni kojega je počivao Booz, i koje je titralo na golemim slikama biblije što ju je ljubio mališ koji postade pastirom u Abrecave-u, koji ovdje preminu i počiva.

Obronci su se doline isticali kao mozaik od dragoga kamenja, s kojim se može porediti samo opojna radost zelenih zraka, blistave trave, u ukočenosti novoga mjeseca livadnjaka. Mlinari su znali da putnice mogu otputovati istom sjutra ujutro, pa, prije

nego će ih iko zamoliti, posve uslužno ponudiše sobu Benigni i Mariji i prihvatiše zgodu te, iste večeri, s njima zaustaviše na večeri gospodina župnika ozeronskoga i abrekavskoga Ne htjedoše im odbiti ponude, toliko je tim dobrim ljudima ovo bila lijepa prilika da iskažu zahvalnost darovateljici biserja, i tolika im je bila čast da ona prihvati poziv.

U Abrecave-u se kasno večera, to više jer su, u ovo doba, djevojke zabavljene poljskim poslovima, pa istom kad se vrate sa sjetve bace žurno na glavu rubac, da idu na svibanjsku pobožnost.

Popodne prođe polagano, u razočaranju: nadali su se do tada da će se zbiti to ozdravljenje, a da ne htjedoše toga ni sebi pravo priznati. Ako i jest gospodin ozeronski župnik opet pošao na grob svoga učitelja, Benigna se i Mimi više tamo ne navratiše, već se šetahu po toj jasnoj svjetlosti što je gorska cesta, čekajući na blagu svibanjsku pobožnost.

Napokon zazvoni zvono. Takova nježnost padaše s vrhova! Nije tu bilo gromovnoga Sinaja, ne, bio je to Tabor gdje pastir privija na srce malu bolesnu ovčicu. Svježina izvora nastupi iza sunčane žege. Srce se Benigni i gospodinu ozeronskom župniku stiskalo kao da će da pukne, pred onim seoskim oltarom na kojemu je nekada služio veliki pokojnik čiju su uspomenu štovali. Na taj je isti oltar, gdje je stolovala ona koja je zdravlje bolesnika, svećenik i pjesnik za vremena svoga službovanja dva puta na godinu vješao uski vijenac što je nekada vjenčao čelo njegove miljenice.

Na harmoniju kao da je jecao lahor više nego pjesme, koje su sačinjavale priprostu svečanost zajedno

s litanijama, s jednom deseticom ružarja, s nekoliko zapaljenih svijeća, s obiljem ruža i božura te s blagoslovom. Gospodin je ozeronski župnik klečao posve blizu Djevice na hrastovu klecalu, na kome je vrlo često gledao nagnuta svoga zaštitnika, pa je u sklopljene ruke zakopao lice, da sakrije suze. Benigna je nesvijesno prebirala čislo. Mimi je radoznalo motrila kipove i svijeće.

Pobožnost se svrši, a uzvanici pođoše u mlin gdje su mlinari, stari i mladi, u malo vremena priredili najodabraniju večeru, gotovo i previše. Nu vojvotkinja je bila dosta dobrostiva da je dirne prijazna pozornost, na kojigod se način očitovala.

Bilo je blizu deset sati i sjala je krasna mjesečina, kad ustadoše od stola i pođoše pod orahe na kavu. Domaćin im je pripovijedao o svome životu u Americi i tumačio je gospodinu ozeronskom župniku kako bi se mogao obogatiti sin staroga bilježnika.

U to vrijeme onih četrdeset zrna bisera, i opet se preobrazivši, započe se sjajnije nego obično blistati u abrekavskome potoku. A nije se biserje iskrilo u noć nad novim vitlovima, nego malo podalje od najstarijega kola, što ga ostaviše kao pobožni spomen na prijašnju građevinu.

Mimi, izmaknuvši na čas majčinu oku, sjedne na strmu obalu naspram pramenima vode što je tekla po mahovini. Posmatrala je biserje kako se odsijeva. Električno svijetlo, tamo dolje, u novoj građevini odakle je štropot pokretnih strojeva dopirao do djevojčice, nije bilo onako blago poput mjesečine na kapljicama vode što je prskala od staroga, odsele nepomičnog kola.

Njemica je motrila bisere što su se iz Oceana bili digli k nebu, a sad su se spuštali u mlazu brzoga abrekavskog potoka. O, kako bijahu krasni! Kako su zabliještili djevojčicu! U njima se igralo noćno sunce. Lijepo je gledati vodu gdje u podne kroz nju prodiru zrake, nu kako je milo gledati ono draganje s kojim je proniče mjesečina! Ko nije pio na izvoru te drhtave modrine? Kakvim li je bisernim sjajem obojila ovo žitko zrnje! Ne bi ga Mimi, pametno sjedeći na rubu obale, mogla razložiti, nego mu se je smiješila u sjeni i ispoređivala ga sa njegovim sestrama što ih je, tu i tamo, gledala nanizane na ogrlicu. Rekoh tu i tamo, jer kako bi djevojčica doznala za dragulj što ga je majka dala abrekavskome župniku, prije nego se ona rodila? Ne, nego je mislila na one nedužne ogrlice što ih svako dijete naniže od sitnoga stakla iz škatulje za igračke.

Suze joj se gorskoga potoka pričiniše vrednije od svih stvari što ih je dotada gledala u svijetu. Pa kako i ne bi? Nije li se u njima prelamala ona neiskazana svjetlost što ushićuje pjesnike i djecu?

Sve do žila jasena, pod kojim je Mimi sjedila, prskanje je vode što je rosila po mahovini nevidom rasprostiralo jezu. Oj, što je sve sakrivalo ovo biserje! Ponajprije onu tugaljivu večernju slavuljevu zoru što je zadrhtala na terasi rodnoga dvorca abrekavskog pjesnika, kadno se djevojka Cecilija, kretnjom tankih ruku, s njim vjerila; zatim izlazak onoga drugog sutona, što se je u Chanteluzi razlio po tratini, kad je Benigna, otvorena prozora iza usjala dana, svoje molitve predavala širokom zamahu stihova što ih je slušala kad su ih pred njom čitali.

Nu što je znala Mimi, osim da je ova voda blistava i svježa i da njezina slatka majka čevrlja iza večere, malo dalje od nje, s čestitim ljudima? Kako joj je bilo lijepo ovdje, na travi što ju je gladila svojim rukama! Ah, nije bilo, ne, žao njoj, maloj Mimi, što nije ozdravila, kao što je to žao bilo mami i gospodinu ozeronskom župniku. U onaj je čas bilo njoj sve jedno, što je nijema! Nije li biserna ogrlica gorskog potoka pjevala u noć?

Dođe napast. Oj, ove kapljice! Kako bi bilo ugodno uhvatiti ih nekoliko među prstima! Treba se samo spustiti niz ovu travu . . . Da vidimo . . .

— Mama!

Voda u koju je pala Mimi nije bila duboka, ali ju je ustravila.

— Mama, mama!

Bila je sada bliže mlazu pa joj je voda prskala po licu i ona se oledenila od neizrecivog užasa.

— Mama! mama! mama!

Pod orasima je na livadi Benigna slušala gospodina ozeronskoga župnika. On je podsjećao mlinara na uspomene djetinjstva. Strahovita je gora, koje se hvatala noć, imala za ovu dvojicu ljudi samo materinsku nježnost.

Daleko je bučio vodopad i nadmašivao šum vitlova, pa je nadahnjivao Veronikina sina:

— Eno ondje smo brali sladić; a na onom je putu što se gubi u magli naš stari župnik rado brao bilje. Metnuo bi časoslov u svoju zelenu škatulju. Mislim da su mu one šetnje bila dvostruka izlika, da, što više može skrovito, plače, i da razmišlja.

— Kako, prigovori sadašnji abrekavski župnik, ali bez trunka zlobe, kako da se nije više otkinuo od stvari ovoga svijeta?

— Dragi moj brate, odgovori gospodin ozeronski župnik, baš je zato onako u samoći prolivao suze, jer je prekinuo sa zemljom. Rijetko se događa da je koji svećenik trpio zbog žene i djeteta što ih je izgubio. Međutim će vam ovaj moj drug iz mladih dana posvjedočiti da se naš sveti pastir nije vezao uza svoj lični križ; naprotiv, odbacio je svaki trag sebičnosti, pa je imao ovdje dolje samo jednu porodicu, ovo selo gdje nas je ljubio kao svoju djecu.

Mlinar potvrdi:

— Ovaj mlin u kojem vas imam čast primiti, dobro! ovaj mlin, vi znate komu i čemu imam zahvaliti, da stoji ovdje? Vi znate, gospodine ozeronski župniče; vi znate da je pokojnik na dan vaše mlade mise došao iz grada i u sutani donio bisernu ogrlicu koja bi mogla otkupiti šest mlinova. Ako je privlačio srca, zar je dakle to bilo stoga te mu se povjeravaju nevolje da ih ublaži? Ako sam govorio odviše, kažite mi. Nu, kadikad, zahvalnost vas hoće da uguši.

I dobri Argentinac pogleda, izmjenice vojvotkinju, kojoj držanje ostade zatvoreno, pa abrekavskog župnika, koji, sklon na zanovijetanje, te ne shvativši tih riječi, preneražen upita:

— Ima biserâ u ovom mlinu? Kako? Ima biserâ u zgradi?

Bilo je biserja, biserja što je, u taj čas, rosilo kose male Mimi koja se bila okliznula po kamenju, i kojoj se odriješio jezik pa je sveudilj zvala:

— Mama! mama!

— Čudnovato, prozbori napokon mlinarica, rekao bi da neko zove od staroga kola.

— Mimi nije ovdje, primijeti Benigna, ali bez sjenke uzbuđenosti.

Kad su čule dozivanje, upute se obje žene k maloj jaruzi, ili ne baš jaruzi nego jami koja je bila obrasla travom, a spuštala se pet, šest metara.

Ondje, nedaleko od nerabljenog kola, opaziše malu Mimi koja se je zaman trudila da se popne uza stranu. Kad bi god pokušala, pala bi u vodu, koja joj je ovdje bila do pasa, pa bi vikala:

— Mama! Mama!

Taj je uzvik bio tako prirodan te je mlinarica, ne sjećajući se da je djevojčica bila nijema, samo mislila kako da je izvuče iz jame, a nije mogla da shvati majke koja je, poduzeta grozom, jecala.

— Ne bojte se, gospođo. Vidite, treba samo da siđem i pružim joj ruku.

Benigna ne odgovori. A dok je vrijedna žena lako dizala malu Mimi, majka se baci ničice, rukama unakrst, u pravcu onih dvaju grobova, većega i manjega, za koje je znala da su tamo dolje, i nad kojima se je s ljubavlju rasprostirao bojažljivi muk mjesečine.

Napokon privine k sebi svoje dijete, i ne prozbori ni riječi, stisnutih zubi. Osjećala je, pomamnom radošću, gdje joj do materinjega krila prodire hladna voda koja je tekla s odijela čudesno ozdravljene djevojčice. A ova je svojoj majci uzvraćala zagrljaj svom snagom malih ruku. Tražeći po svojoj pameti riječi što ih je čula od majke, kao i toliko drugih riječi što ih dosele nije

mogla izgovarati, prozbori još nejasno, ali nekim žuborenjem koje će se naskoro projasniti.

— Mama, s vodom od mlina, htjela sam ti napraviti bisernu ogrlicu.

O Božje vedrine! Tako iščeznu sva bol. Više nije bilo bolesna djeteta; nije više bilo tmurnoga dana gdje se je zbivao stari preljub; nije više bilo propasti; nije više bilo crnine; nije više bilo pjesme bola. Samo su velike kitice ljubavi, gdje je abrekavski svetac ispjevao Ceciliji svoju nadu, razastirale bez buke krila u Benigninoj duši. Noć se penjala. Penjala se i rasla. Poplavila je dražice u kojima je Bog stvorio blagost bijelih jarebica. A s noću se dizalo i širilo srce. A iz srca se izvijala molitva.

Mlinarica shvati napokon, pa potrči k društvu što je razgovaralo pod orasima. Dođu Benigna i Mimi. Svi su mučali. Nu, na cesti, začuje se korak. Prolazio je nekakav potukač, a samosami mu glas punio noć onom starom uspavankom, kojom su zatravljivali moje djetinjstvo:

Anđeo je minuo;
zadnji trak je sinuo,
modri ptić se vinuo,
ne čuje se glas ni jeka,
van što šumi brza rijeka.

Trinaesta glava.

U Ozeronu, u sunčanoj punini i veselju lisnatih krošanja šute čvrčak, drozd i kos i slušaju glas pjevača crvena lica s čeličnim naočarima:

Kad je najzad večerao
S braćom — učenicima...

Tako si ti, Gospodine, u noći posljednje večere, sjeo s nama za sto i nazvao si nas svojom braćom.

Lahor teče kao voda, lješnici se zaobljuju, ševarika, trava, metvica, zvončići leže razasuti po ulici. Ophod prolazi kao da se njiše. Noge djece sad zabrzaju, sad se ustave. Stijeg, na sredini ulice, naprijed kreće. Grane, odsječene jučer, još pune života, razastrle uza zidove zeleni zastor. Tamo dolje, žitna se polja koče kao veličajne trpeze:

Stari vazam svetkovao
S janjcem i presnacima...

Eno ružâ, slap ruža na uglu staroga zida, slap crvenih ruža, kanda je vatrom daždjelo. Eno dva lijera između dvije svijeće riđega plamena. Mala se mačka obavila svojim repom kojemu se kovrči vršak. A dobri pas, kojemu djeca dadoše počasni križ, motri povorku. Lijepi mu se kitnjasti rep miče tamo amo; malko je začuđen. Sve je to dijelak u okviru neba koje ne prezire nijednoga stvora, psa ni mačke kao ni ose štono pod hrastom zameće boj s kozorogom:

Kao hranu tad je dao
Sama sebe svojima...

Oj blaženi napjeve! Oj ti, koji se daješ, svojim vlastitim rukama, za jelo onima koje si izabrao; više nam ne preostaje nego da ostanemo u vječnosti. Čistoća! Pravilno udaranje bubnja, krič trubalja koji kao da rasijeca zrak, i pozlaćeni napis što ga čitaš na stijegu što ide naprijed neprestance, polako ide, i zakrčuje ulicu svom širinom svojih ruku: »Sinko, daj mi svoje

srce!« Evo ti ga. Uzmi ga. Nu šta ćeš s njim? Ti sam možeš nešto izvući iz njega, jer te ima u sebi, jer si ti uza nj tako pričvršćen da te ne može ništa od njega otkinuti a da ja ne umrem.

Tako osjeća i misli Benigna, za ovoga ophoda sa Svetotajstvom kojemu je htjela doći i pribivati s Marijom, prije nego ode u Pariz. Oj neiskazana radosti majke kojoj ozdravljeno dijete svoj glas, glas vrela, miješa s glasovima seoskih pjevačica! Mimi, odjevena u bjelinu, runi cvijeće. A vijenac što joj je na kosi a Benigna ga umiješno namjestila, to je onaj mali vijenac, za malo vremena uzet iz ozeronskoga župnog dvora, mali vijenac one druge Marije, pokopane u abrekavskoj pastirskoj samoći.

Naš Gospodin blagosivlje puk. Čuje se zvonce kao da je na ovome vazmenom janjetu, a onda samo zveckanje verižicâ od kadionica s oporim mirisom na pogaženom zelenilu. Mimi, mili ružin bokor, sipa kišu ružâ.

Kako je daleko ona žalosna, kišna noć, kadno je Benigna, prvi put, pokucala na vratima ozeronskoga župnog dvora!

Među pukom prepoznajemo prijatelje: poštaricu kojoj je suncobran zelen kao hrptenica u gatalinke, prsluk žut, a haljina siva. Zadovoljna je, danas, što je izmakla vječitoj navali preporučenih listova, drskosti oružnika na straži, prodaji maraka. Nije ona zakučasta sve ako i nosi vlasulju. Za nju je to čvrsta istina da u Nebu neće biti čangrizava i okrutna nadglednika, koji te onako iz neba pa u rebra zapita: Kad bi vam koji potprefekt naložio da povrijedite uredovnu tajnu, što biste učinili?

Ne, nema silništva raznih upravnika ondje, gdje je naš Gospodin, koji je tako dobar, tako željan da se ne ističe, pa se evo krije pod prilikom komadića kruha. Evo Benigne, evo i Veronike vazda velike, vazda dostojanstvene, u svom rimskom plaštu. Ona stupa pred skupom seoskih teta među kojima je i Marta, koja se je danas opremila još pomnije nego obično. Ako i jest škrta, ipak brižno pazi na sebe. Premda ima neku vrstu nabožnosti, slabo je se doimlju sveti himni i pjesme. Usto se pita zašto župnici nose na sebi toliko zlata. Spominje se ona, ponosom pomiješanim s gorčinom, da je i ona, prije godinu dana, sobom nosila čitavo jedno imanje, četrdeset i četiri tisuće franaka, što je po njoj abrekavski mlinar poslao gospodinu ozeronskome župniku. Ah! sigurno! onaj je Amerikanac morao dobro poznavati moje poštenje kad je onu svotu povjerio meni, a nije poslao poštom. Nu ja sam mogla ukrasti novce, pa u Montevideu kupiti posjed. Nisam ga kupila, jer nisam ukrala one svote. A nisu li mi morali darovati polovicu? Ili barem četvrtinu? Tako misli Marta, dok spjev S i o n g o r o[1]) trepti u srcu doline. Nanovo čuješ samo zveckanje verižica od kadionica. Opet Gospodin blagosivlje puk koji kleči. Gospodin ozeronski župnik, držeći objeručke teško Svetotajstvo, pokaza ga puku koji se, naskoro, svrsta u red i stupa. Napokon, ostavlja poljski oltar pun krcat ljiljanima i ide pod grimizno nebo što ga nose četiri mlada seljaka, a privjeske mu sa zlatnim resama pridižu stari načelnik, ljekarnik, doktor i trgovac.

U skupu što okružuje gospodina ozeronskoga župnika, vidiš uz Zefirina još i Polija, Polija koji je, ranom

[1]) „Lauda Sion".

zorom, ostavio svoju, napokon zakonitu, ženu, i obašao uz vodu potok sve do Ozerona da pogleda udice što ih je za jegulje sinoć zapeo. Izvukao je šest lijepih komada pa je tri darovao Veronici a tri postolaru.

— Zefirine! svarit ćeš ih sa isjeckanim češnjakom i peršinom. Ja ću doći da ti ih pomognem pojesti nakon ophoda s kojim volim ići ovdje nego u selu moje žene gdje nema ovako odlična župnika.

Plav povjetarac nadimlje nebo. Bubanj tutnji. Povorka ulazi u crkvu kojoj zidovi trepte. Naš Gospodin blagosivlje iznovice svoj puk. A dok se, oko podne, Benigna, Mimi i Veronika vraćaju u župni dvor, miris se posutoga lišća i cvijeća izvija na žezi dana. Blag je to bio objed, kod kojega se skupiše iza svečanosti. Veronika je posluživala, ne u onom duhu ropstva s kojim prečesto svijet isporeduje položaj što ga zauzima majka seoskog svećenika, nego u lijepom evanđeoskom smislu gdjè svaka čast pripada ženi koja se žrtvuje. Gospodin bi se ozeronski župnik veoma začudio, kad bi ga ljudi koji tačno paze na običaje društvenog ponašanja htjeli upozoriti da ne postupa obzirno s Veronikom, a ova bi se sva smela gdje se tako snizuje povlastica da se čovjek žrtvuje. Benigna je bila Pariskinja, ali je dugo živjela u bascijskoj zemlji, pa se nije čudila običaju što ga je isto tako našla i u Béarnu. Polijeve jegulje i tuka bijahu tijelovski objed. Veronika ih je donijela na zdjeli od fajanse koja je obradovala malu Mimi a Benignu je podsjetila na pobojene pjate u Chanteluzi. Majka se nije mogla da nasluša svoje male gdje sve to bolje govori.

Prije nego bi se čudesno ozdravljena probudila majka bi slušajući drozda poželjela da joj kćerka zorom cvrkuće kao ptica. Od one večeri kako je Mimi ozdravila u abrekavskom potoku, poče Benigna opet zadobivati onu vedrost što ju je bila prekinula drama u Chanteluzi.

Popodne minu u tamljanu i pjevanju u crkvi. Benigna i Mimi moradoše sjutra u jutro ostaviti Ozeron. Djevojčicu legoše rano u onoj istoj sobi gdje su, jedne večeri toliko različne od ove, dok je zvonilo mrtvačko zvono, primili nju i njezinu majku.

Sada, u vrtu gdje je gospodin ozeronski župnik sjedio sučelice prema Benigni, blijedi se mjesec dizao danu na izmaku. Svećenik zapita:

— Kad ćete biti u Parizu?

— Za tjedan dana.

Čulo se roptanje kornjaša. Nekakva ptica potrese lišćem. A onda, sve utihnu, samo se čuo zveket kuhinjskoga suđa što ga je Veronika spremala.

— Zna li vaš muž da mu je dijete ozdravilo? prostodušno upita gospodin ozeronski župnik vojvotkinju.

Ona odgovori malko oporito:

— Ne. Pa uostalom, šta je njega briga?

— Danas je Tijelovo, prozbori on.

Ona ušuti. On nastavi:

— Hostija je ravnicu napunila blagoslovom.

Ona je sveudilj ćutala. On nastavi.

— Mi smo u Gospodina uronjeni koji je ozdravio vaše dijete. Što ćete vi učiniti za Njega?

Čuo je gdje je Benigna u sjeni uzela jecati. On će opet:

— Pogledajte što je Bog učinio od šake biserja što ste ga vi dali jednom skromnome župniku. On je učinio da to biserje propjeva na ustima vašega djeteta. Ona u ovaj čas spava, ali će sjutra ujutro na njezina usta poput biserja, navirati iznovice slovke u molitvi joj, u riječima ljubavi što će vam ih govoriti. Što ćete vratiti onome koji je sve to učinio?

Ona je tvrdokorno šutjela.

— Znajte, veli on, da mi je vaš muž pisao. On zna da vas ja poznajem. On se još uznemiruje radi vas i radi svoje kćerke i potajno se propitkuje kod vaših prijatelja u Béarnu.

— Pak? prozbori ona, ne plačući više.

— Ona ga je ženska, s kojom je živio, ostavila, jer joj je dosadio bolesnik koji je posve propao.

— Bolesnik? zapita Benigna.

— Ima godina dana da je uzet, uslijed razvratna života.

Povrijeđena, ona je već shvatila:

— I takova muža hoćete da vratite njegovoj ženi?

— Ne radi se o ženi, ili, barem, radi se samo o kršćanki u ženi.

Ona je još zatomljivala jecanje.

— Zašto, gospodine župniče, tako iznenađenje? Ako ste već neko vrijeme znali za nakane onoga nesrećnika, zašto ste čekali do ovoga časa da me o njima obavijestite?

— Očekivao sam savjet od Gospodina.

— Gospodin vam je dakle progovorio?

— Progovorio mi je one noći, na abrekavskoj terasi, dok je vaše dijete vikalo za vama glasom što mu je bio podaren.

Ona ne progovori ništa. A on će:

— Možda mi je još govorio na usta jednoga prosjaka, ali, još sigurnije, on sam u sjaju ovoga dana što iščezava. Nije uzalud bila danas podignuta Hostija nad ozeronsku zemlju.

Benigna se sjeti jutrošnjega ophoda. Ugleda mali vijenac od bijelih ruža, nevini zatiljak male Mimi koja je klečala dok je Isus Krist preticao iz punih duša. Ona izusti samo jednu riječ:

— Da.

Sada je on zaplakao.

Zamoli je da pođe za njim. Povede je u onu istu sobu gdje ju je gledao kadno se je po novembarskom nevremenu nasukala i morala ostati u župnom dvoru. On zapali svjetiljku. Ondje je još uvijek bila slika abrekavskoga župnika, a nad njom bijeli i uski vijenac što je netom obješen na staro mjesto. Benigna uzme motriti asketski lik preliven natprirodnom radošću. Slici nije manjkalo značaja. Djelo, valjda, kakva štovatelja koji je putovao tim gorskim krajem. Božji je čovjek u jednoj ruci držao istrošeni časoslov; u drugoj neiskazano modri cvijet bez stabljike, koji se zove vladislavka.

Gospodin ozeronski župnik pođe k stolu, otvori ga i izvuče svežnjić

— Evo, prozbori on Benigni, ovdje je račun o biserima do danas.

Ona se nasmiješi.

Bila je to neugledna, uredno vođena bilježnica. S početka drhtavo pismo svećenika pjesnika koji je preminuo u abrekavskoj samoći. Kao da je kret njegove drhtave ruke pokrivao blagoslovom prvih sedam godina, od 1884. do 1891. Iza toga je slijedilo kratko i čvrsto okruglo pismo gospodina ozeronskoga župnika. Pored velikih je blagodati, kao što su otkup mlina, put mladoga mlinara u Argentinu, naknada štete za načelnikova sina, njegov put i opskrba, bio naveden čitav niz manjih pripomoći. Reci su bili pravilno iscrtani, na njima ukupne svote, prenosi, upotreba svotâ, ponovna upotreba drugih, izvadak podignutih dohodaka, iskaz vrijednosnih papira. Svaka je ta milostinja živjela, a nije bila nikada suhom brojkom ni gospodinu abrekavskome župniku a isto tako ni gospodinu ozeronskome župniku. Ono je dobročinstvo predstavljalo siromašnu staricu pokraj ognjišta, a ono drugo opet klimavi krov pod krošnjom hrasta. Imena su iz ozeronske ravnice nanizana iza imenâ abrekavske doline. Ali gospodin župnik ne spomenu da, u stolu, ima i druga bilježnica gdje su isto tako nanizani mnogi milodari što ih je davao iz svoje novčarke.

Benigna ga je gledala gdje lista račune o upotrebi biserja. Nagnula se k pismu pokojnoga župnika pa je čitala na primjer:

...Gđa Lamaysou dobila je, 3. prosinca 1884., za put i boravak u Bayonni, gdje joj je operiran dječačić, svotu od stotinu franaka, t. j.	100.—
...Gđa Bonnecaze dobila je, 10. ožujka 1885., prigodom rođenja šestoga djeteta, pripomoć od stotinu franaka, t. j. . . .	100.—

...G. Prat dobio je, 1. lipnja 1885, za nabavu ortopedskoga aparata svotu od osamdeset franaka, t. j. . . . . . 80.—

...Gđa udova Loustau dobila je, u ova tri mjeseca, 12 karata za meso u ukupnom iznosu od petnaest franaka i trideset centima, t. j. 15.30

...G. Nougué dobio je, 15. travnja 1887., svotu od šezdeset franaka, da olakša liječenje svoga dječarca u Salies-u, t. j. . . . . 60.—

...Gđa udova Maysonnave dobila je, 9. travnja 1888., svotu od jedanaest stotina franaka, koliko je vrijedio par volova što ih je ubio grom (nije bila osigurana), t. j. . . . . 1100.—

...Gđa Carrère dobila je, kroz godinu 1890., za mast i za cokule, svotu od šezdeset franaka i trideset centima, t. j. 60.30

Među listovima je tih računa bilo ostalo nekoliko gorskih cvjetova: po jedan od borovnice, perunike, maginje, maslinice, brđanke.

Sad se je sadržina bilježnice nastavljala rukom gospodina ozeronskoga župnika:

...Gđa Nabarrot dobila je, 1. siječnja 1892., za isplatu duga da se ugne zaplijeni, trista franaka t. j. . . . . . . 300.—

...Porodica Pédehontàa dobila je, 4. oktobra 1893., kao pripomoć za pokčerenje sirotne bolesne i nedorasle nećakinje trista franaka, t. j. . . . . 300.—

...Gđa Lucassou dobila je, 21. kolovoza 1893., za boravak u Daxu, stopedeset franaka, t. j. . . . . 150.—

I tako dalje, sve do lipnja godine 1898. A u prošloj je godini zabilježena tačno svota od četrdeset i četiri tisuće franaka, glavnica i kamate, što je povratio abrekavski mlinar.

Benigna se ponovno nasmiješi, pa će:

— Vi dakle hoćete da ja na svoje oči vidim tisuću dobrih djela što ih je učinio gospodin abrekavski župnik i vi?

Sada se on nasmiješi pa odvrati:

— Kraljevstvo je nebesko još slično trgovcu koji je tražio dobre bisere. Da smo ih mi našli, to vidim. Ali vi ste ih dali. Vama je dano da učinite sve ovo dobro. Što ćete vi dati Gospodinu koji vam ga je vratio dvostruko kad je izliječio vašu kćer? Ne preostaje vam više nego žrtva same sebe.

Ona pogleda gospodina ozeronskoga župnika, a onda sliku abrekavskog sveca. Napokon reče:

— Ako se radi samo da se ja žrtvujem, to je malenkost, i to je već učinjeno. Nu tu je i Mimi, a mi smo se već i tako morale stisnuti! Kako da preuzmemo na se brigu za bolesnika koji nema nikakvih sredstava, ili, bolje, kako ćemo živjeti?

— Koliko imate?

— Pet tisuća franaka rente. Od toga mi otac i mati daju tisuću i pet stotina franaka, otkidajući sebi od usta.

— Bi li vam bilo neugodno nastaniti se u Lurdu?

— Kad se to ne bi ticalo i mojih roditelja, koji neće više iz Pariza, ja bih se s mojom Mimi tamo nastanila.

— Poznajem u Lurdu sklonište u koje bi vas sve troje primili.

Benigna se naglo trgnu kao da je htjela da upita. Vrijedni gospodin ozeronski župnik nastavi mirno:

—. . .U koje bi vas sve troje primili, to jest vas, vašega muža i vašu kćerku, i to uz plaćanje koje bi malko samo premašivalo vaša sredstva.

— Malko samo, promrmlja Benigna, ali. . .

— Tu su i biseri.

— Ako i jesam u stisci, bilo bi mi veoma neugodno da neke od njih uzmem za svoju porabu. Ja sam ih dala tako rado!

— Ne treba da ih natrag uzmete. Oni znaju činiti dobro a da se ne smanje. To su mudre djevice.

— Pa kako? upita Benigna koja se slabo razumjela u poslove.

Gospodin ozeronski župnik otvori računsku knjigu, pa će:

— Evo što ostaje u blagajni, otkad je povratio dug dobri abrekavski mlinar, odbivši ono što sam izdao da platim neki manjak, da jednoga mladog čovjeka smjestim u Americi, pa još da ovome i onome pomognem u potrebi. Vidite da je četrdeset zrna bisera netaknuto. Prihodi od glavnice, kojiput porast cijena, pogdjekoja prodaja, izjednačili su i preko svega. . .

— Gospodine župniče, vi mi govorite jevrejski, primijeti Benigna.

— Istina, gospođo. Bolje je da vam kažem da biserje može svake godine povećati vašu malu rentu, a da se ne raspe i ne izgubi. Ono je radilo kao evanđeoske vjerne sluge koje su dobro uložile svoje talente.

On stavi bilježnicu opet u pisaonik i zatvori ga izvadivši iz njega jedno pismo. Benigna prepozna, na omotu, rukopis svoga muža. A on će joj:

— Ponijet ćete ovaj list u svoju sobu i vidjeti šta piše. Što mislite o tom reći ćete mi istom sjutra, prije vašega odlaska, poslije mise. Uzmite ga, a evo i ovo.

I pruži Benigni bakreno, istrošeno propelo.

— Ovo je bilo staroga apostola, čiji je zagovor, zacijelo, pomogao da je Marija ozdravljena. Kad budete čitali ovaj list bacite kadikad pogled na ovaj križ.

Vojvotkinja je malko drhtala idući u sobu gdje je Marija, kruta, crvenih obraza, spavala sretnim snom. Među djetinjim je usnicama provirivao zub poput bisera. Benigna spusti zaklon na svjetiljci, poljubi noge Spasitelju, pa uzme čitati dugu poslanicu svoga muža.

Bila je upravljena gospodinu ozeronskome župniku za kojega je vojvoda, po prijateljima, saznao da je vrlo naklon njegovoj supruzi. Rukopis bijaše nesiguran. Odmah je u prvim recima molio da se saopći Benigni ova spomenica, zapravo iskrena optužba sama sebe. Ovlašćivao je gospodina ozeronskoga župnika da je slobodno pokaže komugod hoće, pa i samo zato da odvrati drugoga od puta na koji je sam bio zalutao. U toj je poslanici bio neki čudni ascetski prizvuk. Kad je pozorna čitateljica dočitala do treće stranice i uzela da će

je okrenuti, ukrade joj se lagan povik. Iz lista ispade fotografija, fotografija Jeanova koji je ne bijaše priklopio da pobudi na samilost, jer bi se to kosilo sa svom sadržinom, nego da pokaže što je od njega postalo. Nije to već bilo ono lijepo lice, što je tik do lica njegove zaručnice drhtalo, nad izvorima Chanteluze, u tekućem ogledalu. Nu toliko je oblaka već proletjelo nad zdencima, toliko sjena nad Benigninom dušom, te joj se u tišini, nehotice, iz srca vinuo poklik: — Ah, kako ga ljubim takova!

Vojvodi nije onda bilo više od trideset i devet godina, a ni na slici nije možda pokazivao da ima više: ali kakovo obličje preobraženo bolju! Slika je bila načinjena nedavno a olovkom je bilo napisano i mjesto odakle je potekla: Cannes. Na smrt bolesnoga je vojvodu snimio neki prijatelj. Soba u kojoj je Jean bio tako na slici predočen, otvarala se je, puna svijetla, prema vrtu gdje valja da je zamirao žamor mora. Ležao je na naslonjaču i visoki mu se je stas činio tako još veći. Bio je odjeven u posve jednostavno odijelo, kako se je priličilo njegovoj savršenoj otmjenosti, obrijan po englesku, a meke su mu i guste, ali većinom bijele vlasi padale na lijevu stranu čela što se od bolesti isticalo nad upalim sljepočicama. Na nogama su mu bile lake cipele. Nu nije ovo biće kojemu je duša bila zatvorena još samo u krhku ljusku gledalo kroz suncem obasjan prozor. Izgledao je tuđ onome žaru neplodnog svijetla što ga je obavijalo i koje je poigravalo ponad crnih valova lijepa vremena, a mirisalo je po eukaliptu. Jean je ustrmio u propelo pogled koji ne laže. Umornim je kretom mršave desnice držao

svoga Boga u ruci. Osjećalo se da je ovaj čovjek prizvao u pomoć zadnje sredstvo, Prijatelja koji se vraća na prvi znak onoga što ga je netom bio obasuo pogrdama. Dok je Benigna promatrala ovoga čovjeka koji je posjedovao njezinu bujnu i pjesničku mladost, u njoj se uzbudila dirljiva smjesa tjeskobe, samilosti, osvetljivosti i ljubavi. Nu šta je on radio ondje? A tko će, pitala se ona, tko će sada mjesto nje, mjesto supruge koja dvori i tješi, ući u ovu hotelsku ćelijicu s jednim ormarićem na kojem se je dizao malen oltar lurdskoj Djevici? Nu ova ju je umirila. Gdjegod je ona, sotona bježi, vraća se mir kao lahor u paome, onakav kakav se je ovaj čas blago šuljao u Benignino srce.

Jean je, zbilja, u listu spominjao ovaj boravak u Cannes-u kamo su ga žurno poslali liječnici. A uz ostalo je razlagao: „Moje se žalosno, ali blaženo obraćenje, zbilo prošle godine. Ja nisam donio natrag Bogu ništa van ružno, to jest sam sebe. Zbilja, ništa plemenito nije ravnalo povratkom rasipnoga i bolesnoga sina. Da se tegane ovo tvrdo srce, da se istrgne iz mene krič, trebalo je da ode ona pokvarena djevojka koja me je ostavila a da ni najmanje nije za mnom požalila, a ja sam je, naličenu poput staroga idola, volio odabrati nego mudrost, nego čistoću.

„... Danas mi je zauvijek zabranjeno da se obradujem onoj savršenoj družici, od koje samo hoću da na pragu smrti zamolim oproštenje; sada osjećam sve što je nju približavalo k pravoj ljubavi i sve što je mene od ove udaljivalo.

„Navika lako ubirati sumnjive plodove, navodi onoga koji se zaručuje te misli da će mu djevica što

mu je prikazuju pružiti samo ljepšu zgodu da okusi jednu slađu vrstu. Kako se vara! Priznajem da sam osjećao nešto kao sram u Chanteluzi prvoga dana kad sam, nakon zaruka, nježno metnuo Benigni ruku na rame a ona me gledala smiješeći se. Bih li priznao? I protiv svoje volje sam se odbijao od one zdrave ljepote, što je nisam mogao potpuno užiti, ne mislim dakako njezina tijela, nego njezinu novu dušu. Ona me je zbunjivala. Osjećao sam da je ona suho, nepatvoreno zlato i pojmio sam da bih morao biti njezina kova, da je posve pravo upoznam i procijenim prema čitavoj njezinoj vrijednosti. Ah, zašto se ne pokušah očistiti, kao što je kršćaninu vazda moguće? Ali koliko ljudi, kad se približava ovaj tako veliki sakramenat, misli na čestu i pravu pričest koja, u tiganj srca, spušta onu vatru što joj ne odolijeva nikakova pokvarenost? Istina! kadikad sam zajedno s Benignom pristupio k stolu Gospodnjemu. Nu, smijem li kazati da sam to radio gotovo samo iz puke učtivosti? A ako je plamen kojim je gorjela zaručnica imao nešto od onoga djevičanskoga ognjišta koje je s Neba u nju salazilo, plamen što je mene palio, dolazio je odozdo."

Završavao je:

„...Međutim koja korist da, danas, razgaljujem ono golemo zlo što me je bacilo onamo kud sam pao, pred onom koja mi ne duguje ništa, a ja sam je podlo i okrutno uvrijedio! Ja se ufam samo u smrt koju ću primiti u samoći gdje imadem barem radost da trpim, gdje je sva moja strast namijenjena mojoj žarko ljubljenoj ženi i dragoj bolesnoj kćerci, u ovome izranjenom Kristu."

Benigna pritisnu na usta suzama natopljen rupčić, da uguši jedan od onih jecaja kojim se čini da božanskom ljubavlju duša biva otrgnuta od tijela. Zidna njihalica, koja je prikazivala žetelicu, odbi dva sata, a mala Marija, u snu, glasno reče:

— Tata...

Četrnaesta glava.

Zdenac je tekao u Abidosu, oko tri milje od Ozerona. Tekao je dva koraka od gostione. Tekao je hladan na podnevnoj žezi. Tekao je u mirisu zelenila koji se je isparivao iz potoka što je od njega nastao. Tekao je stotinjak metara od gorske potočine nalične na širok plavetan put. Tekao je nedaleko od baršunaste prašine, koju je nagomilalo lijepo vrijeme na cesti. A na toj je cesti kraljevala tišina, i na njoj si vidio magarca i mazgu gdje, bez gončina, spuštenih glava, vuku duga kola koja su se sva blistala od svakovrsnoga posuđa što se u njima vozilo od kuće do kuće: velike žlice, tave, kotlovi, trenice za sir, čuture, peruške, spužve, metlice — i šta vam ja znam? A najveći je ures ovome putujućem izlogu davao mirni lav, sličan smeđezlatnoj mahovini, stojeći usred prostranog šiljastog i zelenog lišća, pod neumolnim nebom — sve to prikazujući krajolik saga što se prostire pred krevetom, a sada je visio razmotan duž kola. A trgovac je bio Poli.

Poli, četrnaest godina nakon smrti Zefirinova pijetla. Poli, već deset godina vrijedan pokućarac; Poli koji se je svratio u gostionu da založi koru hljeba, dok se vani njegova najveća tava ljeskala kao sunce u Antilama.

Uto je niz brežuljak sa cvrčcima silazio pješak znojan, s rupčićem oko vrata, stazom što se pružila od lagorske crkve do abidskoga mosta. Putnik uđe u gostionu u kojoj je blagovao Poli. Donesoše mu poprženih jaja, posoljen guščiji but, krumpira, zelene salate i bocu vina, kojega on polovicu ponudi Poliju, a ovaj već nije znao kako bi se dosta zahvalio, i to tim srdačnije što je pronašao da ovaj neznanac opaljena lica, velike brade, ima isto obilježje kakovo ga je zanijelo kod onoga misijonara što ga je, prije trinaest godina, u Lurdu bio odabrao za ispovjednika.

Negdašnji je pijetloubijica nosio kapu s vizirom, dugu bluzu, vezene papuče na kojima je bio izvezen manji lav, ali iste naravi kao i brat mu izložen na suncu, pred vratima, na onome predkrevetnjaku.

U gostionu uđe nekoliko seljaka, pokažu Poliju nešto riba bjelica što ih baš uloviše, gucnu i iziđu a za sobom ostaviše miris rijeke.

— Ima uvijek riba u Abidosu? zapita snažnim glasom jaki čovjek zagasita lica.

Poli, koji je objedovao kod drugoga, stola uze voljko raspredati o raznim mekama što se upotrebljuju u ovo doba, kao što su: crv, varena pšenica, skakavac, sir, staklene i konjske muhe, modri hrušt s obale i naskoro crna murva. Skakavac je izvrstan, ali s njim moraš biti oprezan, udicu moraš spustiti straga iza repa klenu tako da se ovaj, iznenađen, okrene i u jedan mah ščepa kukca, a obalnoga hrušta treba zakvačiti tako da mu hrbat bude dolje, jer osobito njegova krila privlače pastrve. Čudesno djeluje ova meka u Ozeronu na ušću rječice u gorsku potočinu.

— Kako gospodin ozeronski župnik?

— Vi poznate gospodina ozeronskoga župnika? začudi se Poli.

— Dašto, veoma dobro. Poznavao sam ga nekada, pa i još neke iz ovoga kraja. Koliko godina može biti sada ovome svetom čovjeku?

— Bit će mu oko pedeset i četiri godine.

— Je li mu majka još živa?

— Umrla je.

— A doktor?

— Stari doktor? Umro je.

— Bio je tamo i neki krpo, Zefirin?

— Živ je. Bit će mu šezdesetak, ali je živahan. Žena ga zna razbjesniti. Češće mu kažem ja, već prema prilikama: Zefirine, ostavi smolu i krajač; na brežuljku, među borovima, ima čitavo jato jarebica. Ili opet: Nad lendreskom šumom kruže golema jata golubova grivnjaša. Ili: Na obali Baise ima sivih pataka i zelenvoljaka. A drugda: Puževi pružaju rogove, izlaze iz zidnih rupa, uredit ćemo da se dobro isposte, a onda ćemo ih jesti s octom i zaliti lahurkadskim vinom A Zefirin otare ruke o kožnu pregaču, nakašlje se, izgrdi ženu, samo da nema ona kada izgrditi njega, i pođe sa mnom.

— A šta je sa ljekarnikom?

— Preminuo je, ali je lijepo udao kćer. Pošla je za vlasnika jedne mljekarne. Ne boje se njih dvoje posla, i kad jednom muža nije bilo kod kuće, vodila je ona sama na stanicu magarčića pod kolima s maslacem. Već su trinaest godina vjenčani. A što mislite, gospodine, koliko djece imaju? Devetero u trinaest godina; a ne mislite da se je ženica izobličila. Ima joj trideset i

tri godine. I sad je kao karanfil. Muž joj je snažna ljudina.

— A vi, prijatelju, koliko imate djece?

— Jedno.

— A što se zbilo s trgovcem koji je nosio zlatne naočari?

Poli uzme pozorno motriti putnika koji tako poznaje ozeronsko stanovništvo. Došlo mu da postane nepovjerljiv i da se ogradi nekim oprezom, ali ga u zgodan mu čas pružena cigara iznovice razgali:

— Gospodine, vi ste vrlo ljubezni. Moram malko pogledati je li moja sprega u hladu, ili je vratiti u hlad... Evo me... mislim da hoćete da kažete Robignona, koji nam je htio podvaliti da ima naočari generala Faidherbe-a. Umro je. Pojeli su ga mravi.

Neznanac se nasmiješi i pripita:

— Dakle je umro u Africi?

Poli ne shvati pa nastavi:

— Odviše je volio med. Kroz dugo je vremena, noću, s maskom na licu, oboružan žlicom, išao i harao košnice staroga poreznika, a niko nije na nj sumnjao..

— Da, zbilja, a stari poreznik?

— Umro je i on.

— Pa što bi dakle s medom?

Dugo se držalo da to nekakav noćni leptir uzbunjuje košnice. Nu, jednoga jutra, zaskoči Robignona med.

— Hoćete da kažete gospodar?

— Ne, gospodine, med Robignon bio pijan od meda A kad se je onda vraćao s krađe, zaspao je u grabi natkrivenoj živicom u kojoj si bijaše otvorio potajni prolaz da može do roja. Ondje ga, iza tri dana,

nađoše mrtva. Isprvice se držalo da je to nekakav crnac Pčele su ga poznavale, pa su ga i poštedjele, ali su se mravi bili pomamno bacili na njegovo smolavo obličje.

— A je li uvijek ista poštarica?

— Uvijek, gospodine. Pače moj sin, kojemu je osamnaest godina, radi kod nje, jer bi nakon vojništva rado postati listonošom.

— A Marta? Marta, ona stara lakomica?

— Oprostite, gospodine putniče, ne govorite previše rđavo o njoj; ona je moja.

— Šta? Vi da ste njezin muž? Ali njezin muž nije bio takav! Mi ne govorimo o istoj Marti.

— Da, gospodine, o istoj lakomici. Ima pet godina da sam obudovio, kad mi je umrla žena koja je i sama bila udovica iza crkvenog stražara u Toulousi. Obudovjela je i Marta, pa sam se s njom oženio. Vazda sam mislio da me prezire, mnogo sam od nje podnio za života joj pokojnoga muža. Ali poslije vidjeh da sam je ukrotio. Razmakli smo samo za jednu godinu. Ja sam mlađi od nje. Mislim da mi se živine muhaju... Nije... Ali je ne mogoh izliječiti od njezine gramzljivosti. Gospodin me ozeronski župnik, dobar kao kruh, malo poslije moje prve ženidbe opskrbi ovim putujućim dućanom. Onda sam bio otišao iz Ozerona i nastanio se u jednom bližem selu, gdje je moja žena trgovala srdelama i sapunom. Kad sam se oženio drugi put, povratih se opet u Ozeron, ali sam se dobro čuvao toga da bih napustio trgovinu. Pa bilo je to i dobro. Ona me gavanka, jer ima ona pjeneza, vidio sam ih i brojio uoči našega pira, ali ne znam gdje ih je sakrila odmah sjutradan, ona me sili

da se hranim dohotkom od moga suđa. Ne dobivam puno. Najbolji mi je dan kad prodam lava. Jeste li ga vidjeli, gospodine putniče?

— Da, prijatelju. Vi sigurno mislite onaj veliki predkrevetnjak?

— Na jednom komadu zaslužim dva franka.

— A kad ga prodate?

— Imam uvijek isti uzorak.

— Dakle se ne slažete najbolje sa svojom ženom?

— Obzirom na njezinu lakomost.

— A niste mislili da se s njom rastavite?

— Zagrozila mi se, ako se rastavimo, da će me izbrisati iz svoje oporuke

— A hoćemo li koju da progovorimo o gospodinu ozeronskom župniku?

— Taj vam je čovjek blagoslov za ovaj kraj. Radi samo dobro. On je učinio da ja vjerujem u Boga. Ne znam hoću li kada u nebo, jer sam velik nevaljanac. Ali ako me puste onamo, te ako gospodin ozeronski župnik bude tamo prispio prije mene, molit ću se samo neka mi dopuste da mu služim kao lovni ker.

Siromašni je pokućarac bio tako ponizan, izričući tu želju, tako je smiješna bila pomisao o Poliju na četiri noge, s novim novcatim ogrljakom pod jabučicom, da se njegov slušalac nije mogao ustegnuti od smijeha.

Poli preuzme:

— Kao ker, gospodine. Naš župnik ne radi kao onaj u Cargailu koji je, tobože da što češće uzmogne pohađati svoje siromahe, kupio automobil koji moga magarca plaši kadgod ga sretne. Nije ni kao dekan u Percheu koji je dao sebi naručiti čamac u kojem se

sam voza i sluša fonograf što ga je u njemu pričvrstio Nije moguće odonda uloviti i jednu štuku. A nije ni kao orsenetski župnik, koji je kriv da je njegov crkvenjak slomio bedra, jer ga je, s vrh tornja, bacio pod padobranom što ga je on izumio.

— Vi pregonite, dragi čovječe.

— Ne, gospodine, onaj se padobran dapače imao držati u zraku pomoću četiri plinske svjetiljke koje sam mu ja prodao, a on ih je dao u jedno sastaviti.

Gospodin se ozeronski župnik ne bavi takim tricama. Kad pod svojom sjenicom, ili gdje na putu, čita iz svoje debele crne knjige, rekao bi da je to neko rajsko biće. U vrijeme popisivanja našastara, kome su bili unaprijed ustanovili dan i sat, došao sam i ja, u onaj čas, ka gospodinu ozeronskome župniku, pa ću mu: S vašom ću dozvolom rinuti ovršitelju ražnjev šiljak u trbuh. Izićemo. Eto ti k nama ovršitelja. Poli, zabranjujem ti svako nasilje. Razbit ću mu naočari. Poli, ako se ganeš, zadat ćeš mi najveću muku. Dobro, gospodine župniče Ovršitelj ga pozdravi drsko. Bio je to malen čovuljak, kost i koža, sa zlatnim zubalom. Pođem ja za njima u sakristiju gdje se već bilo skupilo više ljudi, koji se, na zapovijed gospodina župnika, povukoše. Ja ostadoh, za svaki slučaj. Na me se nije niko obazirao. Gospodin je župnik govorio tiho s ovršiteljem, koji je govorio: „Zakon, zakon". Nu našao se je u neprilici stojeći naprema olaštenim ormarima u kojima su bili kaleži, misne košulje i drugo ruho. Pokazao je rukom veliki plašt. Vrijedi li štogod ovo krivo zlato? Kako se to zove? Gospodine ovršitelju, to je kazula za mrtvačku misu. Jadni se je čovuljak ne usudi dotaći.

A ovo? Gospodine ovršitelju, to je ciborij. Najednom opazi kržljavac gdje gospodinu ozeronskome župniku teče suza niz lice. Ja vas mučim, gospodine župniče? Onaj ne odgovori, uzme rupčić i otare oči. Srdite li se na me, gospodine župniče? Ne, prijatelju. Molim se Bogu da poštedi vas i vašu porodicu. Mislim da imate djece. Gospodine župniče, imam malu kćerku. Oh! Kad je čula da idem popisivati našastar, nije bila zadovoljna. Kleknula je preda me, a tad me je nešto stislo u srcu, jer je sva blijeđana, a preboljela je gronjaču! To je što sam s vama bio osoran. Spustio je glas: Oprostite mi. Neću nastaviti ovoga posla. Napisat ću što mu drago u zapisnik. Gospodin ozeronski župnik otvori svoju knjigu. Kako je ime vašoj maloj kćerci? Amelija, gospodine župniče. Evo, recite joj neka se više ne žalosti radi našastara, jer smo nas dvojica postali dobri prijatelji; dajte joj od mene ovu sliku. Ovršitelj ode zahvaljujući gospodinu župniku. Ja sam ostao sav zabezeknut. On mi reče: Gle, Poli, i ti si ovdje bio. Eto vidiš da ne treba uvijek ljude naticati na ražanj.

Nitko ne zna koliko je dobra učinio gospodin ozeronski župnik. Dobri mu Bog šalje novaca. Rekla mi je žena da je još onda kad je bila udata za moga predšasnika, donijela iz Abrecave-a od mlinara gospodinu ozeronskome župniku četrdeset i četiri tisuće franaka. Ja ih ne bi bio dao njoj. Moja mi je žena rekla, da ovo bogatstvo potječe od biserja. Ne znam, nije li i ovaj putujući dućan što mi ga je namakao... Dopustite, gospodine? Moj se magarac čuje. Ima muha. Ah, smirio se je. Nu, pogledajte onamo. Ono je g. Francis Jammes, vraća se tamo od pastrva. Dovezao se iz Ortheza poštanskim kolima. Morao je tu koju uloviti. Vidim odavle johino lišće gdje viri iz košare. Zamakao je u vrbik, ne vidim ga više.

Da se vratimo k gospodinu ozeronskome župniku, nije on u propovijedima dosadan kao onaj u Percheü...

Poli uzme šalicu kave i nastavi:

— Gospodin ozeronski župnik veli da u selu treba propovijedati kao u selu, kao što je radio i naš Gospodin: o vinogradu, o žitu, o životinjama, o vremenu, o onom što se događa u selu.

Kad posjećuje bolesnike, govori im o dobrom Bogu i nikad im nije dosadan. A župnik u Percheü, posjeti li kad siromahe ili bonike, a to biva rijetko, ne govori im o drugome van o načelniku kojega ne voli pa ga je prozvao Atilom. Istina je, ozeronski je načelnik lupača. Ah! da ste poznavali, prije̊šnjega, staroga biljježnika, koji je umro prije nekih dvanaest godina! Onaki se više ne rađaju!... Gledam ga, u tijelovskom ophodu, gdje stupa uzdignute glave. Žena mu je bila svetica. Tešku im je žalost zadao jedan sin..

Putnik se diže. Primakne se k prozoru. I poput Josipa, sina Jakovljeva, koji je vidio da ga iza duga rastanka nisu prepoznali, nastojao je da priduši suze. Naskoro se prevlada, plati gostioničaru račun, uzme šešir i štap, te stisnuvši Poliju ruku upravi prema Ozeronu.

Oko pet sati pokuca na vratima ozeronskoga župnog dvora. Gospodin ozeronski župnik dođe sam i otvori mu

— Ej, gospodine župniče, zar me ne prepoznajete ni vi?

A kad je sveti čovjek oklijevao, putnik će tišim glasom:

— Ja sam sluga koji donosi Gospodaru talente što mu ih je ovaj bio povjerio.

Gospodin ozeronski župnik raskrili ruke, zagrli sina staroga načelnika i progovori mu:

— Vi? Da, vi ste! Nikada vas ne prepoznah, da se ne odadoste sami. Vi ste, ali kako ste se promijenili! Nema više ništa od onoga mladog čovjeka što sam ga poznavao.

— Ništa, gospodine ozeronski župniče, nadam se da u meni nema ništa iz prošlosti, osim zahvalnosti vama, koji ste mi bili spasitelj!

— Jedan je samo Spasitelj, moj sinko.

— Znam, ali Spasitelj ima učenikâ.

— Vi ste to, prihvati gospodin ozeronski župnik; vi s tim širokim plećima, tim opaljenim licem, tim odlučnim glasom Kako mi se takav sviđate! Nu mi smo vas već mogli držati mrtvim; mi smo i držali da ste umrli; toliko vremena od vas ni glasa ni traga!... još od smrti vašega oca.

— Otkad je moj otac otišao k mojoj majci, zaista ne dadoh od sebe glasa. Ne držite me nezahvalnim, gospodine župniče. Nu moja je namjera bila da me zaboravi moj zavičaj gdje sam osjećao to veću sramotu što su moji roditelji u njemu bili uzor poštenja. Čim sam stigao, zaposlio me je kod sebe onaj izvrsni čovjek kojemu me je, hvala vama, preporučio abrekavski mlinar. Nu već me druge godine svjetova sam Mateo: Pruža se taka i taka prilika, u toj i toj pokrajini, radi se o zlatu. U godini mi dana dadoste dokaz umještine

i odlučnosti. Pođite u onaj kraj gdje sam, za neznatnu cijenu, otkupio prekrasno poduzeće što su ga bili uništili lijenčine i neznalice. Podignite ga. Ja ištem od vas samo malen dio kamata što ćete ih vi izvući iz zemlje, a vi ćete si moći vašim dohocima u istom kraju namaknuti na svoj račun novih zemljišta, i vi ćete se začuditi njihovu golemome prihodu. Neki su bearnski i baskijski iseljenici, u kratko vrijeme, zgrnuli ondje bogatstvo koje podsjeća na zgrade što ih duhovi T i s u ć u i j e d n e n o ć i podižu u nekoliko sati. Primih ponudu. Istakoh svome gospodaru želju da bih se, do nove odluke, rado izmaknuo potrazi svih onih koji bi me, izbliza ili izdaleka, mogli opet svezati sa zavičajem, i pođoh u one djevičanski netaknute krajeve gdje je zlato, kao nagnjeteno žito, neprestance punilo moje ruke. Punih sam osam godina provodio tvrd život, podnoseći iste tegobe kao i moji naseljenici, na poljima kojima sam upravljao i na onima kojima sam bio postao vlasnikom. Ondje se naučih bogatiti; naučih se zapovijedati; mogoh se, po vašem primjeru, pokazati gdjekad milosrdnim prema onima koji su pali kao i ja što sam bio pao. O moj poštovani prijatelju, u onim me je dalekim zemljama neprestance podržavala ona ruka što mi je pružiste godine 1898.

Gospodin ozeronski župnik otare naočari te ponudi vina iz obližnjega vinograda ovome čovjeku koji je sebe toliko imao u vlasti:

— Sada ste dakle srećni i bogati, moj sinko.

— Srećan, naskoro ću biti srećniji.

— Vi ste zacijelo oženjeni, sad vam je blizu četrdeseta?

— Ne, gospodine župniče.

— Vi ćete se dakle okućiti? Uzet ćete družicu koja vam se priliči? Osnovat ćete sebi dom u Ozeronu? Živjet ćete među nama? Oživit ćete nanovo onaj zlatni spomen što ga svi očuvasmo na vašega oca i majku?

— Gospodine župniče, ne treba mi družica. Moja je duša onamo dolje, u tvrdim poslovima, postala zaručnicom Našega Gospodina Isusa Krista. On ju je vodio i obnovio. Ne vraćam se u zavičaj da se oženim i provodim patrijarhalan život u zemlji koja je manje plodna ali se veselije smije od one koja me je obasula dobrima ovoga svijeta. Nisam jutros sišao niz užareni brežuljak, niti se zaustavih u abidoskom svratištu, da otkupim, povećam i napučim kuću svoga oca. Nakon što sam još jednom vidio jedinoga svog rođaka u Lagoru i osigurao mu neke pogodnosti, htio sam, zadnji put, napasti oči na dragoj rođenoj zemlji. D šao sam da namirim dugove svoje porodice, one kojima sam prema vama obvezan; da napunim vaše drage ruke blagom što ćete ga vi upotrijebiti kako vas Bog nadahne. Onaj koji je nekada bio nevjeran upravitelj vraća umnožene talente. Našao je dragocjen biser,, te ga kupuje rasprodavši i razdavši sve što ima, i ne želi više ništa nego ovaj biser, a to je Kraljevstvo nebesko. Pogledajte dakle ovo biće što ste ga poznavali kao slabo i žalosno, a sada je u radosti. Odluka je njegova gotova. Više neće stupiti preko praga vaše kuće. Negdašnji kradljivac, stupa u jedan samostan sv. Benedikta.

Raskrilila se neiskazana blagost. Čelo je brežuljakâ naličilo čelu oca koji je trpio i koji prima cjelov svoga djeteta. Zapad je postajao sličan velikoj trešnji kojoj

je stablo okićeno modrim i zlatnim zastavama. Nad bićima je vladala Božja nevinost. A Poli je stupao mirno, uza svoja kola koja su se ljeskala, putom uz lisnatu obalu gorskoga potoka. Lagor zazvoni. Onda Castétis. Zatim Mourenx i Ozeron zatreptješe zajedno. Magarac i mazga stupaju oborene glave. Živice su žuborile. Prepelica zajeca. Na tratini se daleke uzvišice razabiralo gdje se nešto crni: cedri neke vile. Poli je mislio na svoju sreću, kojoj je on poznavao tajnu. Mislio je na svu utjehu što mu je bio u srce ulio gospodin ozeronski župnik; sam je sebi govorio kako je to dobro, za čovjeka oženjena sa zloćudnom, lakomom ženom, da gotovo uvijek boravi sam u velikom miru prirode. Kad je pomislio na putnika što je s njim govorio u gostioni, obuzimala ga nesvijesno neka vedrina. Negdašnji je pijetloubijica primio, u svoje srce, samo kap blagoslova kojim je rosio gospodin ozeronski župnik, ali je i ta kap bila biser, onaj biser u kojem se odsijeva nebesko Kraljevstvo ubogarâ. Osjetio je da mu previre srce usred one sjenovite veličajnosti. A da, po svoju, pokaže radost, puhne u svoj mali pokućarski rog. Zatrubi. Magarac su i mazga odmicali odmjerenim korakom. Na razvijenom je predkrevetnjaku lav izgledao kao da spava. Poli je trubio, sam za se, jer ga niko nije mogao čuti u onoj samoći gdje su zaseoci bili razdaleko, niko ga nije mogao čuti do Boga. A Poli nastavi svoj put, a ne nadamo se da ćemo ga više vidjeti van u blaženoj Vječnosti gdje Bog, na koncu, prima one koji baš ne vrijede mnogo, ali su bezazleni.

Zaglavak.

Prošlo je iza toga šest mjeseci. Iza smrti vojvode u Lurdu gdje je živio sa ženom i kćerkom koje ga oplakaše, otkupi gospodin ozeronski župnik rodni dvor svetoga abrekavskog pastira. A Benigni reče:

— Držim da je ovaj posjed plod vaših bisera. Čini se da ih je Bog htio pomnožiti eda se lijep broj njih vrati k vama koji ste ih razasuli. Kao na dva vala uzasopce prebrodivši more biše doneseni natrag na prag moga skromnog župnog dvora. Sin mlinarov i sin staroga načelnika poslužiše namjerama Providnosti tako dobro te sam, na njihov prijedlog, biserjem platio ovaj dvor da ga vama mogu dati u vlasništvo, a opet vaša biserna ogrlica ostaje netaknuta, pače, u vrijednosnim papirima u mome stolu, ima još i više. Nuto veličajna događaja. Ocean je posijao školjkino sjeme na plodno tlo gdje ćete živjeti vi s vašom djecom, jer je Mimi zaručena.

Odista, Marija bijaše zaručena po srcu i po razumu. Marija razvijenija od bujne ljetne ruže. Slijedećega srpnja, sa svojim izabranikom koji je nju odabrao, sjedila je ona na onoj istoj terasi gdje se, prije osamdeset i osam godina, 1824., bolna Cecilijina ljubav otvorila kao lijer.

Toga dana, kad je Marija pokazivala suncu svoju snažnu radost, činilo še da se, u ovome romantičnom i zabitnom zakutku, zemlja, od našega vijeka teško iskušana, raskošila u slavi prošloga vijeka. Oživješe biblijske slike, što ih je sa svojim djedom promatrao žalosni i blagi dječak koji postade abrekavskim pastirom. Bila je

to kao zbilja iza sna. Mlada je i jedra djevojka, uspravna struka, gledala pred sobom sliku staroga župnika, čiji blagoslov traję i preko groba, dok se pred njenim nogama protezala sjena hrasta kao mrtav svećenik što je svečano zaogrnut svojim plaštom.

A svijet se otvarao, nebo se cijepalo pod dugom plavom munjom Pirenejâ, brežuljci su se redali bez sukoba kao lijepe misli, njihovo se lišće pušilo kao tamljan, male su se klijeti, kao jarebice, skrivale u vinogradima, državni se drum pružao kao ophod što drži topole kao paome, rasijani su zvonici, svojim kažiputom, bilježili božansku sjenu, krave su se kočile na livadi, na obali potoka gdje se iskre azurne muhe, jedno ždrijebe je, u najoštrijem trku, jurilo tratinom. I sve to u golemoj kotarici Gospodnjoj. A zaručnici su nad glavom zviždukali drozdovi, a šume su se smijale na ražarenom podnevu. Bronza zazveči, glasom tako ozbiljnim te joj Marija osjeti titranje u svome srcu. I kako se je križala u slapu anđeoskoga pozdravljenja, nasmija se svome zaručniku koji se je također bio pomolio. A ona se usta, koja su bila nijema, otvoriše kao sunčan cvijet.

Nešto iza njih, držala je Benigna bisernu ogrlicu dragocjeniju od one što ju je nekoć snimila sa svoga vrata: priprosto i tamno čislo, negda vlasništvo abrekavskoga muža, koje joj je dao gospodin ozeronski župnik.

Marija se obazre, opazi majku, pođe k njoj, uhvati je za ruku i poljubi je, a među ono siromašno biserje kanu iz njezinih crnih očiju biser radosti ljepši od svega uresa Oceana.

I opet se uzme smijati. Stisnu svoje srce, pogleda onoga koga je ljubila, i da izreče kako je zadovoljna, učini:

— Ah!

A kroz sjajnu suzu što je još kupala njezinu zjenicu, nazrije ona, u radosti snage, pastirsku porodicu gdje sjedi pokraj budućih žetava i, onkraj budućih ratova i unatoč ratovima, gdje se izdiže evanđeoski život što ga je propovijedao veliki abrekavski svećenik i vrijedni gospodin ozeronski župnik.

— Konac. —